

Operational Grant for Regional Economic Development Agency for Sumadija and Pomoravlje
EU funded project managed by Delegation of the European Union to the Republic of Serbia

STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA OPŠTINE ARANĐELOVAC 2010-2015

Datum usvajanja 23.07.2010. - 06-324/2010-01
Bazna godina socio-ekonomске analize – 2008. godina

Sadržaj

1	UVOD	3
2	INSTITUCIONALNI OKVIR I STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA	5
3	METODOLOGIJA IZRADE STRATEGIJE ODRŽIVOG RAZVOJA.....	6
4	FAZE PROCESA STRATEŠKOG PLANIRANJA	8
5	SOCIO – EKONOMSKA ANALIZA OPŠTINE ARANĐELOVAC.....	10
	Osnovni geografski i istorijski podaci.....	11
	Stanovništvo	20
	Lokalna samouprava.....	24
	Ljudski resursi i tržište rada.....	26
	Ekonomija	30
	Poljoprivreda	40
	Infrastruktura.....	47
	Turizam.....	51
	Zdravstvena i socijalna zaštita	66
	Socijalna zaštita	70
	Obrazovanje	76
	Kultura	85
	Sport.....	92
	Informisanje	95
6	SWOT ANALIZA OPŠTINE ARANĐELOVAC	96
	Sektorske SWOT analize	97
	Bodovanje SWOT analiza	103
7	VIZIJA OPŠTINE ARANĐELOVAC	106
	Vizija opštine.....	107
8	RAZVOJNI PRIORITETI OPŠTINE ARANĐELOVAC	108
	Razvojni prioriteti	109
9	STRATEŠKI I OPERATIVNI CILJEVI OPŠTINE ARANĐELOVAC.....	111
	Strateški i operativni ciljevi	112
10	PROJEKTI I PROGRAMI	117
	Pregled projekata i programa	118
11	PREPORUKE ZA RELIZACIJU STRATEGIJE	135
	Preporuke za relizaciju Strategije.....	136

1 UVOD

Ne postoji jedinstvena i opšteprihvaćena definicija pojma održivog razvoja. Postoji, međutim, saglasnost o potrebi uvođenja ovog koncepta i svest o razlozima njegovog nastanka. Po jednoj definiciji održivi razvoj je „razvoj kojim se ide u susret potrebama sadašnjosti, tako da se ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje sopstvene potrebe“.¹

Široko prihvaćeno mišljenje proisteklo je iz odgovora na pitanje: Šta je održivo za jednu zajednicu? Pre svega, to je sve što je društveno prihvatljivo, odnosno sve što doprinosi društvenoj integraciji zajednice, zatim sve što omogućava trajan ekonomski rast – razvoj; uključuje i ono što osigurava da se sadržaj i mera ekonomskog i društvenog razvoja usklađuje sa ekološko - prostornim kapacitetima (pragovima) posmatrane teritorije u dugoročno projektovanom vremenskom periodu. I na kraju podrazumeva sve ono što je i politički prihvatljivo, odnosno ono o čemu se može dogovariti i odlučivati u okviru postojećih političkih okolnosti.

Glavni rezultat pomenutog, široko prihvaćenog pristupa održivom razvoju, je da on počiva na četiri stuba:

- ekonomskom
- socijalnom
- kulturnom
- životnoj sredini

Održivi razvoj je moguć samo kada su sva četiri oslonca razvoja prisutna i podjednako važna. U praksi, to znači da sve četiri komponente razvoja društva - ekonomска, socijalна, kulturnа и животна средина - koje ujedno čine i oslonce održivog razvoja, treba da budu od podjednakog značaja i važnosti u državi i društvu, čvrsto međusobno povezane i opskrbljene adekvatnom institucionalnom osnovom.

Strategija održivog razvoja je opšti strateški plan razvoja grada ili opštine koji daje smernice i podsticaje za budući razvoj. Ona definiše održivi razvoj kao ciljno orijentisan, dugoročan, sveobuhvatan i sinergetski proces koji utiče na sve aspekte života (ekonomski, socijalni, ekološki i institucionalni). Strategija je orijentisana na stvaranje održivog modela koji na kvalitetan način zadovoljava društveno-ekonomске potrebe i interes građana, a istovremeno eliminiše ili značajno umanjuje uticaje koji predstavljaju pretњу ili štetu po životnu sredinu i prirodne resurse.

Dokument Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac je izrađen korišćenjem participativnog pristupa koji podrazumeva uključenje u proces svih zainteresovanih strana. Uključenjem šire zajednice (javnog, privatnog i NVO sektora) obezbeđuje se poboljšanje kvaliteta donesenih odluka, a odgovornost za implementaciju se povećava. Drugačije rečeno ovaj pristup omogućava:

- Širu bazu znanja koja omogućuje donošenje kvalitetnijih odluka
- Podršku za donesene odluke
- Kolektivno vlasništvo nad problemima i rezultatima
- Omogućuje formiranje budućih partnerstava u implementaciji projekata

U proces izrade Strategije održivog razvoja uključene su sve zainteresovane strane u koje spadaju:

- Predstavnici lokalne samouprave i komunalnih preduzeća
- Javne institucije
- Regionalne institucije
- Finansijske institucije
- Privatni sektor i investitori
- Udruženja i nevladine organizacije

Pošto su identifikovane zainteresovane strane, izvršen je izbor osoba koje su direktno učestvovale u izradi Strategije. Lokalna samouprava je formalizovala čitav ovaj proces donošenjem pravnog akta o izboru članova u Opštinski forum / Radnu grupu / Partnerski forum za

¹ World Commission on Environment and Development, 1987.

izradu strategije u skladu sa opštinskim regulativama. Opštinski forum su sačinjavali sručni pojedinci, pre svega iz Opštinske uprave, ali i iz ostalih sektora.

Broj članova Opštinskog foruma, radi optimalnog vođenja procesa, definisan je u skladu sa kriterijumom o broju stanovnika: opštine do 12.000 stanovnika biraju maksimalno 15-20 članova. Odabrani članovi su predstavnici svih ključnih oblasti društveno-ekonomskog razvoja: ekonomija-preduzetništvo, infrastruktura, prostorno planiranje i zaštita životne sredine, poljoprivreda, turizam, obrazovanje, kultura, sport, finansije, socijalna i zdravstvena politika.

Za organizaciju i delimično vođenje sastanaka Opštinskog foruma glavna i odgovorna osoba bio je lokalni koordinator, predložen od same lokalne samouprave. On je predstavljao sponu u radu između tima za strateško planiranje Regionalne agencije za ekonomski razvoj, koji je koordinirao i pomagao čitav process, lokalne samouprave i članova Opštinskog foruma. Koordinator je, najčešće, zaposleni u Kancelariji za lokalni ekonomski razvoj u okviru lokalne samouprave.

Strateški dokument se odnosi na period 2010 - 2015. godina, tokom kojeg će se, putem usvojene liste projekata, stimulisati pozitivne promene u opštini. Predstavljaće krovni dokument za sve ostale usvojene sektorske strategije. Implementaciju će sprovoditi koordinaciono telo zvanično oformljeno od strane lokalne samouprave. Telo će delovati na bazi usvojenog akcionog plana za implementaciju Strategije, generisanog, opet, uz pomoć nadležne regionalne institucije, odnosno Regionalne agencije za ekonomski razvoj Šumadije i Pomoravlja. Regionalna agencija će dati predlog akcionog plana i učestvovaće u implementaciji, kao podrška koordinacionom telu.

Usvojen je princip da dokument treba da bude "živ" i da daje smernice za razvoj opštine u narednih pet godina. U tom vremenskom periodu će se, pomoću odgovarajućih, precizno definisanih indikatora, meriti napredak na godišnjem nivou. Nakon pet godina sama Strategija će se evaluirati i poslužiti kao osnova za izradu naredne.

2 INSTITUCIONALNI OKVIR I STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac je suštinski važan dokument koji je uvezan i usaglašen sa nacionalnim/regionalnim strategijama, ali koji daje smernice za razvoj sektorskih strategija kao i precizne indikatore za detaljnije planove.

Strategija održivog razvoja Republike Srbije je usvojena u maju 2008. godine, nakon tri godine participativnog procesa. Tim koji je radio na izradi Nacionalne strategije bio je sastavljen iz tri grupe koje je činilo 70 eksperata i desetak nevladinih organizacija. Celokupna Strategija je bazirana na četiri osnovna nacionalna strateška dokumenta i 16 sektorskih strategija. Četiri dokumenta, ključna za formulisanje Nacionalnog strateškog dokumenta bila su :

- Nacionalna strategija Srbije za pristupanje Srbije i Crne Gore EU (2005)
- Nacrt Nacionalnog plana zaštite životne sredine
- Nacionalna strategija privrednog razvoja Srbije (2006 – 2012)
- Strategija za smanjenje siromaštva

Dobijeni dokument predstavlja krovni dokument sa kojim treba da budu usklađene sve lokalne strategije održivog razvoja na teritoriji Republike Srbije.

U Nacionalnoj strategiji identifikovani su sledeći prioriteti:

- Prioritet 1. Članstvo u Evropskoj uniji
- Prioritet 2. Razvoj konkurentne tržišne privrede i uravnotežen ekonomski rast
- Prioritet 3. Razvoj ljudskih resursa i povećanje zaposlenosti
- Prioritet 4. Razvoj infrastrukture i ravnomeran regionalni razvoj
- Prioritet 5. Zaštita i unapređenje životne sredine i racionalno korišćenje prirodnih resursa

Dakle, vizija i ciljevi Strategije održivog razvoja opštine Aranđelovac moraju biti u saglasju sa prioritetima Nacionalne strategije održivog razvoja Republike Srbije kako bi se, kroz sprovedene aktivnosti na lokalnom nivou, doprinelo realizaciji definisanih prioriteta.

Ključni momenat u procesu izrade Strategije održivog razvoja opštine Aranđelovac je preuzimanje odgovornosti za sprovođenje procesa ili tzv. vlasništvo nad procesom. S obzirom da je lokalna samouprava opštine Aranđelovac „menadžer“ svoje teritorije, i kao takva ima ključnu ulogu u omogućavanju održivog razvoja, samim tim je i odgovorna za izradu i implementaciju strateškog dokumenta.

Održive zajednice su one u kojima ljudi žele da žive ne samo trenutno, već i u budućnosti.

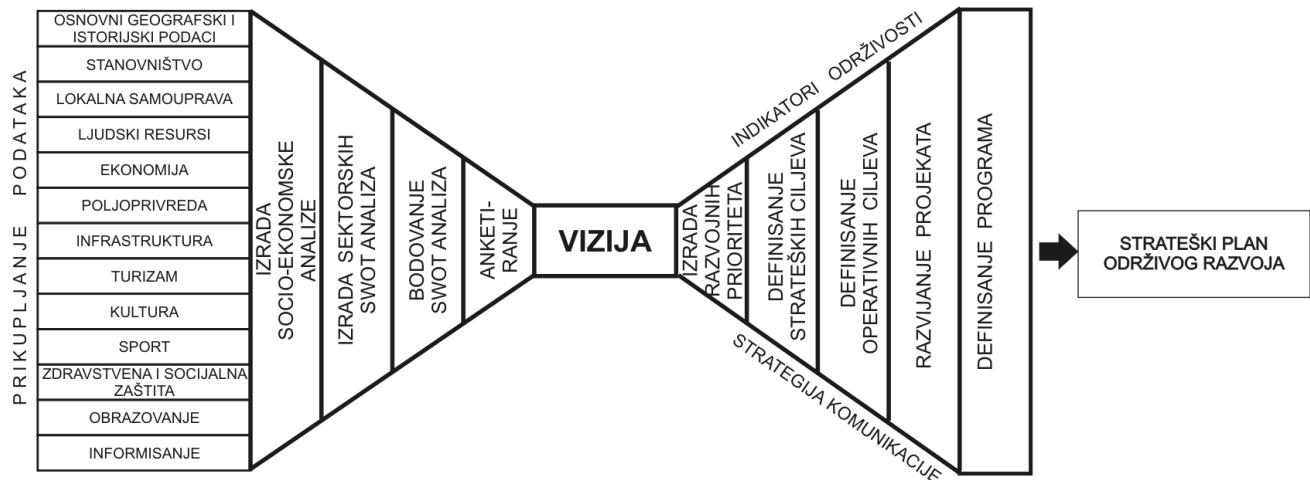
Prethodno navedena izjava ima veze sa celokupnom lokalnom strategijom koja, zadovoljavajući princip održivosti, treba da proizvede merljive napretke za period od pet godina, da te napretke na odgovarajući način oceni i revidira na godišnjem nivou. Svi elementi razvoja moraju biti kompatibilni sa opšteprihvaćenim načelima razvoja navedenim u Nacionalnoj strategiji.

Most koji spaja dva prethodno navedena nivoa strateškog razmišljanja i delovanja (nacionalni i lokalni) jeste regionalni nivo. Imajući u vidu Strategiju Republike Srbije koja je usmerena ka ulasku u Evropsku uniju i to da je jedan od glavnih preduslova za ulazak uspostavljanje ravnomernog regionalnog razvoja, generisanje regionalnih strategija održivog razvoja predstavlja sledeći korak. Kako bi takav način razmišljanja bio i implementiran, neophodna je odgovarajuća zakonska regulativa, odnosno usvajanje Zakona o regionalnom razvoju.

Aktuelna regionalna strategija koja nosi naziv *Integrativni plan društveno ekonomskog razvoja centralne Srbije*, odnosno Šumadijskog i Pomoravskog okruga, bazirana je na već utvrđenim, prioritetnim pravcima razvoja iz Nacionalnog strateškog dokumenta, a opet je i u korelaciji sa prioritetima razvoja lokalnih strategija. Na taj način je napravljena spona između nacionalnog i lokalnog nivoa.

3 METODOLOGIJA IZRADE STRATEGIJE ODRŽIVOG RAZVOJA

Dokument Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac proistekao je iz više suksesivnih faza koje zajedno čine proces strateškog planiranja. Svaka faza je gradila osnovu za obavljanje naredne. Sledeći grafikon prikazuje proces strateškog planiranja po fazama.

Proces izrade Strategije održivog razvoja po fazama i pratećim procesima

Proces je započet temeljnim istraživanjem koje je obuhvatilo prikupljanje podataka po ključnim oblastima socio - ekonomski realnosti opštine:

- Osnovni geografski i istorijski podaci
- Stanovništvo
- Lokalna samouprava
- Ljudski resursi
- Ekonomija
- Poljoprivreda
- Infrastruktura
- Turizam
- Zdravstvena i socijalna zaštita
- Obrazovanje
- Kultura
- Sport
- Informisanje

Prikupljeni podaci verodostojno oslikavaju trenutno stanje u opštini i služe kao input za formulisanje dokumenta Socio - ekonomski analiza opštine. On predstavlja „ličnu kartu“ opštine, odnosno profil lokalne zajednice.

Ovaj dokument je korišćen kao adekvatna podloga za narednu fazu: Izradu sektorskih SWOT analiza. Naime, koristeći istraživanja i podatke iz Socio - ekonomski analize, izrađene se matrice sa snagama, slabostima, pretnjama i šansama za sve ključne sektore trenutne socio - ekonomski realnosti opštine.

Nakon što su izrađeni SWOT-ovi za svaku oblast, vrši se njihovo bodovanje kako bi se izdvojile najkritičnije slabosti na koje će se posebno obratiti pažnja pri izradi Vizije opštine Aranđelovac, koja predstavlja narednu fazu procesa strateškog planiranja.

Vizija opštine Aranđelovac ima za zadatak da predstavi stavove celokupne zajednice o tome gde ona sebe vidi u narednih petnaest godina. Kako participativni pristup obuhvata i anketiranje, osnovcima i srednjoškolcima opštine Aranđelovac su postavljana pitanja: Gde sebe vide za deset godina? Šta bi želeli da bude promenjeno? Koje su njihove ideje za pozitivnu promenu u lokalnoj zajednici?

Rezultati obrađenih anketa učenika, zajedno sa prioritetnim slabostima po sektorima, predstavljali su ulazne elemente za rad fokus grupa u izradi Vizije opštine Aranđelovac. Ona je transparentna, zahvaljujući anketi i prisustvovanju sastancima Opštinskog foruma predstavnika svih zainteresovanih snaga.

Preduslov za obavljanje narednih faza procesa jeste primenjena strategija komunikacije sa lokalnom zajednicom koja obezbeđuje medijsku podršku procesu.

Definisanjem Vizije opštine, stvorena je podloga za formiranje ključnih razvojnih prioriteta. U ovoj fazi Opštinski forum podeljen je u tematske radne grupe okupljene oko svakog od prioriteta. Tako formirana jezgra su se dalje dopunjavala dodatnim predstavnicima zainteresovanih strana.

Dalji rad tematskih radnih grupa bio je usmeren na izradu strateških ciljeva. Svaki od utvrđenih prioriteta se dekomponuje na nekoliko segmenata radi kasnijeg lakšeg pribavljanja izvora finansiranja jer ovako formirani strateški ciljevi pomažu u kasnijem definisanju programa.

U istoj fazi je formulisan veći broj operativnih za svaki od utvrđenih strateških ciljeva. Oni su formulisani po SMART principu, odnosno predstavljaju buduća promenjena stanja koja su jasna i lako merljiva, a opet vremenski ograničena, realna i u skladu sa postavljenom vizijom.

Finalna faza jeste prikupljanje projektnih ideja koje razvijaju članovi tematskih grupa, u skladu sa svojim kompetencijama. Na ovaj način je dobijena finalna lista projekata koji će se realizovati u periodu trajanja Strategije održivog razvoja opštine Aranđelovac. Ova faza je obuhvatila i finalno grupisanje srodnih projekata u programe. Programi su veoma bitni jer su izrađeni u skladu sa postojećim budžetskim linijama lokalne samouprave, i kao takvi, olakšavaju pribavljanje izvora finansiranja.

Paralelno sa prethodno navedenim aktivnostima vezanim za izradu strateškog dokumenta opštine Aranđelovac, izrađuju se indikatori održivosti čija je svrha da izmere promene proistekle primenom akcionog plana za implementaciju Strategije održivog razvoja. Jednom urađeni indikatori održivosti revidiraće se na godišnjem nivou, sve do isteka vremenskog perioda trajanja Strategije.

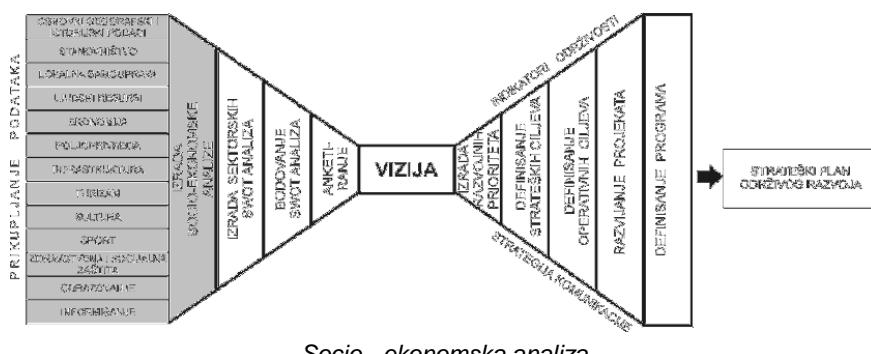
4 FAZE PROCESA STRATEŠKOG PLANIRANJA

Kako je navedeno u prethodnim poglavljima, izrada Strategije održivog razvoja opštine Aranđelovac bio je jedan kontinuiran proces sastavljen iz više suksesivnih faza od kojih je svaka proisticala iz prethodne. Prolazeći postupno kroz svaku, došlo se do krajnjeg cilja - finalnog krovnog strateškog dokumenta.

Proces strateškog planiranja je sačinjen od sledećih faza, koje ujedno, čine i poglavlja ovog dokumenta:

1. Socio - ekonomска анализа општине Аранделовач
2. Секторске SWOT анализе
3. Порететне слабости
4. Визија општине Аранделовач
5. Развојни приоритети
6. Стратешки и оперативни циљеви
7. Прослед пројеката и програма
8. Предлоге за реализацију Стратегије одрживог развоја општине Аранделовач

Socio - ekonomска analiza opštine Aranđelovac

Socio - ekonomска анализа општине Аранделовач дефинише стање свих чинилаца друштвено-економског развоја дјајући, путем анализа, прослед тредова у последњих пет година. Профил или "лична карта" локалне заједнице, како се ова анализа још може назвати, са једне стране слузи за предвиђање будућих промена, а са друге омогућава увид у факторе који су довели до trenутног стања. На тај начин дaje основу за дефинирање приоритета и циљева интервенције.

Кроз израду профила локалне заједнице омогућено је:

- Пружење подршке Општинском forumu у доношењу одлука о правцима интервенције
- Давање проследа националних и регионалних друштвено - економских показатеља путем којег се омогућава успостављање оквира за израду стратегије
- Обезбеђивање осnovних информација које дозвољавају заједници да мери шта се променило у имплементацијом стратегије
- Подршка за израду секторских SWOT анализа

Фаза изrade Socio - ekonomске analize општине Аранделовач обухватила је подфазе које су dovele до finalizacije ovog segmenta strateškog dokumenta:

- Definisanje strukture Socio - ekonomске analize
- Podela odgovornosti unutar Општинског foruma
- Prikupljanje podataka
- Unos i obrada
- Formiranje накра Socio - ekonomске analize
- Prezentacija накра Socio - ekonomске analize на састанку Општинског foruma
- revizija i dopuna
- formiranje finalne verzije

Dokument Socio - ekonomska analiza opštine Aranđelovac je sačinjen 2008. godine. U njegovoj izradi korišćeni su podaci iz nacionalnih publikacija koje evidentiraju promene društveno-ekonomskih parametara tokom jedne ili dve godine unazad, u odnosu na posledenje posmatranoj 2008. godini (Nacionalna služba za zapošljavanje, Republički zavod za statistiku, Narodna banka...).

5 SOCIO – EKONOMSKA ANALIZA OPŠTINE ARANĐELOVAC

Osnovni geografski i istorijski podaci

Geografija i topografija

Geografsko-demografske karakteristike opštine

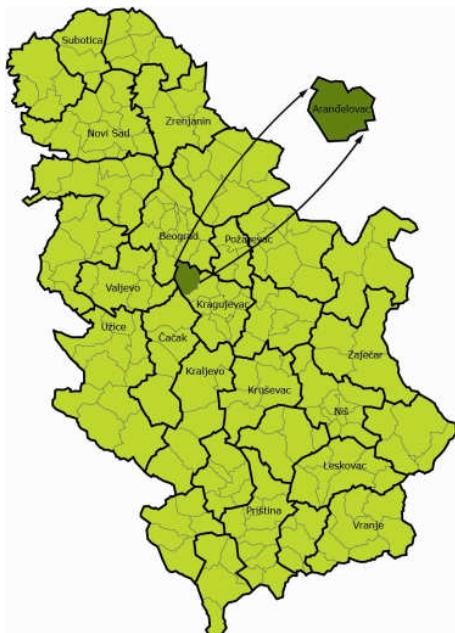
Teritorija aranđelovačke opštine većinom zauzima središnji deo Šumadije i zahvata slivno područje gornjeg toka reke Kubršnice, najveće pritoke Jasenice, gornje tokove Peštana i Turije, pritoka Kolubare, slivna područja Bukulje i Bosute, pritoka Kačera, kao i gornje i središnje tokove Misače, pritoke Milatovice. Središnji i jugoistočni deo opštinske teritorije čine planine Bukulja i Venčac, tj. deo visoke Šumadije, a severni, blago zatalasani deo niske Šumadije. Položaj aranđelovačke opštine određen je koordinatama između 44 stepena i 12 minuta severne geografske širine i 20 stepeni i 25 minuta, istočne geografske dužine (po Griniču).

Aranđelovac, administrativno i upravno sedište opštine, nalazi se gotovo u središtu opštinske teritorije na 44 stepena i 18 minuta severne geografske širine i 20 stepeni i 34 minuta istočne geografske dužine. On leži u severoistočnom podnožju šumovite planine Bukulje (696 metara nadmorske visine), na nadmorskoj visini od 250 m, i to u izvorišnom delu reke Kubršnice. Veći deo grada smešten je na levoj dolinskoj strani i terasi reke Kubršnice koja se pruža od sela Bukovika do potoka Ćirkovca (oko 2,5 km dužine). Ovom trasom vodi magistralni put Valjevo - Topola - Kragujevac, duž koga na obema stranama formirao Aranđelovac kao izrazito izduženo drumsко naselje.

Opština Aranđelovac je jedna od sedam opština Šumadijskog okruga. Njenoj teritoriji pripada severo-zapadni deo Šumadijskog okruga, tj. zapadni deo slivnog područja Jasenice i istočni delovi Kolubare i Kačera, oblasti koje pružaju raznolike prirodne i privredne mogućnosti. Aluvijalne ravni Kubršnice i njenih pritoka, zatim Turije, Misače i Peštana pogodne su za ratarstvo,

livadsko-stočarsku i povrtarsku proizvodnju, a njeno pobrđe, pored ratarstva, pretežno za voćarstvo, vinogradarstvo i ispašu stoke.

Ukupna dužina granice aranđelovačke opštine iznosi 98 km. Najkraća je severna prema opštini Sopot (8 km), a najduža je prema topolskoj opštini (47,5 km). Ovako ograničena aranđelovačka opština ima nepravilan oblik romba. Pruža se pravcem duže ose od severa ka jugu vazdušnim odstojanjem od 28 km, a kraćom osom istok - zapad u dužni oko 7,5 km.

Po prostranstvu svoje teritorije zauzima 375,89 km². Aranđelovačkoj opštini pripada 15,75% ukupne površine Šumadijskog okruga (2.386,71 km²) i ona zauzima treće mesto u okrugu, iza grada Kragujevca i opštine Knić.

Na teritoriji aranđelovačke opštine, pored Aranđelovca, naselja gradskog tipa, nalazi se 18 seoskih naselja, a formirano je i registrovano 19 mesnih zajednica.

Severno od reka Kubršnice i Peštana smeštena su naselja: Tuleži, Venčane, Ranilović, Misača, Orašac, Stojnik i Kopljare, a južno: Progoreoci, Garaši, Jelovik, Bosuta, Vukosavci, Gornja Trešnjevica i Brezovac, dok su naselja Aranđelovac, Vrbica i Banja sa obe strane reke Kubršice, a Darosava i Bukovik sa obe strane reke Peštana.

U naseljima aranđelovačke opštine, po poslednjem popisu iz 2002. godine, živelo je 58.000 stanovnika, u 16573 domaćinstva. Na jedan kvadratni kilometar površine dolazi 154 stanovnika.

Reljef

Na teritoriji ove opštine dominira radikalno i rasedna tektonika. Za njenu morfostrukturu od značaja su horstvovi sa ograničenim rasedima. Brojni rasedi na relativno malom prostoru bitno su uticali na morfološku strukturu. Reljefna plastika ove opštine nastala je tektonskim i fluvijalnodenudacionim procesima. Glavne crte morfološke strukture ovog reljefa čine sastavni deo reljefa visoke i niske Šumadije koji je predstavljen tipičnim šumadijskim valovito-brežuljkasto-planinskim terenom. Neotektonski rasedi najbolje su izraženi i javljaju se pojedinačno, ili u grupama približno paralelnih raseda, tako da formiraju složene razlomne zone. Rasedi se pružaju pravcem severozapad-jugoistok i severoistok-jugozapad i presecaju glavne razlomne zone koje u odnosu na linerani sklop imaju longitudinalno pružanje. Na severnim padinama Venčaca javljaju se dva raseda duž koga se mermer krećao preko krednih sedimenata pa je tektonski jako oštećen i slojevi mu se povijaju, menjajući pad, od jugoistoka ka severozapadu. Najkarakterističniji oblici reljefa su u delu visoke Šumadije, na južnoj teritoriji ove opštine i to su abrazione površi. Brezovačka površ nalazi se u selu Brezovica na jugu Venčaca, visine oko 600 m, Kačerska po oblasti Kačeru na oko 410-420 m i Ripanjska visine 310-330 m. Utvrđeno je da su površi abrazione terase panonskog mora ili jezera pliocenske starosti, koji su se povlačili i, za vreme faza zastajanja ili stalnosti nivoa, urezali u stariji reljef nove crte pribređnog reljefa. Površi su odvojene jedna od druge, blagim ili strmim obalama koje na više mesta imaju oblik klifova. Kod sela Orašac se nalazi jedna takva tipska obala na brdu Preseka, kao i klifovi Vagana i Orlovice. Na zapadnom delu aranđelovačke opštine je gornji deo doline Peštana koja se urezala pretežno u neogene naslage staložene u aranđelovačkoj tektonskoj depresiji. One su visine oko 300m kod Aranđelovca, Darosave i Progoreoca, dok su viši, obodni delovi depresije, severno i južno od njih izgrađeni od paleozojskih i mezozojskih stena. Pored sistema jaruga i vododerina na levoj strani doline Peštan stvoreni su i posebni denudacioni oblici. U mekšim slojevima denudacija je izdubila nizove vertikalnih rtova vretenastog oblika, koji liče na kolone stubova. Kolonama stubova poređanim u više spratova ukrašeni su ogoleli delovi dolinskih strana na dužini od nekoliko desetina do stotinu metara. U posebno zanimljive mikrodenudacione oblike spadaju gladuci Bele obale u Progoreocima kod Darosave. Vremenom ovi oblici menjaju izgled zbog intezivnog raspada granita. Poseban značaj ima i aranđelovačka depresija koja je otvorena prema istoku, ali raspored dolinske mreže ne poklapa se sa fosilnim oblikom i pružanjem te depresije. U neogene naslage tog rova urezane su dve glavne doline suprotnog pravca, a to su Kubršica okrenuta ka Velikoj Moravi i dolina Peštana okrenuta ka Kolubari. Na planini Venčac i brdu Risovača rasprostranjeni su krečnjački oblici na relativno malim krečnjačkim površinama mezozojske starosti. Te stene su mestimično ogoličene, a preko njih leže neogeni sedimenti koji imaju veliki značaj za nastanak kraških procesa. Površinski kraški oblici reljefa javljaju se na Venčačkoj kraškoj oazi za koju su karakteristične vrtače i škape. Vrtače su prečnika 1-7 m i dubine od 0,5-4 m na visini od 400-500 m. U severoistočnom delu brda Risovača nalaze se vrtače u zoni između 250 i 285 m, prečnika 10 m i dubine 0,3 do 10 m.

Slabo su razvijene i javljaju se u paleozojskim mermerima i drugim karbonatnim stenama. Škape su dužine od 20-50 m i dubine 10 do 15 cm.

Vode

Na teritoriji opštine Aranđelovac, zbog različitog uticaja geološkog sastava, reljefa, klime, vegetacije i delovanja ljudi, raznovrsne su hidrološke odlike. Zastupljene su podzemne i površinske vode. Podzemnim vodama na teritoriji opštine Aranđelovac uvek se posvećivala posebna pažnja i one su zastupljene velikim brojem izvora koji se najčešće javljaju na kontaktu vodopropustljivih i nepropustljivih geoloških slojeva. Najbrojniji su izvori u višim delovima opštine i njihov broj raste sa porastom nadmorskog visine. Danas je većina njih kaptirana. Stanovništvo seoskih naselja Bukulje, Venčaca i pobrđa snabdeva se sa njih vodom za piće. U delovima naselja u aluvijalnoj ravni, gde je izdan plića, bunari su duboki od 5 do 6 m, a na pobrđu od 10 do 20 m i više. Oni služe za navodnjavanje povrtarskih i drugih biljnih kultura. Na teritoriji opštine Aranđelovac ima više mineralnih i termomineralnih izvora. Najveće količine termomineralne vode se nalaze u masivu Bukulje. Nastanak ovih izvora vezan je za infiltraciju i cirkulaciju voda na njenim dubinama i regionalne razlome koje imaju funkciju kolektora u kojima se vrši mešanje voda i njihovo obogaćivanje sa mineralnim solima. Uglavnom pripadaju hidrokarbonatno-

natrijsko - ugljeno - kiselim vodama. Poseban značaj imaju mineralne vode Bukovičke Banje koje se svrstavaju u retke hladne vode i hipoterme (tople) lekovite vode.

Površinske vode imaju veliki značaj za stanovništvo i privredu opštine.

Hidrografska mreža je na teritoriji aranđelovačke opštine vrlo razgranata, kao posledica vododrživog zemljišta i ravnomerno raspoređene količine atmosferskog taloga. Izvori se javljaju gotovo svuda u podnožju strana na dodiru peska i gline, krečnjaka i škriljaca. Rečnu mrežu na teritoriji opštine Aranđelovac čine vodotoci Kubršnice, Peštana, Turije i Kačera sa svojim pritokama. Kubršnica je najveće i najznačajnija pritoka Jasenice. Ona izvire na severoistočnim padinama šumovite Bukulje (695 m nadmorske visine), u selu Vrbica na 600 m nadmorske visine. U Kubršnicu se na teritoriji aranđelovačke opštine ulivaju: Balabanac, Vrbička reka, Popovac, Banja, Radovac, Kamenica, Vićija i Sumorina. Misača izvire na istočnim padinama Klještevice na 395 m nadmorske visine, uliva se u Milatovicu, pa preko Velikog Luga u Kubršnicu. U Misaču se ulivaju Vrbak i Drenjak. Misača na teritoriji opštine Aranđelovac protiče kroz seoska naselja Misač i Stojnik.

Sa južnih padina Bukulje, Šutice, Orlovice i Vagana razliva se razgranata, lepezasta, izvorišna čelenka Bukuljske reke, a južnije i reke Bosute, desne pritoke Kačera.

Bukuljska reke desna pritoka Kačera, nastala je spajanjem Velike i Male Bukulje u ataru sela Garaši. Velika Bukulja se od izvorišta usmerila ka zapadu (sedam kilometara), a zatim u ataru sela Garaši ka severu, gde se spaja sa Malom Bukuljom, koja teče od izvorišta ka zapadu paralelno sa Velikom Bukuljom. Bukuljska reka od Garške škole u luku skreće ka selu Jeloviku i kod sela Bosute se uliva u granični vodotok Kačera. Desna pritoka Velike Bukulje su Lazinski i Polomski potok, a Male Bukulje – Bare. Bukuljska reka sa desne strane prima Rečicu sa Šutičkim potokom koji teku sa Orlovice (482 metara nadmorske visine) i Šutice (472 metara nadmorske visine) i Cigankulju koja se spusta sa Vagana (473 metara nadmorske visine).

Reka Bosuta je desna pritoka Kačera. U Bosutu se sa leve strane u uliva Vukosavački potok, a sa desne, Duboki potok.

Peštan je desna pritoka Kolubare. Teče sa severnih padina Bukulje. U Peštan se na teritoriji aranđelovačke opštine ulivaju Crna reka, Darosavica, Duboki potok i veći broj malih, bezimenih potoka. (Verka Jovanović: *Vodni resursi Šumadije i njihov značaj za vodoprivredu*: Zbornik radova Geografskog instituta „Jovan Cvijić“, SANU , knjiga 38, Beograd 1986.).

Turija je poslednja veća pritoka Kolubare u koju se uliva kod Drajevca, sa površinom sliva od 491 km². Izvire van teritorije opštine Aranđelovac, na severozapadnim padinama Kosmaja i teče ka jugozapadu (oko 12 km) do sela Ranilovića, gde se spaja sa potocima Glogovac, Suva Turija i Junkovac, a sa desne strane sa Mešetinom, Drlupskom rekom, Smoljkovcem i Zlatanom. Sa leve strane u Turiju se uliva i Podvorica i Kamenička reka.

Klima

Teritoriju aranđelovačke opštine karakteriše regionalni tip klimata srednjeg dela Šumadije, odnosno umereno-kontinentalna klima i to od čudljive do najpriyatnije umerene. Viši delovi njene teritorije (Bukulja i Venčac) imaju specifični varijetet blaže, visinske, subalpske klime, sa dosta pravilnim temperaturnim odnosima. Osnovne karakteristike podneblja aranđelovačke opštine prikazane su na osnovu osmatranja Meteorološke stanice Bukovička banja - Aranđelovac koja je osnovana još 1896. god. Matematičko-geografski položaj meteorološke stanice u Bukovičkoj banji određen je koordinatama 44 stepena 23 minuta 50 sekundi severne geografske širine i 20 stepeni 33 minuta 27 sekundi istone geografske dužne po Griniču. Zaključno sa 1980.god, radila je kao klimatološka stanica na nadmorskoj visini od 256 m. Aranđelovačko područje ima jesen topliju od proleća, odnosno potvrđuje se da prema temperaturnim odnosima proleća i jeseni u ovoj oblasti, vlada umereno-kontinentalna klima. Nizijski klimat aranđelovačkog područja karakterišu srednja temperatura godišnjih doba: 1,3 stepena Celzijusa za zimu, 10,7 stepeni za proleće, 20,3 stepena za leto i 11,6 stepeni za jesen. Prema tome, veći deo aranđelovačkog klimatskog područja odlikuje se relativno hladnim zimama, jesenima toplijim od proleća i umereno toplim letima. Podneblje visinskog dela (Bukulja i Venčac) karakteriše varijetet blaže visinske subalpske klime, koji se odlikuje dosta pravilnim temperaturnim odnosima, što potvrđuje i srednja godišnja amplituda od 22 stepena Celzijusa.

Najniža srednja mesečna temperatura vazduha u pojasu od 650-750 m nadmorske visine u januaru iznosi 1,7 stepeni, najviša u julu 18,9 stepeni, a srednja godišnja 8,9 stepeni Celzijusa. U visinskom pojasu od 550-650 m nadmorske visine, najniža srednja temperatura vazduha u januaru iznosila je -1,1 stepen, najviša u julu 19,5 stepeni, dok je srednja godišnja 9,5 stepeni Celzijusa.

Geostrateški položaj

Modernizovane drumske saobraćajnice različitih pravaca koje prolaze sredinom aranđelovačke opštine, ovoj opštini daju tranzitni karakter. Drumska mreža i železnička saobraćajna povezanost gotovo sa svim krajevima zemlje znatno su, između ostalog, uticali na sveukupni ekonomski prosperitet Aranđelovca, brzi ekonomski razvitak i uslovili njegov snažan uticaj u užem gravitacionom području. Saobraćajni položaj opštine Aranđelovac je relativno povoljan. Kroz sredinu opštine prolazi magistralni put M-4 pravcem istok-zapad koji povezuje Ibarsku magistralu sa autoputem E-75. Magistralom M-4 i regionalnim putem P-202 preko Orašca, ostvaruje se veza sa magistralnim pravcem M-23 sa Kragujevcem na jugu i Beogradom, preko Mladenovca, na severu. Magistralni put M-4 ostvariće vezu i sa planiranim autoputem E-763 Beograd-Južni Jadran. Udaljenost Aranđelovca od Kragujevca je 55 km, od Beograda 90 km, Mladenovca 22 km, Topole 15 km i Lazarevca 33 km. Ovakav položaj grada omogućava povezanost sa administrativnim, privrednim i turističkim centrima i reperima.

Istorijski podaci

Povoljnost geografskog položaja i prirodnih uslova na teritoriji aranđelovačke opštine i njene okoline, činili su pogodne uslove za ljudski život od najstarijih vremena. Arheološki nalazi i lokaliteti na njenoj teritoriji potvrđuju ovu konstataciju. Postojanje paleolitske stанице u pećini na Risovačkom brdu, istočno od Aranđelovca, jedan je od najvećih arheoloških otkrića na Balkanskom poluostrvu. Ovo diluvijalno–paleontološko nalazište ukazuje na bitisanje onovremenog čoveka u njegovoj bliskoj okolini.

Pećina Risovača je otkrivena 1953.god. U pećini je pronađen brojan i raznovrstan arheološki materijal. Pronađeni su ostaci jedne od kultura kamenog doba, odnosno kulture koja je pripadala starijem paleolitu, takozvanoj mustijerskoj kulturi (nazvanoj prema pećini La Moustier, na levoj obali Vezera u Dordonji). U Risovačkoj pećini su pokraj otvorenog ognjišta nađena oružja i alatke od okresanih sileksa, obrađene kosti i fosilni ostaci praistorijskih životinja. Pored alatki i oruđa koji pripadaju klasičnim oblicima mustijerske kulture, pažnju privlače alatke i oruđa sa posebnim stilskim i tipološkim odlikama koje u sebi sjedaju elemente srednjeg i pozognog paleolita. Na teritoriji aranđelovačke opštine otkriveni su ostaci karakteristične kulture mlađeg kamenog doba - neolita u selu Banji.

U antičko doba, današnja teritorija aranđelovačke opštine bila je u sastavu provincije Gornje Mezije koja je predstavljala žitnicu Rimske imperije.

U srednjem veku, ova oblast je bila relativno gusto naseljena i imala je značajnu ulogu u srednjovekovnoj srpskoj državi gotovo do propasti Despotovine. Iz tog doba su crkve u Brezovcu i Bukoviku. U podnožju Venčaca, u selu Brezovac, nalazi se srednjovekovna crkva Svetog Arhangela koju je podigao despot Đurađ Branković Smederevac 1444. godine, što saznajemo iz natpisa utisnutog na ploči iznad crkvenih vrata. Ova crkava je jedna od najstarijih u okolini.

Crkva iz nemanjičkog perioda nalazi se u podnožju Bukulje u selu Bukoviku. U crkvi nema tragova zidnog slikarstva, osim jednog manjeg ikonostasa iz Miloševog doba.

U periodu od 1832-1836.god. podignuta je crkva brvnara u Darosavi. U srednjem veku je kroz današnju teritoriju aranđelovačke opštine prolazio Beogradski drum koji je od Beograda, preko Rudnika i doline Gruže, vodio za Prizren. Ovaj drum je vodio kroz kosmajska sela i preko Misače i Venčana izbijao na Rudnik. U spisima se pominje još jedan srednjovekovni put koji je vodio od Beograda za Rudnik i preko prevoja na Vaganu, spuštao se do sela Progoreoci. Prema rezultatima najnovijih istorijsko-geografskih istraživanja (turski katastarski popisi Smederevskog sandžaka iz 1516. i 1525, a pre 1559. godine, u prvoj polovini XVI veka zabeležena su samo dva naselja na teritoriji aranđelovačke opštine.

Tako je 1516.god. uneto samo jedno selo Tulež koje je pripadalo Ostrvici i bilo okarakterisano kao vlaško (stočarsko) naselje sa četiri doma. U turskom sumarnom katastarskom popisu Smederevskog sandžaka iz 1525. a pre 1559.godine, upisana su tri naselja na teritoriji današnje aranđelovačke opštine: Tulež, Orašac i Bosuta. Krajem XVII i početkom XVIII veka, ranije opustela naselja ponovo se obnavljaju i nastaju nova. U spisima koji datiraju iz vremena austrijske okupacije Srbije (1718-1739), pominju se sledeća naselja na teritoriji aranđelovačke opštine: Darosava, Jelovik, Progoreoci, Ranilović, i Tulež (u sastavu Beogradskog distrikta), a Vrbica, Misača, Stojnik, Kopljare, Vulkasovci, Garaši i Lapin potok, zaselak Vrbice i Trešnjevica u sastavu Kragujevačkog distrikta.

Vrbica koja je na početku austrijske okupacije (1718) zabeležena u Kragujevačkom distriktu kao naseljeno mesto, 25.11.1735. godine kao već je Šanac Vrbica sa 50 kuća, tj. naselje čiji su stanovnici vršili pomoćne vojne službe. Posle Svištovskega mira 1791. godine i u vreme Prvog i Drugog srpskog ustanka, formirana su sva naselja na današnjim lokacijama u aranđelovačkoj opštini. Naselja aranđelovačke opštine, kao i uopšte sela i zaseoci ovog dela Šumadije, po svom položaju mogu se, uglavnom, grupisati u tri grupe. U prvu, brojniju grupu naselja spadaju ona čije su kuće na stranama glavičastih brda, plećatim kosama, terasama i erozivnim proširenjima reka i potoka. Drugu grupu čine sela smeštena na zaravnjenoj površini, a treću, naselja pored puta i stranama potoka.

Sela prve grupe su: Bosuta, Bukovik, Venčane, Vrbica, Vukosavci, Garaši, Gornja Trešnjevica, Jelovik, Kopljari, Misača, Orašac, Darosava i Progoreoci. Drugoj grupi pripadaju sela: Banja, Brezovac, Ranilović, Stojnik i Tulež. U trećoj grupi su Aranđelovac i delovi naselja Bukovika, Vrbice i Darosave.

Aranđelovac je mlado naselje. Osnovano je naredbom kneza Miloša Obrenovića, marta 1837. godine na teritoriji sela Vrbica, u podnožju Risovače, ušoravanjem duž druma i raskrsnice prema Beogradu, Kragujevcu i Valjevu. Prve kuće su bile napravljene pod Risovačom, u uglu koji čine Kubršnica i njena pritoka Balabanac. Kuće su se gradile sa desne strane Kubršnice, dok je sav ostali prostor bio nenaseljen. Doseđivanjem seljaka, trgovaca i zantlija formiran je nastariji deo varoši „Stara čaršija“ kao drumske naselje. Knez Miloš Obrenović, pisanim dekretom od 17. jula 1859. godine, naredio je u Bukoviku podizanje crkve "Svetij Aranđel", kao i da će se varoš Vrbica od sada zvati Aranđelovac. Tako je Aranđelovac dobio ime po Vrbičkoj crkvi. Tada je sreska kancelarija premeštena iz Topole u Vrbicu, a ova proglašena za varošicu Aranđelovac.

Varošica se razvijala sa obe strane puta Valjevo - Mladenovac, odnosno Kragujevac, kao izrazito drumske naselje. Veći deo varoši smešten je na levoj dolinskoj strani i terasi reke Kubršnice i pruža se od sela Bukovika do potoka Ćirkovca (2,5 km). Uporedo sa razvojem varošice izgrađen je balneonaseobinski deo Bukovičke Banje. Na mestu gde je danas park i izvori kisele vode bile su baruštine. U četvrtoj deceniji XIX veka, sve do 1835. godine, na prostoru izvora kisele vode nije bilo ničega osim čaira na kojem se napasala stoka. Godine 1835. na mestu starog izvora, kasnije izvora Knjaz Miloš, napravljen je izvor za pijenje vode. Na izvoru je postavljena „stublina“ (velika lula od drveta) čime je izvršena prva kaptaža izvora. Sledeće, 1836. godine, Fridrich Hruschaner je izvršio prvu kvalitativnu analizu mineralne vode.

U Banji je 1846. godine podignuto jedno „praviteljstveno zdanje od 6 soba“ kao prihvatalište za bolesnike, a otvorena je i jedna „ugodna mehana“.

1849. godine kupljeno je zemljiste na kome su obeležene staze, zasađeno je drveće, uređen novi izvor kasnije nazvan Knjaz Mihailo i kupatilo „talpara“ koje je imalo bazen sa hladnom kiselom vodom.

1856. godine podignut je park, a 1858. izgrađen i smeštaj za goste koji su u Banju dolazili da se leče.

Za vreme vladavine kneza Mihaila Obrenovića 1860. godine, počela je balneonaseobinska izgradnja i uređenje. Pored kupatila „talpara“ podignuto je i kupatilo „đulara“ 1861. godine.

Posvećujući posebnu pažnju Bukovičkoj Banji, Knez Mihailo je 1862. godine podigao konak u kome je odsedao za vreme boravka u Banji. Godine 1865. otpočela je izgradnja velelepne zgrade *Staro zdanje* koja je završena 1868. godine. Zgrada je podignuta na uzvišici severnog dela parka, fasadom okrenuta prema Bukulji. Tada se nalazila između sela Bukovika i Aranđelovca i imala je 54 gostinske sobe.

Izgradnjom *Starog zdanja* podignuto je i parno kupatilo koje je potpuno instalisano u periodu od 1868. do 1870. godine, što je Bukovičku Banju svrstalo u najbolja balneoturistička naselja Srbije tog vremena.

Izgradnja i uređenje Bukovičke Banje nastavljeno je sve do Prvog svetskog rata. Banja 1907. godine dobija atraktivni hidrotermalni paviljon podignut nad izvorom *Knjaz Miloš*. Uređenje ovog izvora omogućilo je uvećanu eksploraciju stene mineralne vode sa kojom se otpočelo još 1863. godine.

Od 1930. godine Bukovička Banja pripada Dunavskoj banovini i biva dodeljena na upravu Štedionici Dunavske banovine, koja ju je, uređenjem, uzdigla na rang Banje evropskog glasa.

1935. godine otvoren je izvor termalne vode. Tada je kaptiran i izvor Kubršnica za aranđelovački vodovod.

Tokom 1938. godine završena je izgradnja zatvorenog modernog kupatila. Gradio se Hotel Šumadija, rekonstruisan je i banjski park. Bukovička Banja je u ovom periodu uvršćena u važna jugoslovenska prirodna lečilišta i turistička mesta.

Prvo flaširanje mineralne vode na teritoriji Srbije otpočelo je 1863. godine u Bukovičkoj Banji.

Sa razvojem trgovine i unapređenjem privrede za vreme vladavine kneza Miloša, razvijao se uporedno i saobraćaj. Stanovništvo je kulukom prosecalo puteve kojima se moglo proći samo kada je suvo vreme.

Nasuti putevi grade se tek za vreme vladavine kneza Aleksandra Karađorđevića.

Početkom XX veka, 1904. godine, puštena je u saobraćaj železnička pruga uskog koloseka na relaciji Mladenovac - Aranđelovac - Lazarevac, što je uticalo na brži razvoj Aranđelovca i okoline.

U periodu između dva svetska rata nastale su bitne promene u strukturi saobraćaja, naročito posle izgradnje druma obrađenog asfalt-betonom Beograd - Mladenovac - Topola - Kragujevac, a potom i makadamski putni pravac Lazarevac - Aranđelovac - Topola.

Do Drugog svetskog rata privreda aranđelovačke opštine bila je zasnovana na poljoprivredi, trgovini i zanatstvu. U posleratnom periodu, kao rezultat boljih uslova za razvoj privrednih grana, nastaju promene u samoj strukturi privrede.

Oplenačko-venčačko vinogorje i razvijeno voćarstvo na teritoriji današnje opštine Aranđelovac, predstavljalo je bogatu lokalnu sirovinsku bazu da se preko Venčačko-vinogradarske zadruge u Banji, početkom XX veka, pristupi intezivnoj preradi, odnosno razvoju podrumarstva koje je predstavljalo osnovu za razvoj industrije proizvodnje i prometa alkoholnih pića, vina i rakije (venčački vonograđi *Navip*).

Geološko-petrografska struktura aranđelovačkog područja je veoma značajan činilac sirovinske baze za razvoj industrijske proizvodnje (rudnici i industrija mermera i granita *Venčac*, Rudnici, industrija vatrostalnih glina *Šamot*, Industrija elektroporcelana *FEP*, Elektrokeramika *Elka*, Preduzeće za proizvodnju i preradu građevinskih materijala *Kubršnica*, Preduzeće za proizvodnju masa za završne radove u građevinarstvu *Karbon*).

Takođe je od izuzetnog privrednog značaja eksploracija mineralnih voda sa izvora Bukovičke Banje i proizvodnja bezalkoholnih osvežavajućih napitaka.

Prirodne karakteristike

Zemljište

Geološki sastav opštine Aranđelovac čine mezozojske i kenozojske tvorevine. Mezozojske stene prisutne su pretežno u južnom, jugoistočnom i zapadnom delu teritorije Aranđelovačke opštine, i

to na prostoru naselja Gornja Trešnjevica, Bosuta, Vukosavci, Brezovac, Banja, Vrbica i Darosava. Najstarije mezozojske tvorevine predstavljene su serpentinama, najčešće harzburgitskog tipa, izgrađene od mrežastog serpentinata, bastila zrna hromita, metaličnih minerala i čestih žilica hrizolit azbesta (Savezni geološki zavod, Osnovna geološka karta SFRJ list Kragujevac i tumač za list Kragujevac, Beograd 1980).

Kenozojske tvorevine zauzimaju najčešće prostranstvo. Njima pripada oko 2/3 teritorije aranđelovačke opštine. Kenozojske tvorevine čine tercijarni sedimenti i kvartarne naslage. Tercijarnim sedimentima pripadaju najveće površine aranđelovačke opštine i predstavljeni su sa obe strane pojasa mezozojskih sedimenata, tzv. „mezozojske grede“. Ove tvorevine leže transgresivno preko kristalnih škriljaca i mezozojskih stena i karakteristične su po bočnom smenjivanju sedimenata. Na osnovu bogatog paleontološkog materijala predstavljeni su uglavnom tortonom i panonom.

Pedološki sastav zemljišta je jedan od veoma značajnih uslova gajenja raznih poljoprivrednih kultura, kao i za travnu i šumsku vegetaciju.

Takođe, od tipa zemljišta zavisi i stepen erozije tla, pojave urvina, upijanje atmosferskih padavina, isparavanje vlage i sl.

Dejstvom raznih faktora stvoreni su raznovrsni tipovi i podtipovi tla na relativno malom prostoru teritorije aranđelovačke opštine. Na njihov razmeštaj od velikog uticaja su bili reljef, geološki sastav podloge i klimatske prilike.

U dolinskim ravnicama Kubršnice, Peštana, Turije i Misače i njihovih većih pritoka zastupljen je aluvijum, na terasama, površinama i nižem pobrdu (od 270 do 300 m nadmorske visine) javljanju se smonice, a na višem pobrdu u istočnom, severnom i jugozapadnom delu opštine, gajnjače.

Na pobrdu Bukulje i Venčaca su smeđe-kisela zemljišta na škrilcima i peščaru, kao i podzolasta zemljišta.

Matični supstrat na kome su se obrazovala zemljišta na području aranđelovačke opštine jesu jezerski sedimenti, što je kasnije uz suvi klimat doprinelo formiranju zemljišta tipa gajnjača i smojnica. Dok su gajnjače izraz klimatogene tendencije pedogeneze na ilovastim suprstatima, dотле su smonice na težim jezerskim glinenim suprstatima.

Planinski deo opštine, Bukulja i Venčac čiju geološku podlogu čine pretežno stari kristalasti škriljci i graniti, predstavljaju vlažnije područje, pretežno pod bukovom šumom što je uslovilo pojavu smeđih, kiselih i paradodzolastih zemljišta.

Na kraju treba istaći da su znatne površine zemljišta na teritoriji aranđelovačke opštine ozbiljno zahvaćene procesom degradacije i dehumifikacije, tako da je već danas njihova proizvodna moć znatno smanjena u odnosu na potencijalne mogućnosti zemljišnih tipova – smonica, gajnjača, a donekle i aluvijuma.

Šume

U prošlosti, šume su bile glavni pokrivač ovog prođuruća. Pod šumom aranđelovačke opštine su 9.540 ha ili 25,4% ukupne površine njene teritorije. Njaveće prostranstvo zahvataju bukove šume. One su dosta čiste i prohodne. Najvrednije šume su na Bukulji, gde se javlja više šumskih zajednica. Na jugozapadnoj strani Bukulje se nalaze stabla stara oko 100 godina. Njena severna strana je obrasla hrastom, grabom, klenom, jasenom i mladom bukovom šumom. Na južnoj strani raste bukva, hrast i grab. Zaštitni šumski kompleks zahvata na planini Bukulji površinu od 864 ha. Viši delovi Venčaca su pod listopadnom šumom (hrast, bukva, grab, jasen) i malim oazama pod lивадама, a niži pod njivama, voćnjacima i vinogradima. Gornja granica prostiranja vinograda na Venčacu je 540 m. Na južnim delovima Šutice i delu Orlovice su zabrani mладог bagrema koji ublažavaju i sprečavaju razvoj bujica. Od šumskih kultura lišćari su zastupljeni bagremom i kanadskom topolom, a četinari najčešće crnim i belim borom, smrčom, jelom, arišom i duglazijom. Voćkarice su zastupljene kako u šumama tako i pored puta, u međacima i na drugim mestima. Posle šumske, na području ove opštine najzastupljenija je travna vegetacija.

Pregled šuma i šumskog zemljišta

Svega	Šume i šumsko zemljište					Ostalo zemljište			
	Svega	Šume	Šum. kultura	Šumsko zemlj.	Svega	Neplodno	Za ost. svrhe	Zauzeća	
	ha	ha	ha	ha	ha	ha	ha	ha	
Državno	2370,15	2271,94	2124,4	38,17	109,37	98,21	54,24	43,97	0
Privatno	6996	6996	6996	0	0	0	0	0	0
Aranđelovac	9366,15	9267,94	9120,4	38,17	109,37	98,21	54,24	43,97	0

Izvor: Srbijašume

Rude, minerali, mineralne i geotermalne vode

Torton je zastupljen sa slatkvodnim sedimentima - laporcima, laporovitim krečnjacima sa slojevima uglja, glinama i peščarima, a u donjem delu stuba se javljaju debeli slojevi izdanci tufa i tufita.

Peščari i gline su otkriveni na velikoj površini u predelu Aranđelovca gde imaju specifično razviće, karakteristično po brzom smenjivanju grubog klastičnog materijala sa džepovima kaolinskih glina. Ovi sedimenti imaju debljinu oko 350 m. Na ovoj teritoriji ovaj član je izgradjen uglavnom od slabo vezanih žutih i sivih krupnih peščara, konglomerata različite krupnoće valutaka, peskovitih aleuorolita i peskovitih glina. Poseban značaj imaju kaolinske gline - vrbičke gline koje se javljaju u vidu velikih džepova. Sa njima se javljaju tanki slojevi detritičnog uglja.

Granitoidi Bukulje utisnuti su u seriju gornjo-krednih sedimenata, koje je intezivno i konstantno metamorfisano. Bukuljski granitoid se po svom položaju, strukturnim i petrohemijskim karakteristikama, uklapa u niz tercijarnih plutonita, nastalih u srednjem miocenu.

Bukuljski granit - monkonit uglavnom je izgradjen od normalno zrnastih varijeteta, izuzev jugoističnog oboda gde se sreću i porfiroidni tipovi. U dolinama desnih pritoka Velike Bukulje - Dugačkom i Polonitskom potoku, zapaženo je na kratkom odstojanju međusobno smenjivanje i uklapanje zrnastih i porfiroidnih granitmonkocita. Lamprofiri se javljanju jugoistočno od bukuljskog plutona u okolini sela Vukasovci.

Na Venčacu su otkrivene najveće mase mermera koji pripadaju najeksternijoj kontaktometamorfnoj zoni u oviru bukuljskog granitoida. Mermeri su pretežno masivi ili bankoviti, a na kontaktu sa okolinom gotovo su redovno pločasti i listasti.

Na grebenu Preseke i na južnim padinama Bukulje u predelu sela Vukasovci, javljaju se ostaci gruboklastičnih sedimenata izgrađenih od nezaobljenih ogromnih blokova pomešani sa manjim blokovima, šljunkom, peskom, retko gnezdimi gline, i razorenim ugljenim slojevima. Leže preko tvorevina aranđelovačkog tortona. Debljina ovih tvorevina iznosi oko 100 m (Savezni geološki zavod Osnovna geološka karta SFRJ list za Kragujevac i tumač lista za Kragujevac, Beograd 1980).

Kvartni sedimenti predstavljeni su u dolinama Kubršnice, Peštana, Misače, Turije, Bukulje, Bosute i njihovih pritoka.

Na teritoriji aranđelovačke opštine izdvajaju se tri osnovna genetska niza – fluvijalni, padinski i barski. Iznad aluvijalne ravni izdvojene su rečne terase, a u okviru aluvijalne ravni aluvijum, aluvijum - proluvijum i proluvijum. U padinskom nizu zastupljene su deluvijum - proluvijum i deluvijum, a u barskom nizu barski sedimenti.

Rečne terase i barski sedimenti pripadaju pleistocenu, a ostale facije holocenu.

Iznad aluvijalne ravni na dolinskim stranama Kubršnice i Peštana nalaze se rečne terase koje su po pravilu razorene, delimično sačuvane ili maskirane materijama padinskih facija. Od prvobitnih terasa ostali su slabo vidljivi fragmenti terasnih zaravnih preko neogenih sedimenata formiran je kvartarni pokrivač od materijala iz fluvijalnog niza. Inače morfološki odseci ukazuju na moguće prisustvo viših terasa koje su danas potpuno razorene.

Barski sedimenti u severoistočnom delu opštinske teritorije, u okolini sela Kopljara i Stojnika, pripadaju mlađem pleistocenu. Ove tvorevine, mogućnosti oko 20 m, glinovito-peskovitog su sastava, sa promenljivom količinom šljunkovitog materijala - kvarcni šljunak. U zavisnosti od

učešća glinovite i peskovite komponente, javljaju se mrko-žute i plavičasto-šarene peskovite i šljunkovite gline ili žuti peskovi, u kojima su prisutne manganske i karbonantne koncentracije.

Deluvijum-prolujum facija padinskog niza je najviše rasprostranjena u kvartnim tvorevinama. Ona zahvata površine blagih dolinskih strana Kubršnice, Peštana, Turije, Misače, Bukulje i Bosute, tako da vrlo često maskira starije kvarne tvorevine i njihovu podlogu. Ove tvorevine su nastale zajedničkim dejstvom površinskog spiranja i bočnih tokova i izgrađeni su od supeskova i gline koji su slabo sortirani i po pravilu dobro zaobljeni. Na blagim neogenim padinama rasprostranjene su deluvijalne tvorevine, koje su izgrađene od fragmenata neogenih i kvarternih sedimenata - supeskova, suglina i aleuritičnih nasлага, zbog čega se ne razlikuju od podloge. Uglavnom se javljaju na padinskim stranama većih vodenih tokova.

Aluvijalni nanosi zahvataju nešto širi pojas uz Turiju, Kubršnicu i Peštan, a manjim, delom uz rečna korita Misače, Bukulje i Bosute. Ove aluvijalne naslage predstavljene su uglavnom heterogenim šljunkovima, peskovima i alurit peskovima, što znači da su litološke građe koju pokriva denudaciono područje sliva.

Raznovrsna geološka građa na teritoriji aranđelovačke opštine uslovila je vremenski i prostorno pojavljivanje različitih ležišta i pojave mineralnih sirovina i nasлага od ekonomskog značaja.

Na Bukulji su pronađene rude kalaja-kasiterita od ekonomskog značaja, rude borita koje su ranije eksplorisane i uranove rude (dr Živadin Stepanović, Kragujevac 1974.).

Rudonosne stene Venčaca i Bukulje predstavljaju osnovu rudno-industrijske proizvodnje aranđelovačke industrije. Najveći značaj imaju mermeri sa Venčaca, vatrostalne gline i kalciti sa severnih padina Bukulje (u selima Vrbica i Bukovik), granit sa Bukulje, kao i oker boja kvarca i dr.

U geološkom sastavu Venčaca u mnogome učestvuju mermeri i smatra se da su oni devonskog porekla (dr Petar Stevanović, Beograd 1965, dr Dragoljub Milanović, Kragujevac 1977.).

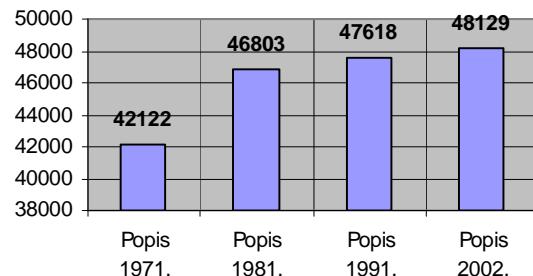
Geološku građu Bukulje, kao što je izneto, čine raznovrsne stene. Njeno jezgro predstavlja granitni masiv koji je uokviren, a delimični i pokriven serijom starih stena - kristalasti škriljci, agrilošti, a mestimično i mermeri.

Stanovništvo

Na osnovu podataka navedenih u poslednja četiri zvanična popisa stanovništva može se konstatovati neprekidan porast broja stanovnika opštine Aranđelovac. Po poslednjem zvaničnom popisu stanovništva, opština Aranđelovac je imala 48.129 stanovnika, što predstavlja porast broja stanovnika za 14,3 % u odnosu na popis stanovništva sproveden 1971. godine.

Iz priloženih podataka može se uočiti da se u posmatranom periodu najveći porast populacije opštine, dešavao tokom sedamdesetih godina prošlog veka kada opština Aranđelovac beleži izrazitu demografsku progresiju. Osnovni razlog ovakvog demografskog procesa je u značajnom privrednom razvoju koji je u tom periodu karakterisao opština Aranđelovac, uslovjavajući najveći prirodni priraštaj. U poslednjem popisnom intervalu, međutim, zabeležen je neznatni porast stanovništva od

1,1 % koji je, rezultat mehaničkog priliva stanovništva u obliku migratornih kretanja ka opštini Aranđelovac zbog njenog relativno stabilnog privrednog stanja.

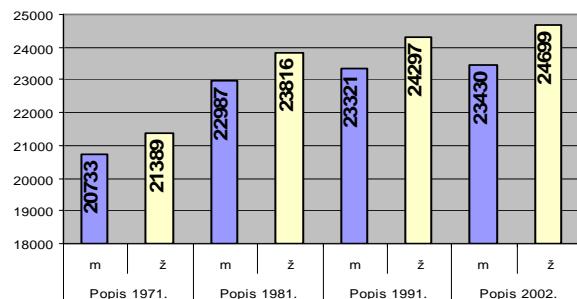
Izvor: Republički zavod za statistiku

Struktura stanovnika

Struktura stanovništva prema polu

U polnoj strukturi stanovništva opštine Aranđelovac, na svim posmatranim popisima stanovništva, može se uočiti veća brojnost ženske populacije u odnosu na mušku. Interesantno je i da je ova razlika neprekidno rasla tokom posmatranog perioda. Tako je po popisu stanovništva sprovedenom 1971. godine, odnos bio 50,8 : 49,2, da bi 2002. godine dostigao 51,3 : 48,7 u korist ženske populacije.

Izvor: Republički zavod za statistiku

Starosna struktura stanovništva

Starosna struktura stanovništva opštine Aranđelovac formirana je pod direktnim dejstvom fertiliteta, odnosno nataliteta, a proces starenja je u najvećoj meri uslovljen sekularnim padom nataliteta. Na starosnu strukturu stanovništva uticali su, smrtnost i migracije, ali u manjoj meri.

Starosna struktura stanovništva opštine Aranđelovac pokazuje da se tokom posmatranog perioda najbrojnije grupacije stanovništva pomeraju od omladine ka srednjim godinama. Tako, po popisu iz 2002. godine dominira srednja generacija (40 - 54 godine), koja čini 24,2% ukupne populacije opštine. Kontigent stanovništva mlađeg od 20 godina je u neprekidnom opadanju.

Izvor: Republički zavod za statistiku

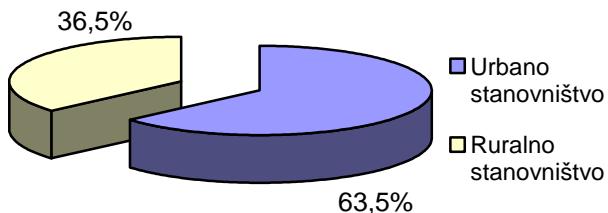
Popis	1971	1981	1991	2002
0 - 4	2844	3449	2787	2146
5 - 9	2756	3375	3174	2560
10 - 14	3533	3011	3409	2878
15 - 19	4427	2919	3282	3295
20 - 24	3453	3693	2957	3468
25 - 29	2224	4455	2882	3235
30 - 34	3155	3656	3714	2984
35 - 39	3817	2379	4321	2913
40 - 44	3822	3272	3556	3636
45 - 49	2918	3742	2261	4384
50 - 54	1288	3725	3055	3604
55 - 59	1678	2843	3404	2262
60 - 64	2018	1251	3298	2803
65 - 69	1832	1513	2353	2847
70 - 74	1237	1548	965	2551
75 i više	981	1789	1733	2282
nepoznato	139	183	467	281

Naime, po poslednjem popisu ova grupacija stanovništva zabeležila je pad u brojnosti od 19,8 % u odnosu na popis sproveden 1971. godine. Sa druge strane, populacija opštine starija od 60 godina u neprekidnom je porastu i prema poslednjem popisu brojnost ove grupacije stanovništva uvećana je za 73,4 % u odnosu na popis stanovništva iz 1971. godine. Imajući u vidu ova poređenja, kao i

negativan prirodnji priraštaj opštine od -4,1 %, može se reći da opština Aranđelovac karakteriše proces demografskog starenja.

Odnos urbanog i ruralnog stanovništva

U 2002. godini, ruralno stanovništvo čini 36,5% ukupnog broja popisanog stanovništva.

Izvor: Republički zavod za statistiku

Seoske sredine prati depopulacija zbog prestanka biloškog obnavljanja, ali i zbog migracija stanovništva prema urbanim i drugim područjima atraktivnijim za život i rad.

Stanovništvo po naseljima

Red. br.	Naziv naselja	Broj stanovnika
1.	Aranđelovac	24309
2.	Banja	2246
3.	Bosuta	606
4.	Brezovac	797
5.	Bukovik	2743
6.	Venčane	1576
7.	Vrbica	3536
8.	Vukosavci	411
9.	Garaši	605
10.	Gornja Trešnjevica	583

Red. br.	Naziv naselja	Broj stanovnika
11	Darosava	2023
12	Jelovik	480
13	Kopljare	1024
14	Misača	781
15	Orašac	1462
16	Progoreoci	1015
17	Ranilović	1685
18	Stojnik	1486
19	Tulež	761

Izvor: Lokalna samouprava

Opština Aranđelovac je teritorijalno organizovana u 19 naselja u kojima broj stanovnika varira od nekoliko stotina do 24.309, koliko ima samo gradsko naselje Aranđelovac. Ovaj podatak pokazuje da 50 % stanovništva čitave opštine živi u gradskom naselju opštine. Od 19 naselja opštine, njih 8 ima manje od 1000 stanovnika među kojima su 2 naselja sa manje od 500 stanovnika. Ukupna gustina naseljenosti na teritoriji čitave opštine iznosi 128 st/km².

Osnovni kontingenti stanovništva

Broj stan.	Ispod 7 god.	7 - 14	15-27	60 i više	Radno sposobno			Žensko (15-49)	Radno sposobno (%)
					svega	muško (15-64)	žensko (15-59)		
1991.	3.982	5.388	7.906	8.349	30.192	15.859	14.333	11.496	63.4
2002.	3.140	4.444	8.758	10.483	31.127	16.184	14.943	11.976	64.7

Izvor: Republički zavod za statistiku

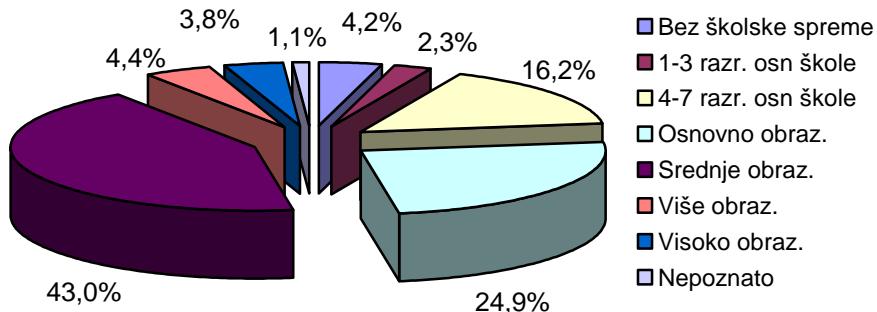
Maloletno stanovništvo uzrasta do 15 godina, u periodu 1991 - 2002. godina, pokazuje tendenciju značajnog opadanja (u procentima 19,1 %). Sa druge strane, stanovništvo starije od 60 godina u posmatranom periodu zabeležilo je porast brojnosti od 25,6%. Porast brojnosti u posmatranom periodu zabeležilo je i radno sposobno stanovništvo za 3,1%. Ovo uvećanje rezultiralo je povećanjem broja radno sposobnih stanovnika koji je po poslednjem zvaničnom popisu iznosio 64,7 %. Učešće ženske populacije u radno sposobnom stanovništvu opštine Aranđelovac iznosi 48 %.

Stanovništvo starije 15 i više godina prema polu i školskoj spremi

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

	Ukupno	Bez školske spreme	1-3 razr. osnovne škole	4-7 razr. osnovne škole	Osnovno obraz.	Srednje obraz.	Više obraz.	Visoko obraz.	Nepozn.
Ukupno	40.545	1.708	946	6.574	10.077	17.453	1.794	1.541	452
Muško	19.591	350	232	2.880	4.737	9.413	908	830	241
Žensko	20.954	1.358	714	3.694	5.340	8.040	886	711	211

Izvor: Republički zavod za statistiku

Posmatrajući obrazovnu strukturu stanovništva starijeg od 15 godina, uočavamo da je najveći broj sa osnovnim (24,9 %) i srednjim obrazovanjem (43%). Važno je istaći da je čak 22,8 % stanovništva opštine starijeg od 15 godine bez završene osnovne škole. U ovoj grupaciji je posebno dominantna ženska populacija 62,5 %, odnosno 79,5 % u grupaciji stanovništva bez ikakve školske spreme. Stanovništvo sa višim i visokim obrazovanjem čini 8,2 % posmatrane populacije, pri čemu je u ovoj grupaciji učešće muške populacije neznatno veće.

Stanovništvo prema aktivnosti, po popisu 2002.

Aktivno stanovništvo		Lica sa ličnim prihodom	Izdržavano stanovništvo	Na radu-boravku u inost. do 1 god.
ukupno	obavlja zanim.			
22.337	18.118	9.580	16.128	84

Izvor: Republički zavod za statistiku

Aktivno stanovništvo čini 46,4 % ukupnog stanovništva opštine Aranđelovac, odnosno 55,1 % stanovništva starijeg od 15 godina. Od ukupnog broja aktivnog stanovništva 81,1 % obavlja neko od zanimanja, dok ostatak predstavljuju nezaposlena lica koja traže posao, ili lica koja su privremeno prekinula svoja zanimanja. Izdržavano stanovništvo čini 33,6 % ukupne populacije opštine Aranđelovac.

Domaćinstva prema broju članova

Domaćinstva			Stanovi		
Ukupno	prosečan br. čl.	2002/1991	Ukupno	Površina m ²	2002/1991
15.763	3,1	112,4	17.295	1.186.141	110,3

Izvor: Republički zavod za statistiku

Po poslednjem zvaničnom popisu stanovništva, opština Aranđelova imala je 15.763 domaćinstava (prosečno 3,1 član). U odnosu na prethodni popis stanovništva, broj domaćinstava opštine Aranđelovac veći je za 12,4 %. U istom popisnom intervalu broj stanova u opštini Aranđelovac se uvećao za 10,3 %, tako da opština broji 17.295 stanova.

Vitalni događaji

God.	Živorodeni		Umrlji		Prirodni priraštaj		Brakovi	
	broj	na 1000 stanovn.	broj	na 1000 stanovn.	broj	na 1000 stanovn.	zaključeni	razvedeni
2000.	465	9,9	639	13,6	-174	-3,7	286	68
2001.	457	9,7	593	12,6	-136	-2,9	291	99
2002.	535	11,1	607	12,6	-72	-1,5	298	67
2003.	556	11,5	712	14,7	-156	-3,2	285	50
2004.	700	14,6	687	14,3	13	0,3	293	68
2005.	507	10,6	656	13,7	-149	-3,1	245	67
2006.	441	9,3	635	13,4	-194	-4,1	274	77

Izvor: Republički zavod za statistiku

Kada je reč o prirodnom priraštaju opštine Aranđelovac, podaci tzv. vitalne statistike pokazuju da je njegova vrednost varirala u posmatranom periodu, ali je uglavnom bila sa negativnim predznakom. Jedini izuzetak je 2004. godina kada prirodni priraštaj dostiže vrednost od 0,3%. Pored toga, dok stopa novorođenih značajno varira, stopa smrtnosti se poslednjih godina stabilizovala na približno 14 %.

Etnička pripadnost stanovništva

Nacionalnost	Srbijani	Crnogorci	Jugosloveni	Makedonci	Muslimani	Romi	Rumuni	Hrvati	Neopredeljeni	Regionalna pripadnost	Nepoznato	Ostali
Broj	46.650	363	61	57	24	323	69	44	185	24	214	115

Izvor: Republički zavod za statistiku

Najveći broj stanovništva opštine Aranđelovac je srpske nacionalnosti - 96,9 %. Od ostalih etničkih grupacija naveću zastupljenost imaju Crnogorci (0,8 %) i Romi (0,7 %).

Religija

Religija	Pravoslavci	Katolici	Protestanti	Islamisti	Ateisti	Neopredeljeni	Druge	Nepoznato
Broj	47.047	70	16	26	46	509	101	314

Izvor: Republički zavod za statistiku

Shodno etničkoj strukturi stanovništva, najveći broj stanovnika opštine Aranđelovac jeste pravoslavne veroispovesti, njih 97,8%.

Lokalna samouprava

Organizacija lokalne samouprave opštine Aranđelovac uspostavljena je u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi, Statutom opštine Aranđelovac i drugim zakonskim aktima i odlukama Skupštine opštine Aranđelovac.

U skladu sa Zakonom, organi lokalne samouprave opštine Aranđelovac su: Skupština opštine, predsednik opštine i Opštinsko veće.

Za neposredno sprovođenje i izvršavanje zakona, opštinskih i drugih propisa, kao i omogućavanje ostvarivanja prava građana obrazuje se Opštinska uprava kao jedinstvena služba.

Skupština opštine je predstavnički organ kojeg čine odbornici. Njih biraju građani na neposrednim izborima, tajnim glasanjem, u skladu sa zakonom i statutom opštine Aranđelovac.

Skupština opštine, u skladu sa zakonom, između ostalog: donosi Statut opštine i Poslovnik skupštine; donosi budžet i završni račun opštine; donosi program razvoja opštine i pojedinih delatnosti; donosi urbanistički plan opštine i uređuje korišćenje građevinskog zemljišta; donosi propise i druge opšte akte; raspisuje opštinski referendum i referendum na delu teritorije opštine; izjašnjava se o predlozima sadržanim u građanskoj inicijativi i utvrđuje predlog odluke o samodoprinosu; osniva službe, komunalna javna preduzeća, ustanove i organizacije, utvrđene statutom opštine i vrši nadzor nad njihovim radom; imenuje i razrešava upravni i nadzorni odbor; postavlja i razrešava direktore komunalnih javnih preduzeća, ustanova, organizacija i službi, čiji je osnivač i daje saglasnost na njihove statute, u skladu sa zakonom; bira predsednika skupštine i zamenika predsednika skupštine i, na predlog predsednika opštine, bira Opštinsko veće; postavlja i razrešava sekretara skupštine; postavlja i razrešava načelnika Opštinske uprave, odnosno načelnike uprava, na predlog predsednika opštine; utvrđuje opštinske takse i druge lokalne prihode koji joj po ovom zakonu pripadaju; utvrđuje naknadu za uređivanje i korišćenje građevinskog zemljišta; usvaja akt o javnom zaduživanju opštine; daje mišljenje o zakonima kojima se uređuju pitanja od interesa za lokalnu samoupravu; pokreće postupak za zaštitu prava lokalne samouprave pred Ustavnim sudom; daje saglasnost na upotrebu imena, grba i drugog obeležja opštine; obavlja i druge poslove utvrđene Zakonom i Statutom.

Predsednik opštine vrši izvršnu funkciju u opštini. On, između ostalog: predstavlja i zastupa opštini; neposredno izvršava i stara se o izvršavanju odluka i drugih akata Skupštine opštine; predlaže odluke i druge akte koje donosi Skupština, kao i način rešavanja pitanja o kojima odlučuje Skupština opštine; stara se o izvršavanju poverenih poslova iz okvira prava i dužnosti Republike; usmerava i usklađuje rad Opštinske uprave; naredbodavac je za izvršenje budžeta; daje saglasnost na opšte akte korisnika budžeta, kojima se utvrđuje broj i struktura zaposlenih; organizuje rad Opštinskog veća, saziva i predsedava sednicama veća, daje konkretna zaduženja članovima veća iz delokruga rada veća; odlučuje o sredstvima u državnoj svojini u skladu sa zakonom; ima isključivo pravo predlaganja akta o javnom zaduživanju opštine; vrši i druge poslove utvrđene zakonom, statutom i drugim aktima opštine.

Opštinsko veće je organ koji usklađuje ostvarivanje funkcija predsednika opštine i Skupštine opštine i vrši kontrolno-nadzornu funkciju nad radom Opštinske uprave. Imo sedam članova.

Opštinsko veće: utvrđuje predlog odluke o budžetu opštine; vrši nadzor nad radom Opštinske uprave; poništava ili ukida akte Opštinske uprave koji nisu u saglasnosti sa Zakonom, Statutom i drugim opštim aktom ili odlukom koju donosi Skupština opštine; rešava u upravnom postupku u drugom stepenu o pravima i obavezama građana, preduzeća i ustanova i drugih organizacija iz izvornog delokruga opštine; pomaže predsedniku opštine u vršenju drugih poslova iz njegove nadležnosti; donosi poslovnik o svom radu, na predlog predsednika opštine.

Opštinska uprava: priprema nacrte propisa i drugih akata koje donosi Skupština opštine i predsednik opštine; izvršava odluke i druge akte Skupštine opštine i predsednika opštine; rešava u upravnom postupku u prvom stepenu o pravima i dužnostima građana, preduzeća, ustanova i drugih organizacija iz izvornog delokruga opštine; obavlja poslove upravnog nadzora nad izvršavanjem propisa i drugih opštih akata Skupštine opštine; izvršava zakone i druge propise čije je izvršavanje povereno opštini; obavlja stručne i druge poslove koje utvrđi Skupština opštine i predsednik opštine.

Opštinska uprava dužna je da građanima omogući nesmetano ostvarivanje njihovih prava, obaveza i pravnih interesa, daje potrebne podatke i obaveštenja, pruža pravnu pomoć, sarađuje

sa građanima i poštuje njihovo dostojanstvo.

Opštinska uprava opštine Aranđelovac organizovana je kao jedinstvena služba sa 7 osnovnih unutrašnjih organizacionih jedinica:

- Služba za skupštinske poslove
- Odeljenje za opštu upravu i zajedničke poslove
- Odeljenje za privredu i društvene delatnosti
- Odeljenje za finansije i računovodstvo
- Odeljenje za urbanizam i stambeno-komunalne delatnosti
- Odeljenje za inspekcijske poslove
- Odeljenje za poreske poslove

Služba za skupštinske poslove bavi se poslovima koji se odnose na Skupštinu opštine, predsednika opštine i Opštinsko veće.

Odeljenja za opštu upravu i zajedničke poslove uređeno je kroz službe sa sledećim aktivnostima: poslovi pisarnice, opšti poslovi, poslovi ličnih stanja građana, matični poslovi i poslovi vezani za biračke spiskove.

Odeljenje za privredu i društvene delatnosti organizovano je kroz službe koje se bave sledećim aktivnostima: privatno preduzetništvo, poslovi iz oblasti društvenih delatnosti, društvena briga o deci, boračko invalidska zaštita, poljoprivreda i vodoprivreda.

Odeljenje za finansije i računovodstvo obavlja stručne i administrativne poslove u vezi prihoda i korišćenja sredstava budžeta opštine, budžetskih fondova i druge imovine opštine.

Odeljenje za urbanizam, stambene i komunalne delatnosti čine sledeće službe: urbanizam, imovinsko-pravni poslovi i inspekcijski poslovi.

Odeljenje za inspekcijske poslove se bavi inspekcijskim poslovima u oblasti komunalnim, građevinskim, ekološkim i prosvetnim delatnostima.

Odeljenje za poreske poslove je formirano 2007. godine i u prvostepenom postupku bavi se utvrđivanja prihoda, vrši kancelarijsku i terensku kontrolu prihoda, vrši redovnu i terensku kontrolu, vrši redovnu i prinudnu naplatu prihoda i druge poreske poslove u skladu sa Zakonom.

Opština Aranđelovac nema ustanovljene funkcije opštinskog menadžera, glavnog arhitekte, kao ni uslužni centar za građane.

Sa ciljem podsticaja lokalnog ekonomskog razvoja, Skupština opštine Aranđelovac je osnovala Kancelariju za lokalni ekonomski razvoj opštine.

Lokalna samouprava opštine Aranđelovac ima 118 zaposlenih, a kvalifikaciona struktura prikazana je u sedećoj tabeli.

Kvalifikaciona struktura:

Visoka/viša stručna škola	Srednja stručna spremu	Ostalo
50	56	12

U pogledu računarske opremljenosti, Opštinska uprava opštine Aranđelovac koristi 32 računara sa dial-up i ADSL pristupom internetu.

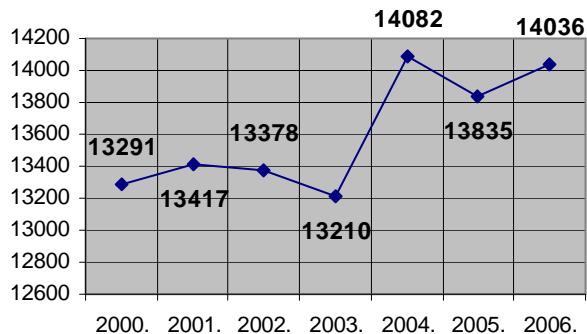
Opština ima 6 javnih preduzeća.

Ukupan broj radnika u navedenim preduzećima je 475.

Ljudski resursi i tržište rada

Zaposlenost

Posmatranjem podataka o broju zaposlenih lica u poslednjih 7 statistički obrađenih godina mogu se konstatovati izvesne oscilacije u njegovoj nominalnoj vrednosti. Nakon društvenih promena 2000. godine, opština Aranđelovac je zabeležila neznatno umanjenje ukupnog broja zaposlenih, tako da je 2003. godine registrovano 1,5% manje zaposlenih lica nego 2001. godine.

Izvor: Republički zavod za statistiku – Opštine u Srbiji

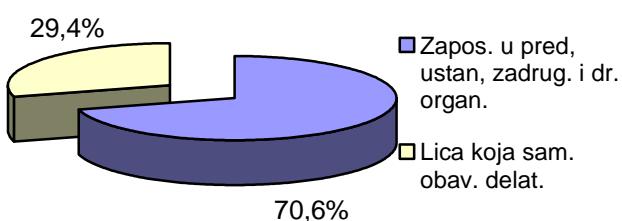
Relativno stabilna privreda uzrokovala je, ako ne uvećanje broja zaposlenih na nivou čitave opštine, onda izostanak negativnih tendencija u sektoru ljudskih resursa. Nešto izraženije uvećanje broja zaposlenih lica tokom 2004. godine treba prispisati pre svega procesu legalizacije poslovanja kroz evidentiranje zaposlenih koji je u tom periodu postao aktuelan.

Učešće ženske populacije u ukupnom broju zaposlenih lica opštine Aranđelovac je u svim posmatranim godinama bilo iznad 40%, a po poslednjim statistički opbrađenim podacima iznosi 40,2%.

Zaposlenost –struktura

Godina	Broj zaposlenih				Broj zaposl. na 1000 stan.		
	Ukupno	Žene (%)	Društveni sektor	Privatni sektor	Ukupno	Svi sektori	Industrija i rudarstvo
2000.	13291	40,5	12014	1277	282	255	172
Godina	Zaposleni		Zaposleni u pred., ustan., zadružama i dr. organizac.	Lica koja samost. obavljaju delatnost	Br. zaposl. na 1000 stan.		
	Ukupno	žene (%)			Ukupno	Zaposleni u pred., ustan., zadruž. i dr. organizac.	
2001.	13417	43,0	12146	1271	285	258	
2002.	13378	43,9	11720	1658	278	243	
2003.	13210	44,1	11288	1922	273	233	
2004.	14082	46,4	12060	2022	294	252	
2005.	13835	41,2	11424	2411	289	239	
2006.	14036	40,2	9905	4131	292	225	

Izvor: Republički zavod za statistiku

Broj lica koja samostalno obavljaju delatnost neprekidno se povećava tokom čitavog posmatranog perioda. U 2006. godini ovaj broj je uvećan za 2860 u odnosu na broj iz 2000. godine ili, prateći relativne pokazatelje, došlo je do gotovo trostrukog uvećanja. Povećanje broja lica koja samostalno obavljaju delatnost posledica je razvoja privatnog preduzetništva uz efikasnu institucionalnu podršku države (podška zapošljavanju i restriktivnija primena Zakona o radu Republike Srbije).

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

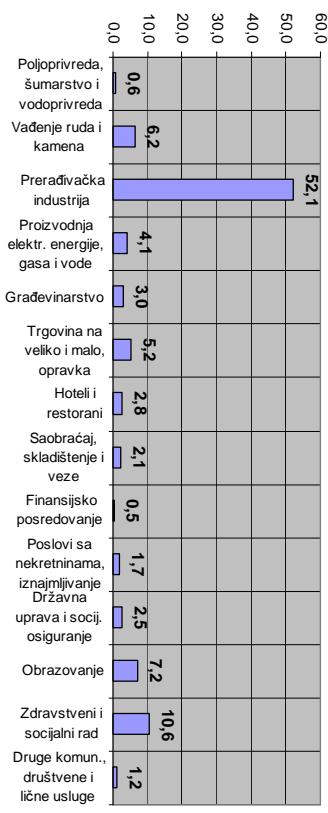
Zaposlenost po sektorima privredne delatnosti²

Godina	Godina	Ukupno	Industrija i rudarstvo	Šumarstvo	Vodoprivred	Građevinarstvo	Saobraćaj i veze	Trgovina	Ugostiteljstvo i turizam	Zanatstvo	Stambeno-komunalne delatnosti	Finansijske i dr. usluge	Obrazovanje i kultura	Zdravstvo i soc. zaštita	Društv. polit. zajednice i organizac.	
2000	2014	12014	8102	70	8	-	218	428	362	533	3	268	107	670	274	
Industrija i rudarstvo		67,4														
Poljoprivreda i ribarstvo		0,6														
Šumarstvo		0,1														
Građevi-narstvo		1,8														
Saobraćaj i veze		3,6														
Trgovina		3,0														
Ugostiteljstvo i turizam		4,4														
Zanatstvo		0,0														
Stambeno-komunalne delatnosti		2,2														
Finansijske i dr. usluge		0,9														
Obrazovanje i kultura		5,6														
Zdravstvo i soc. zaštita		8,1														
Društv. polit. zajednice i organizac.		2,3														

Zaposlenost po sektorima delatnosti (%) – 2000. godina

Zaposlenost po sektorima delatnosti (%) – 2006. godina

Izvor: Republički zavod za statistiku – Opštine u Srbiji

² Priloženi podaci za period 2001 – 2006. se odnose na zaposlene u preduzećima, zadružama, ustanovama, organizacijama i malim preduzećima (do 50 zaposlenih)

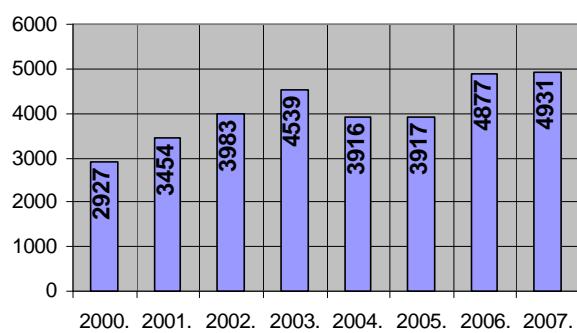
Tokom posmatranog perioda, najveći broj zaposlenih lica opštine Aranđelovac radio je u sektoru prerađivačke industrije. Poslednji obrađeni statistički podaci koji se odnose na 2006. godinu, govore o učešću sektora prerađivačke industrije u ukupnom broju zaposlenih lica opštine koji iznosi 52,1%, što predstavlja najnižu vrednost u posmatranom periodu. U pogledu uposlenosti radne snage opštine Aranđelovac, ostali sektori beleže znatno manje učešće. Najviše lica, ne računajući državne institucije, upošljavaju sektori vađenja ruda i kamena i trgovine na koje se odnosi 6,2%, odnosno 5,2% svih zaposlenih lica opštine.

Smanjenje broja zaposlenih u prerađivačkoj industriji tokom posmatranog perioda posledica je privatizacije državnih preduzeća, što je uslovilo racionalizaciju radne snage u ovom sektoru.

Sa druge strane, na početku posmatranog perioda najveću uposlenost radne snage beležio je sektor industrije i rudarstva koji je upošljavao čak dve trećine svih zaposlenih lica opštine. U istom periodu, sektori ugostiteljstva, saobraćaja i trgovine upošljavali su, redom, 4,4%, 3,6% i 3%, ukupnog broja zaposlenih lica oštine.

Nezaposlenost

Statistički podaci pokazuju da se broj nezaposlenih lica opštine Aranđelovac neprekidno uvećavao, zaključno sa 2003. godinom, kada je opština zabeležila 4539 registrovanih nezaposlenih lica ili 55,1% više u odnosu na 2000. godinu. Porast broja nezaposlenih lica posledica je nešto slabije aktivnosti društvenih sistema, koji su, u fazi privatizacije ili stečaja, smanjili broj zaposlenih otpuštanjem jednog broja radnika.

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Navedene podatke treba uzeti sa rezervom jer određeni broj nezaposlenih lica nije evidentiran na tržištu rada, dok je sa druge strane, određeni broj prijavljenih lica radno aktivan, ali ne i evidentiran na NSZ-u.

Nakon perioda neprekidnog rasta broja nezaposlenih lica opštine, došlo je do njegovog izvesnog umanjenja i stagnacije 2005. godine što je posledica institucionalne podrške države kroz programe samozapošljavanja. Pored toga, restriktivna primena Zakona o radu dodatno je uticala na smanjenje sive ekonomije, a tako i na povećan broj registrovanih privrednih subjekata i broja prijavljenih radnika.

Nezaposlenost - struktura

Godina	Ukupno	Prvi put traže zaposlenje		Bez kvalifikacija		Žene		Na 1000 stanovnika	Stopa nezaposlen.
		Ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%		
2000.	2927	2017	68,9	1003	34,3	1822	62,2	62	18,0
2001.	3454	2318	67,1	1180	34,2	2149	62,2	73	20,5
2002.	3983	2533	63,6	1383	34,7	2461	61,8	83	22,9
2003.	4539	2738	60,3	1634	36,0	2744	60,5	94	25,6
2004.	3916	1859	47,5	1129	28,8	2095	53,5	82	21,8
2005.	3917	1959	51,3	1248	32,7	2251	59,0	80	22,1
2006.	4877	2112	43,3	1688	34,6	2849	58,4	103	25,8
2007.	4931			1762	35,7	2903	58,9		

Izvor: Republički zavod za statistiku, NSZ

Prema strukturi nezaposlenog stanovništva tokom čitavog posmatranog perioda, najveći je udeo nezaposlenih lica koja prvi put traže posao. Učešće ove grupacije u ukupnom broju nezaposlenih lica opštine je opadalo tokom posmatranog perioda, tako da je 2006. godine dostiglo vrednost od

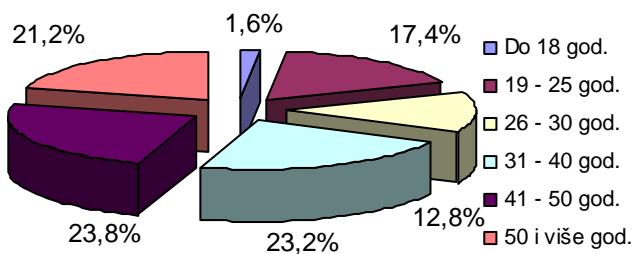
43,3%. U istom periodu, učešće lica bez kvalifikacija u ukupnom broju nezaposlenih lica je variralo, ali je skoro uvek bilo iznad 32%.

Sa druge strane, iako se na početku posmatranog perioda uvećavao broj nezaposlene ženske populacije, samo učešće ove populacije u ukupnom broju nezaposlenih lica opštine se smanjivalo, zaključno sa 2003. godinom. Naredne godine zabeleženo je značajnije smanjenje broja zaposlenih lica ženskog pola, čak 23,7%. Prema poslednjim statističkim obrađenim podacima koji se odnose na 2006. godinu, učešće ženske populacije u ukupnom broju nezaposlenih lica opštine Aranđelovac je 58,9%.

Stopa nezaposlenosti 2006. godine u opštini Aranđelovac iznosi 25,8% i određena je kao učešće nezaposlenih u zbiru zaposlenih i nezaposlenih lica opštine. Poređenja radi, stopa nezaposlenosti na nivou Republike Srbije iznosi 31,1%, dok je na nivou Šumadijskog okruga 33,4%.

Starosna struktura nezaposlenih, na kraju 2007. godine

Starost	Ukupno	%	Žene	%
Do 18 god.	77	1,6	35	45,5
19 - 25 god.	860	17,4	469	54,5
26 - 30 god.	632	12,8	422	66,8
31 - 40 god.	1142	23,2	788	69,0
41 - 50 god.	1176	23,8	727	61,8
50 i više god.	1044	21,2	462	44,3
Ukupno	4931		2903	

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Posmatranjem starosne strukture nezaposlenih lica opštine Aranđelovac, može se uočiti da najveće učešće ostvaruju grupacije stanovništva između 31. i 40. odnosno između 41. i 50. godine starosti, na koje se odnose 23,2% i 23,8% svih registrovanih nezaposlenih lica opštine. Neznatno manje učešće ostvaruje grupacija nezaposlenih lica starosti preko 50 godina - 21,2%. Učešće nezaposlenih lica mlađih od 30 godina u ukupnom broju nezaposlenih lica opštine je 31,8%.

Kvalifikaciona struktura nezaposlenih na kraju 2007. godine

Kvalifikaciona struktura registrovanih nezaposlenih lica opštine Aranđelovac pokazuje da je najbrojnija grupacija nezaposlenog stanovništva sa srednjom stručnom spremom - 54,7% svih nezaposlenih lica opštine. Visoko učešće u posmatranoj strukturi ostvaruje i grupacija nezaposlenih lica bez kvalifikacija - 35,7%.

Podaci ukazuju na neophodnost intenzivnog sprovođenja mera formalnog i neformalnog obrazovanja, kao i strateških mera podrške zapošljavanju na lokalnom i nacionalnom nivou.

Takođe, određeni podsticaji usmereni na rast privredne aktivnosti i broja zaposlenih ogledaju se, pre svega, u dva pravca:

- Podrška međunarodnih donatorskih programa koji se ogledaju kroz podsticaje za započinjanje sopstvenog posla i podršku postojećim biznisima
- Podrška lokalnih institucija kroz programe Nacionalne službe za zapošljavanje i Fonda za razvoj Republike Srbije

Ekonomija

Ekonomска realnost jedne opštine može se izmeriti na više načina i putem više ekonomskih pokazatelja. Najčešće primenjivani i najpouzadniji ekonomski indikator sigurno je bruto domaći proizvod po glavi stanovnika (GDP per capita). Međutim, od 2005. godine u Republici Srbiji se više ne meri ovaj indikator pa je, kao alternativa, preuzet jedan od, takođe često primenjivanih indikatora - ekonomski agregat.

Ekonomska realnost se izračunava iz proizvoda ukupnog broja zaposlenih u opštini Aranđelovac i prosečne bruto zarade po jednom zaposlenom. On je zbirni pokazatelj jer daje zajedničku vrednost prikazanu u evrima koja predstavlja rezultat ekonomske aktivnosti opštine Aranđelovac.

Prednosti ekonomskog agregata kao indikatora jesu jasnost, laka izračunljivost i uporedivost. Glavni nedostatak je što se zasniva na prosečnim vrednostima (bruto zarada zaposlenih) pa je, samim tim, manje precizan od bruto domaćeg proizvoda po glavi stanovnika koji predstavlja ukupnu produciju roba i usluga ostvarenu u nacionalnoj ekonomiji (domicilnoj zemlji).

Ekonomski agregat

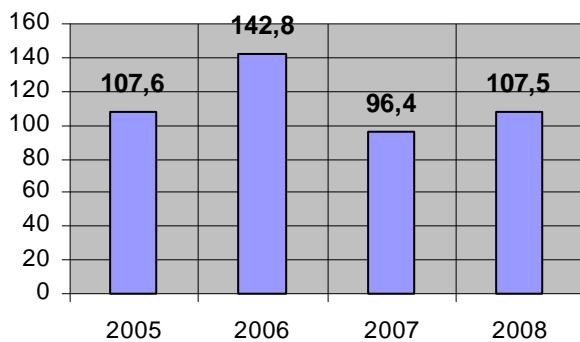
Pregled ekonomskog aggregata

	Ekonomski agregat		Prosečna zarada	
	Ukupno (EUR)	Indeks u odnosu na prethodnu godinu	Na kraju godine (EUR)	Nivo u odnosu na Republiku Srbiju
2005.	3.553.896,0	107,6	256,9	109,6
2006.	5.074.868,6	142,8	361,6	140,8
2007.	4.892.396,3	96,4	394,2	109,0
2008.	5.261.687,1	107,5	431,1	109,4

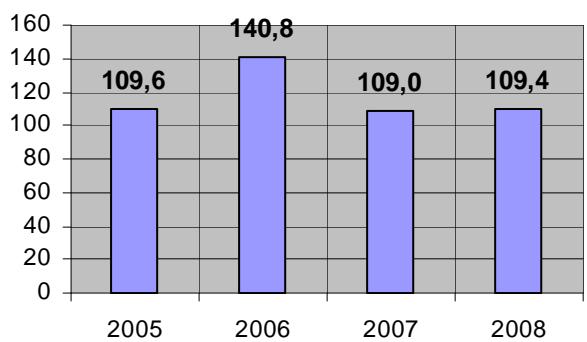
Izvor: Republički zavod za statistiku

Praćenje vrednosti ekonomskog aggregata opštine Aranđelovac obavlja se tokom četiri poslednje godine. Ekonomska realnost opštine Aranđelovac u svojoj absolutnoj vrednosti, u pomenutom periodu, porastao je za 1.707.791,1 evra ili 48,1%. Iz godine u godinu, vrednost je u većini slučajeva rasla, osim u 2007. godini kada se dogodio pad absolutne vrednosti ekonomskog aggregata za skromnih 3,6%. Sa druge strane najveći rast zabeležen je u 2006. godini - 42,8% ili 1.520.972,6 evra u odnosu na prethodnu godinu.

Indeks EA u odnosu na prethodnu godinu

Nivo PZ u odnosu na Republiku Srbiju

Prosečna bruto zarada po jednom zaposlenom, posmatrana u periodu 2005 - 2008. godina, beleži vrednosti iznad republičkog proseka u svim godinama. Najviša vrednost prosečne bruto zarade opštine zabeležena je u 2006. godini kada je 40,8% viša od republičkog proseka. Tokom ostale tri godine zarade su na približno istom nivou (od 9% do 9,6%) iznad republičkog proseka.

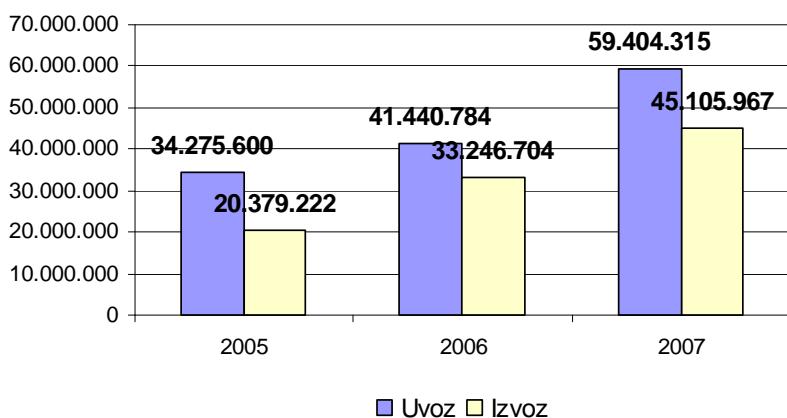
Posmatrana u svom apsolutnom iznosu, bruto zarada je porasla za 174,2 evra u posmatranom periodu ili 67,8%, tako da u 2008. godini iznosi 431,1 evro. Najveće povećanje zabeleženo je 2006. godine - 104,7 evra za jednu godinu ili 40.8% u odnosu na 2005. godinu.

Ekonomska razmena sa inostranstvom

Iz podataka preuzetih od Regionalne privredne komore Kragujevac, vidimo da spoljnotrgovinska razmena opštine Aranđelovac oscilira: 2005. godine deficit iznosi 13.896.378 dolara, dok je u 2006. i 2007. godini iznosio 8.194.080 i 14.298.348 dolara, respektivno. Pokrivenost uvoza izvozom 2005. iznosi 59%, a u 2006. pokrivenost je veća za 21%, odnosno 80%, što je rezultat znatnog povećanja izvoza za 12.867.482 dolara ili 63%. U 2007. godini pokrivenost iznosi 76%, ali sa znatnim povećanjem uvoza i izvoza: uvoza za 17.963.531 dolara, odnosno 43%, a izvoza za 11.859.263 dolara, odnosno za 36%.

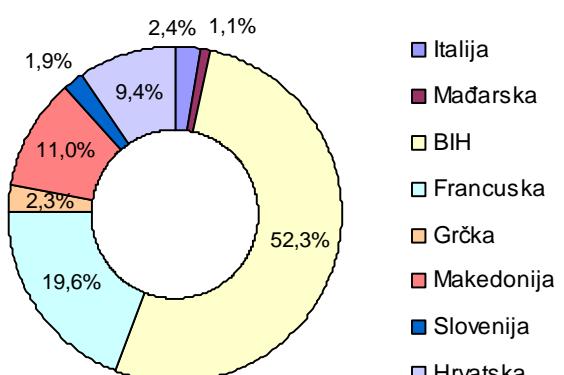
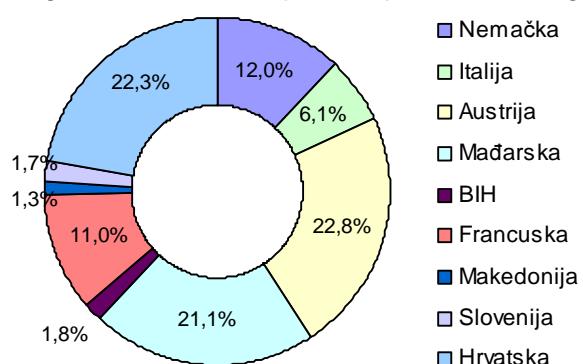
Posmatramo li izvoz po zemljama, uvidećemo da su dominantni spoljnotrgovinski partneri opštine Aranđelovac u 2005. godini BiH sa 76,0%, potom Makedonija sa 8,1% i Francuska sa 6,4%. Uvoz u BiH i u 2006. i u 2007. godini i dalje je najveći - 69,4%, odnosno 52,3%, ali je u opadanju. Za Bosnom i Hercegovinom u 2006. godini slede Makedonija (9,9%) i Hrvatska (8,3%), dok u 2007. dolazi do veće spoljnotrgovinske saradnje sa Francuskom koja je na drugom mestu sa 19,6%, a na trećem je Hrvatska sa 8,3%.

Uvoz po zemljama u 2005. godini: Austrija 23,1%, Hrvatska 21,0% i Mađarska 17,4%. Slično je i u 2007. godini: Austrija 22,8%, Hrvatska 22,3% i Mađarska 21,1%. Slika je drugačija u 2006. godini, kada Austrija znatno više učestvuje u uvozu (41,3%), a za njom slede Hrvatska (17,1%) i Nemačka (11,1%).

Izvor: Regionalna privredna komora Kragujevac

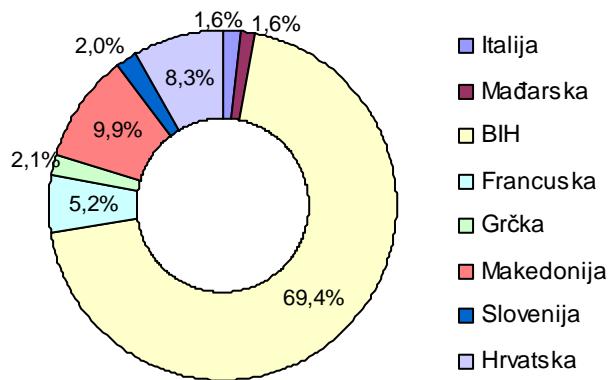
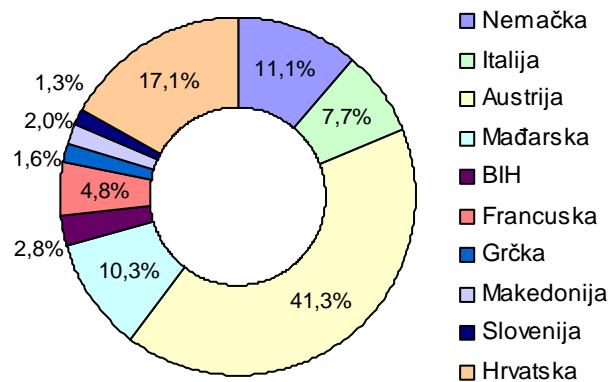
Pregled uvoza/izvoza po zemljama – 2007. godina

Izvor: Regionalna privredna komora Kragujevac

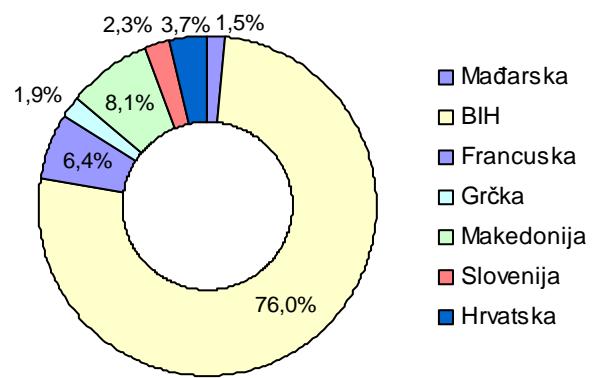
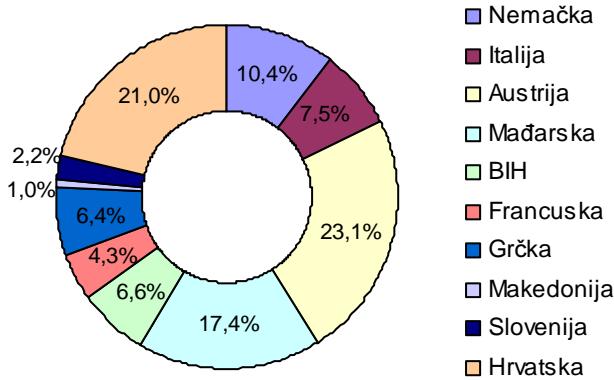
Pregled uvoza/izvoza po zemljama – 2006. godina

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

Izvor: Regionalna privredna komora Kragujevac

Pregled uvoza/izvoza po zemljama – 2005. godina

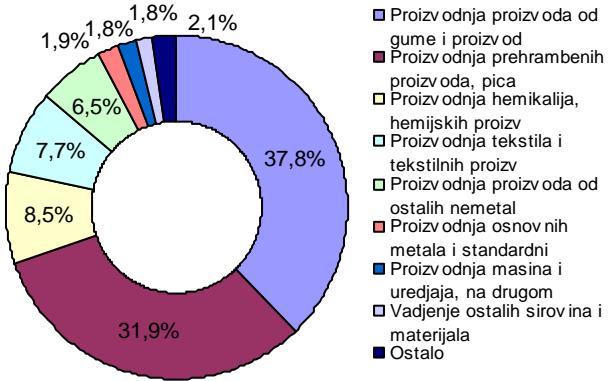
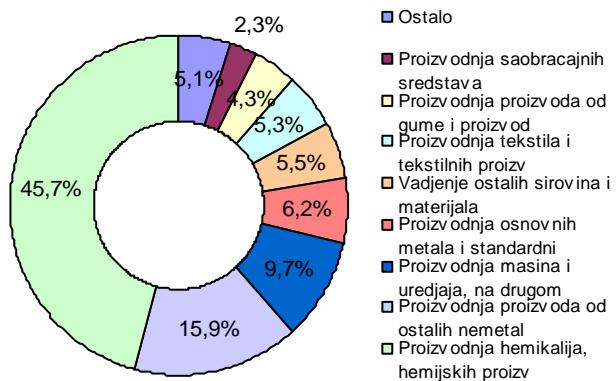
Izvor: Regionalna privredna komora Kragujevac

Strukturu izvoza po sektorima u 2005. godini: dominira proizvodnja proizvoda od gume (56,4%), potom proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duvana (17,1%) i proizvodnja hemikalija, odnosno hemijskih proizvoda (10,1 %). Treće mesto u 2006. pripada proizvodnji proizvoda od ostalih nemetalnih minerala (8,3%), dok na vrhu ostaju proizvodnja proizvoda od gume na prvom sa (38,4%) i proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duvana (33,2%) na drugom mestu. Primetan je trend opadanja u sektoru proizvodnje proizvoda od gume za 18% u odnosu na 2005. godinu, na račun porasta proizvodnje prehrambenih proizvoda, pića i duvana za 16,1%. Strukturu izvoza u 2007. godini čine proizvodnja proizvoda od gume (37,8%), proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duvana (31,9%) i proizvodnja hemikalija (8,5%).

Kada je reč o strukturi uvoza, nju, uz relativno manje oscilacije tokom ove tri godine, čine: proizvodnja hemikalija, odnosno hemijskih proizvoda (2005 - 37,4%, 2006 - 48,3%, 2007- 45,7%), proizvodnja proizvoda od ostalih nemetalnih materijala (2005 - 15,0%, 2006 - 14,5%, 2007 - 15,9%) i proizvodnja mašina i uređaja (2005 - 14,9%, 2006 - 11,8% u 2007 - 9,7%). Osetnije oscilacije su u proizvodnji hemijskih proizvoda: 2006. godine zabeležen je porast od 10,9% u odnosu na 2005, a zatim 2007. manji pad od 2,6% u odnosu na prethodnu godinu. Uočljiv je i blagi trend opadanja kod proizvodnje mašina i uređaja, od 5% za ove tri godine.

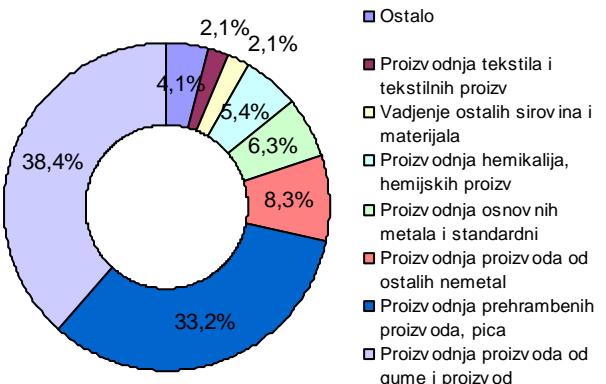
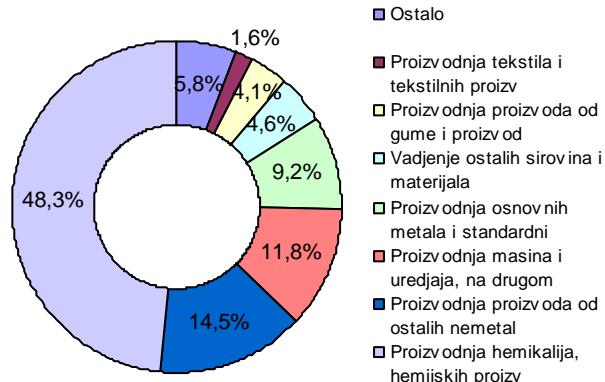
Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

Pregled uvoza/izvoza po sektorima – 2007. godina

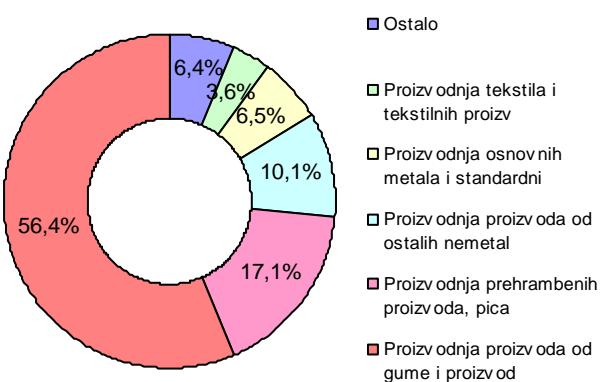
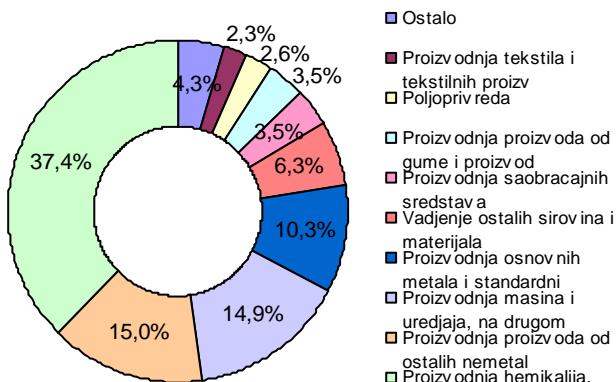
Izvor: Regionalna privredna komora Kragujevac

Pregled uvoza/izvoza po sektorima – 2006. godina

Izvor: Regionalna privredna komora Kragujevac

Pregled uvoza/izvoza po sektorima – 2005. godina

Izvor: Regionalna privredna komora Kragujevac

Pregled Uvoza/Izvoza po grupama proizvoda 2007 godina

Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	26.103.702
Staklo i proizvodi	8.008.120
Kotlovi, mašine i uređaji, reaktori i sl.	5.903.265
So; sumpor; zemlja i kamen; gips; kreč i cement	3.384.810
Proizvodi hemijske industrije razni	1.353.601
Vozila drumska; pribor i delovi	1.339.452
Proizvodi od kamena, gipsa, cementa	1.252.840
Ekstrakti za štavljenje ili bojenje, tanini	1.185.833

Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	17.066.342
Piće, alkoholi i sirće	13.329.101
Odeća i pribor osim pletenih	3.392.245
Ekstrakti za štavljenje ili bojenje; tanini	2.642.996
Proizvodi keramički	1.991.385
Materije belančevinaste; skrobovi; lepkovi; enz	1.123.592
Proizvodi od povrća, voća i ostalih delova bilja	1.058.163
So; sumpor; zemlja i kamen; gips; kreč i cement	792.440

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

Bakar i proizvodi od bakra	1.091.582
Proizvodi od prostih metala, razni	858.883
Vuna, dlaka; predivo i tkanine od konjske dlake	858.818
Filamenti veštački ili sintetički	687.112
Pamuk	618.086
Drveće živo; lukovice i sl.; sečeno cveće; ukr. lišće	591.574
Proizvodi od gvožđa i čelika	565.394
Proizvodi od povrća, voća i ostalih delova bilja	555.759
Vlakna biljna tekstilna ostala; predivo od hartije	538.172
Mašine električne i oprema; delovi i sl.	536.199
Proizvodi hemijski organski	532.214
Kaučuk i proizvodi od kaučuka i gume	507.546

Kotlovi, mašine i uređaji, reaktori i sl.	773.564
Mašine električne i oprema; delovi i sl.	608.211
Proizvodi od prostih metala, razni	534.725
Proizvodi od kamena, gipsa, cementa i sl	452.997
Nameštaj, posteljina; zgrade montažne	442.627
Proizvodi od gvožđa i čelika	221.423
Vozila drumska; pribor i delovi	189.067
Proizvodi hemijske industrije razni	169.077

Pregled Uvoza/Izvoza po grupama proizvoda 2006 godina

Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	19.897.319
Kotlovi, mašine i uređaji, reaktori i sl.	5.117.615
Staklo i proizvodi	4.772.091
So; sumpor, zemlja i kamen; gips; kreč i cement	1.988.787
Proizvodi od kamena, gipsa, cementa	974.103
Bakar i proizvodi od bakra	954.473
Proizvodi od prostih metala, razni	844.207
Proizvodi od gvožđa i čelika	751.446
Ekstrakti za štavljenje ili bojenje; tanini	656.094
Proizvodi hemijske industrije razni	627.052
Proizvodi od povrća, voća i ostalih delova bilja	469.871
Drveće živo; lukovice i sl.; sečeno cveće; ukr. lišće	444.621
Drvo i proizvodi od drveta; drveni ugalj	407.712

Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	12.771.043
Pića, alkoholi i sirče	10.080.337
Proizvodi keramički	1.969.377
Proizvodi od prostih metala, razni	1.935.926
Ekstrakti za štavljenje ili bojenje; tanini	1.294.530
Proizvodi od povrća, voća i ostalih delova bilja	945.853
So; sumpor; zemlja i kamen; gips; kreč i cement	702.523
Odeća i pribor osim pletenih	594.613
Mašine električne i oprema; delovi i sl.	502.405
Materije belančevinaste; skrobovi; lepkovi; enzimi	476.278
Proizvodi od kamena, gipsa, cementa .	438.574
Kotlovi, mašine i uređaji, reaktori i sl.	382.534
Nameštaj, posteljina; zgrade montažne	336.534
Drvo i proizvodi od drveta; drveni ugalj	216.262
Proizvodi od gvožđa i čelika	153.705
Proizvodi hemijske industrije razni	136.664

Pregled Uvoza/Izvoza po grupama proizvoda 2005. godina

Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	12.649.495
Kotlovi, mašine i uređaji, reaktori i sl.	5.177.211
Staklo i proizvodi	4.006.258
So; sumpor; zemlja i kamen; gips; kreč i cement	1.983.064
Aluminijum i proizvodi od aluminijuma	1.496.507
Vozila drumska;pribor i delovi	1.204.020
Proizvodi od prostih metala, razni	942.467
Drveće živo; lukovice i sl; sečeno cveće; ukr. Lišće	932.792
Proizvodi keramički	733.763
Proizvodi hemijske industrije razni	631.832

Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	11.483.083
Pića, alkoholi i sirče	3.332.337
Proizvodi keramički	1.459.591
Proizvodi od prostih metala, razni	1.234.232
Odeća i pribor osim pletenih	625.665
So; sumpor; zemlja i kamen; gips; kreč i cement	443.703
Mašine električne i oprema; delovi i sl.	353.870
Ekstrakti za štavljenje ili bojenje; tanini	244.358
Nameštaj, posteljina; zgrade montažne	178.510
Proizvodi od kamena, gipsa, cementa i sl.	175.590

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

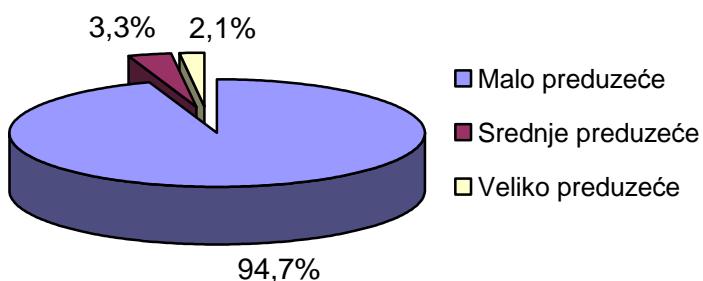
Ekstrakti za štavljenje ili bojenje; tanini	422.162	Proizvodi hemijske industrije razni	152.601
Proizvodi od povrća, voća i ostalih delova bilja	404.471	Proizvodi od povrća, voća i ostalih delova bilja	139.885
		Kotlovi, mašine i uređaji, reaktori i sl.	117.564

Privredni subjekti

Preduzeća

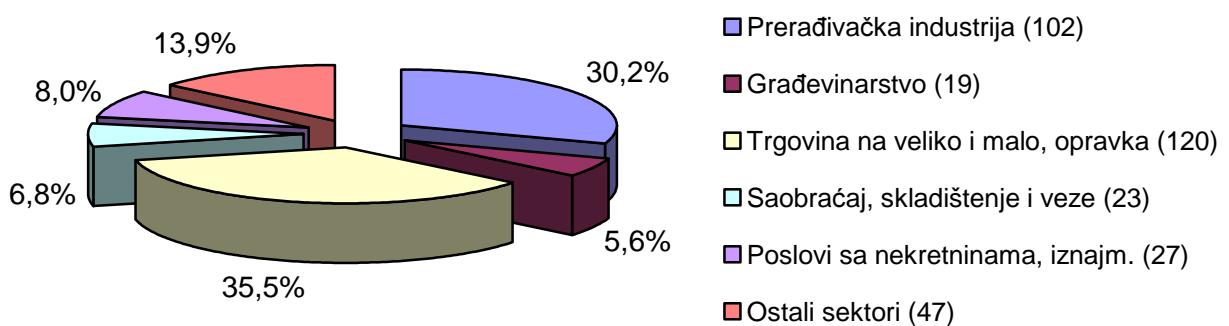
Prema podacima Narodne banke Srbije na kraju 2006. godine u opštini Aranđelovac poslovalo je 338 preduzeća. Od ovog broja 94,7% čine mala preduzeća, dok srednja i velika učestvuju sa 5,4%.

Pregled broja preduzeća po veličini

Izvor: Narodna banka Srbije

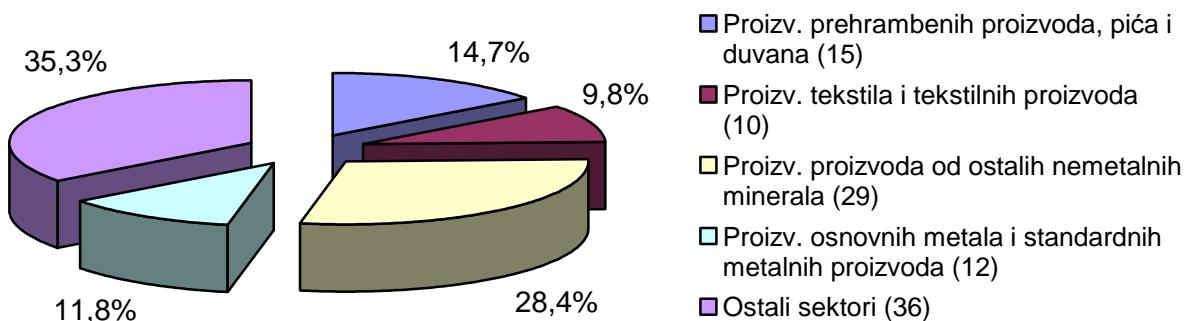
Pregled broja preduzeća po sektorima delatnosti

Izvor: Narodna banka Srbije

Na osnovu pregleda preduzeća po sektorima delatnosti, trgovina čini 35,5% od ukupnog broja preduzeća, a zatim sledi prerađivačka industrija - 30,2% ili 102 preduzeća. Treba pomenuti i učešće sektora saobraćaja i skladištenja (6,8%) i građevinarstva sa 19 preduzeća.

Pregled broja preduzeća u sektoru prerađivačke industrije

Izvor: Narodna banka Srbije

Sama diversifikacija industrije u Aranđelovcu praktično pokazuje glavne tačke oslonca privrede u ovoj opštini i moguće potencijale za dalji razvoj.

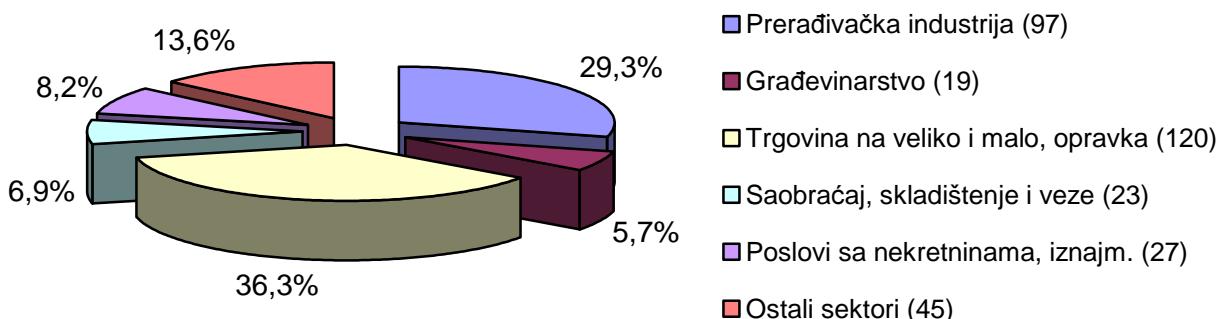
Jasno se vidi da od ukupnog broja aktivnih preduzeća u industrijskom sektoru, preko 28% je u oblasti proizvodnje i prerade nemetalnih materijala. Ovde se posebno izdvajaju proizvodnja i prerada mermera i proizvodnja keramike. Ovakva diversifikacija je sasvim očekivana, s obzirom na izuzetne prirodne resurse, pre svega nalazište mermera na brdu Venčac.

Sektor prehrambene industrije (sa posebnim akcentom na preradu vode) i sektor proizvodnje osnovnih metala učestvuju sa 14,7% i 11,8%, respektivno.

Mala i srednja preduzeća

U strukturi MSP sektora, najveću zastupljenost čini trgovina - 36,3%, ili 120 preduzeća, potom prerađivačka industrija - 29,3% ili 97 preduzeća, a ostatak pripada ostalim sektorima sa manjom zastupljenošću, odnosno manjim brojem preduzeća.

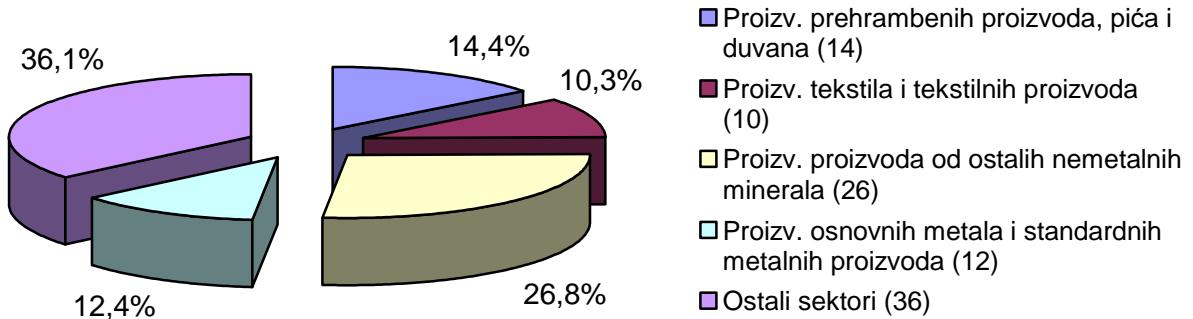
Pregled broja malih i srednjih preduzeća po sektorima delatnosti

Izvor: Narodna banka Srbije

Kada se govori o MSP sektoru u okviru prerađivačke industrije, najveće učešće uzimaju preduzeća koja proizvode proizvode od ostalih nemetalnih materijala - 26,8%, odnosno 26 preduzeća. Na drugom mestu je proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duvana - 14,4%, za kojom sledi proizvodnja osnovnih metala i standardnih metalnih proizvoda - 12,4% ili 12 preduzeća. Dobar procenat odlazi na ostale sektore koji zajednički čine 36,1% ukupnog broja MSP u prerađivačkom sektoru.

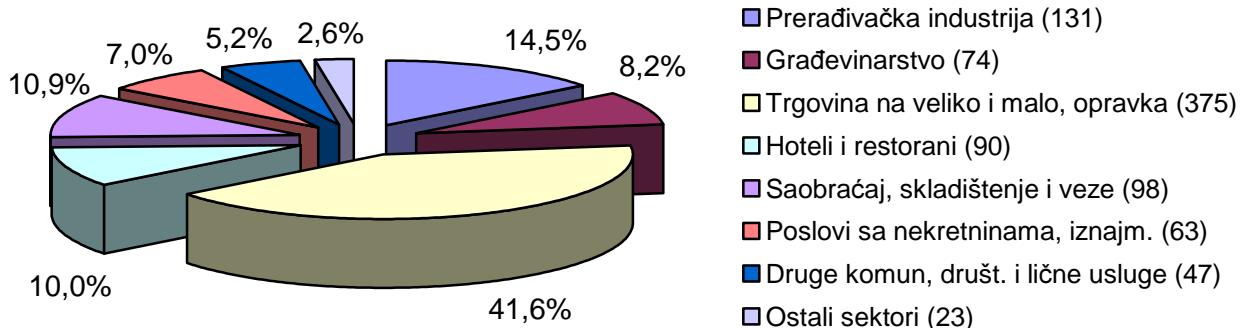
Pregled broja malih i srednjih preduzeća u sektoru prerađivačke industrije

Izvor: Narodna banka Srbije

Radnje

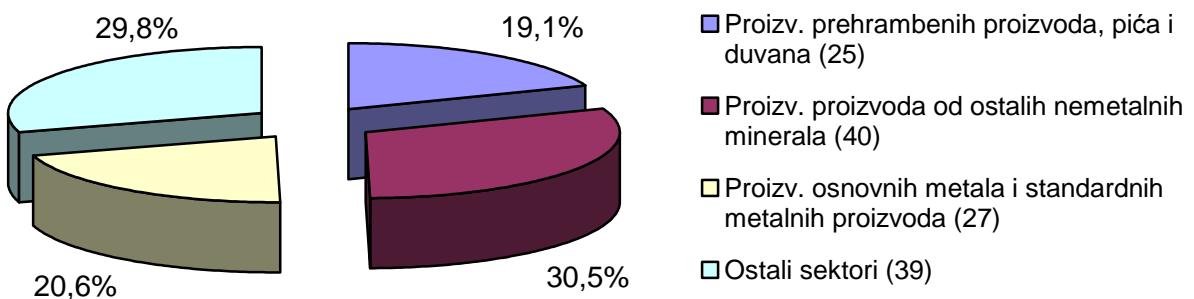
Pregled broja radnji po sektorima delatnosti

Izvor: Narodna banka Srbije

Prema podacima Narodne banke Srbije, na kraju 2006. godine u opštini Aranđelovac je bila aktivna 901 radnja. Analizom učešća radnji po sektorima delatnosti, najveći broj radnji (41,6%) se bavi trgovinom na veliko i malo, zatim sledi sektor prerađivačke industrije i saobraćaja, skladištenja i veza sa 14,5% i 10,9%, respektivno.

Pregled broja radnji u sektoru prerađivačke industrije

Izvor: Narodna banka Srbije

U okviru prerađivačke industrije podsektor proizvodnje proizvoda od nemetalnih minerala prati trend kao i kod preduzeća, učestvujući sa 30,5% u ukupnom broju radnji. Metalski sektor i sektor proizvodnje prehrambenih proizvoda učestvuju sa 20,6% i 19,1%, respektivno.

Pregled najznačajnijih MSP

Naziv	Delatnost	Broj zaposlenih
<i>Knjaz Miloš</i>	Proizvodnja vode i bezalkoholnih pića	500
<i>Kubršnica</i>	Građevinske opeke	170
<i>Peštan</i>	Proizvodnja plastičnih cevi i PVC stolarije	360
<i>Venčac</i>	Eksplatacija i prerada mermara i granita	450
<i>Banja Komerc</i>	Proizvodnja mase za završne radove u građevinarstvu na bazi mlevenog mermara	95
<i>Fortuna</i>	Trgovina	80
<i>Atlas</i>	Turizam, trgovina i transport	17
<i>Šumadija granit</i>	Obrada kamenja i ugradnja	50
<i>Pobeda</i>	Mlinsko-pekarska	170
<i>Stublina</i>	Metalna galerija	130

Izvor: Lokalna samouprava

Mere podrške lokalne samouprave:

- Saradnja sa udruženjima preduzetnika, prostor obezbeđen
- Komunalne takse prilagođene ekonomskoj moći preduzetnika i nisu menjane poslednje tri godine
- Stimulativno umanjenje naknade za uređenje gradskog građevinskog zemljišta zavisno od namene sa mogućnošću odlaganja plaćanja
- Određen veći broj zona za industriju i druge namene i ugrađen u generalni urbanistički plan

Veliki privredni sistemi*Pregled velikih privrednih sistema – nosilaca nekadašnjeg privrednog razvoja*

Naziv	Delatnost	Broj zaposlenih
Holding kompanija Šamot	Nemetali vatrostalni materijali	3100
IEP-Elekterporcelan	Izolatori	2400
<i>Knjaz Miloš</i>	Slatinarstvo	1700
<i>Venčac</i>	Mermer i graniti	460
<i>Bukovička banja</i>	Banjski turizam	500

Izvor: Lokalna samouprava

Istorijska kompanija *Knjaz Miloš* počinje 1811. godine, ali se njen značajniji razvoj poklapa sa obnovom srpske države tridesetih godina XIX veka kada vladar Srbije knez Miloš uočava kvalitet i značaj mineralnih voda koje su izvirale u bukovičkom kraju. Po njemu mineralna voda dobija ime i od tada se redovno služi na srpskom dvoru. Vremenom, *Knjaz Miloš* postaje nacionalna mineralna voda i sinonim za mineralnu vodu u Srbiji.

Geološki sklop terena je takav da od zagađenja štiti mladu - juvenilnu vodu koja nikada nije bila na površini zemlje. U podini ležišta je veliki granitoid koji sa donje strane štiti ležište, a u povlati su nepropusne sedimentne stene koje onemogućavaju površinske vode da prođu do vode u ležištu.

Eksplatacija mermara na Venčacu stara je preko 100 godina. Kao početak eksplatacije smatra se osnivanje privatne kamenorezačke radnje 1894. godine koja je "embrion" današnjeg Venčaca.

Generalno gledano, Venčac ima dve zaokružene tehnologije, počev od dobijanja sirovina, do proizvodnje finalnih proizvoda za tržiste:

- Eksplatacija mermernog bloka na svojim kopovima i njihova prerada u finalne proizvode za tržiste: mermerne ploče za horizontalna i vertikalna oblaganja u građevinarstvu, stepenice, spomenike, profilisane proizvode od mermara, strugano-frezovanu robu i raznu galeriju od mermara

- Eksplotacija lomljenog mermera, drobljenje, mlevenje i separacija za dobijanje tržišnih proizvoda raznih granulacija, počev od grubog kamena za nasipanje puteva do mikroniziranih proizvoda. Treba napomenuti da je u poslednje vreme počela da se razvija i eksplotacija granita na ležištu u Bukoviku, koja je, istina, i u ranijem periodu postojanja Venčaca povremeno postojala, ali joj nije pridavan adekvatan značaj, već se uglavnom svodila na primitivnu ručnu proizvodnju

Venčac za svoje potrebe obezbeđuje sirovine iz sledećih kopova:

- Mermerni beli blok na kopu "Zabrežje" kod Aranđelovca
- Mermerni plavi blok na kopu "Trešnjica" kod Požege
- Granitni blok na kopu "Ploče" Bukovik kod Aranđelovca
- Kamen za drobljene i mlevene proizvode na kopu "Zabrežje" i kopu "Krečana", oba na padinama planine Venčac kod Aranđelovca

Pregled preduzeća u procesu privatizacije

Naziv	Delatnost	Broj zaposlenih	Model privatizacije
Šamot	Vatrostani materijali	1100	Restruktuiranje
IEP	Elektro porcelan	600	Restruktuiranje I tender
Bukovička banja	Ugostiteljstvo	130	Aukcija
Elka	Elektro porcelan		
JPI Šumadija	Radio I televizijske aktivnosti	39	Aukcija
Stankom standard	Grubi građevinski radovi	85	Aukcija

Izvor: Lokalna samouprava

Pregled privatizovanih preduzeća

Naziv	Delatnost	Broj zaposlenih	Model privatizacije	Godina privatizacije
Knjaz Miloš	Slatinarstvo	500	Tender	2002.
Univerzum Kubršnica	Građ.materijal	140	Aukcija	2002.
Polet	Građevinarstvo	10	Aukcija	2002.
ASP Strela	Saobraćaj	-	Aukcija*1)	2002.
Hotel Izvor	Ugostiteljstvo	55	Aukcija	2003.
Info plan	Projektovanje	25	Aukcija	2003.
Metal	Sekundarne sirovine	10	Aukcija	2005.
Pobeda	Mlinarstvo-pekarstvo	170	Aukcija	2007.
Venčac	Eksplotacija mermera granita I prerada	450	Tender	2007.
JS Veterinarska stanica Aranđelovac	Veterinarske aktivnosti	18	Aukcija	2008.

Izvor: Lokalna samouprava

Udruživanje

Na teritoriji opštine Aranđelovac postoji jedno Opšte udruženje preduzetnika koje se nalazi u Ulici Gagićev venac broj 10. Udruženje broji trideset članova i bavi se stvaranjem uslova za promociju članova i svih propratnih usluga koje pomažu lokalnim preduzetnicima, unapređujući na taj način preduzetništvo u opštini.

Poljoprivreda

Teritorija opštine Aranđelovac nalazi se u središnjem delu Srbije, severnom delu Šumadije, zahvatajući slivna područja reka Kubršnice, Peštana, Turije, Kačera i Jasenice. Reljef opštine, kao jedan od činilaca poljoprivredne proizvodnje, tipično je šumadijski - valovito brežuljkast, tako da nizija čini 35 %, a brdski reljef 65 % teritorije. Nizija se proteže duž reka i njihovih pritoka, a brdski reljef je predstavljen ograncima planina Bukulje, Venčaca i Rudnika kao i brda Preseka, Vagana i drugih. Poljoprivredna površina zauzima blizu 69 % teritorije opštine. Konfiguracija terena, uz prisustvo ostalih faktora, omogućava gajenje raznovrsnih poljoprivrednih kultura i stoke.

Resursi

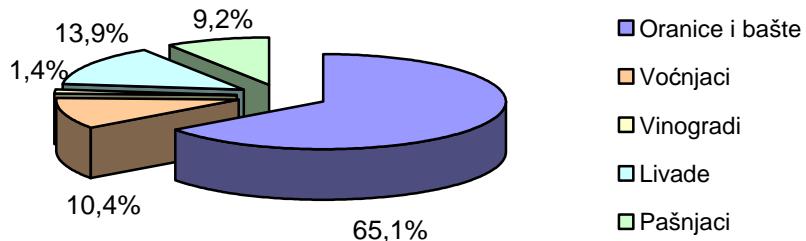
Poljoprivredna površina

S obzirom na reljef i pedološki sastav zemljišta, očekivana je raznovrsnost načina korišćenja poljoprivrednog zemljišta. Ratarska proizvodnja je osnovna, bazična grana poljoprivrede opštine. Obuhvata proizvodnju žita, povrća i stočnog krmnog bilja. Ratarstvo je uglavnom podređeno stočarstvu i predstavlja krmnu bazu za gajenje stoke.

Način korišćenja poljoprivredne površine, društvena i individualna poljoprivredna gazdinstva (u ha)

Poljoprivredna površina	Oranice i baštne					Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Ribnjaci, trstici i bare					
	ukupno	od toga													
		žita	ind. bilje	povrtno bilje	stočno krmno bilje										
25867	16840	11745	150	1519	2212	2701	359	3584	2383	-					

Izvor: : Republički zavod za statistiku

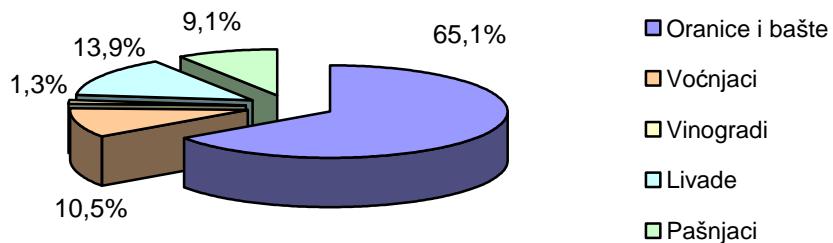

Društvena i individualna poljoprivredna gazdinstva najveći deo poljoprivrednih površina imaju pod oranicama i baštama (65,1%). Livade obuhvataju 13,9%, voćnjaci 10,4%, a 9,2% otpada na pašnjake.

Način korišćenja poljoprivredne površine, individualna poljoprivredna gazdinstva (u ha)

Poljoprivredna površina	Oranice i baštne					Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Ribnjaci, trstici i bare					
	ukupno	od toga													
		žita	ind. bilje	povrtno bilje	stočno krmno bilje										
25756	16780	11745	150	1519	2212	2692	347	3584	2353	-					

Izvor: : Republički zavod za statistiku

Gotovo identična situacija je i u privatnim gazdinstvima, s obzirom da je preko 98% poljoprivredne teritorije u privatnom vlasništvu: oranice i bašte 65,1%, livade 13,9%, voćnjaci 10,5%, pašnjaci 9,1%.

Poljoprivredna gazdinstva

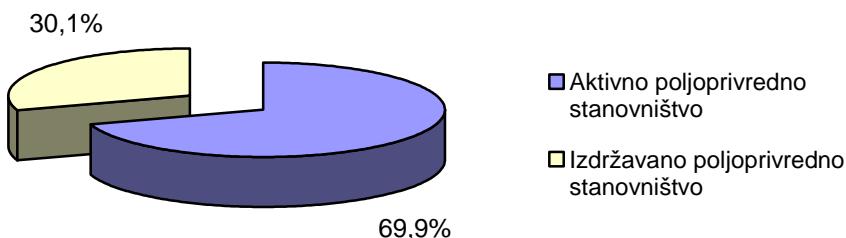
Prema podacima Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede početkom 2007. godine na teritoriji opštine Aranđelovac bilo je registrovano 2.369 aktivnih poljoprivrednih gazdinstava. Registracija poljoprivrednih gazdinstava bila je izraženija od 2006. godine i javila se kao posledica logističke podrške lokalne samouprave i aktivnog promovisanja prednosti registracije. Jedan od razloga registracije bila je i mogućnost apliciranja za kreditna sredstva Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kao i za ostale vidove podrške.

Prema poslednjim podacima koji se odnose na početak 2008. godine, broj registrovanih poljoprivrednih gazdinstava na teritoriji opštine Aranđelovac je 2.584.

Poljoprivredno stanovništvo

Poljoprivredno stanovništvo		Aktivno poljoprivredno stanovništvo				Izdržavano poljopr. stanovništvo	
ukupno	žensko	ukupno	žensko	Individualni poljoprivr.		ukupno	žensko
				ukupno	žensko		
3.282	1.684	2.293	1.083	2.194	1.036	989	601

Izvor: Republički zavod za statistiku

Poljoprivredno stanovništvo čini 6.82 % celokupnog stanovništva opštine Aranđelovac, od čega grupaciji aktivnog poljoprivrednog stanovništva pripada 69,9 %. Individualni poljoprivrednici čine 66,85 % ukupnog poljoprivrednog stanovništva opštine.

Usluge za poljoprivrednike

Usluge za poljoprivrednike sprovode se preko institucija koje su pod kontrolom države, ali i putem vrlo značajnih sredstava iz opštinskog budžeta kojima se subvencionioniše poljoprivredna proizvodnja. Najvažnije mere koje se primenjuju kao podrška poljoprivrednim proizvođačima: nabavka priplodnih grla stoke, nabavka sadnog materijala, edukacija poljoprivrednika, organizovanje izložbi, sajmova i dr.

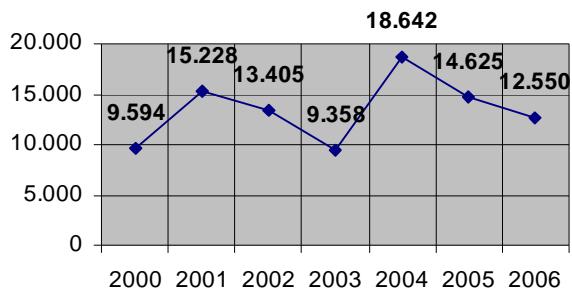
Poljoprivredna proizvodnja

Ratarstvo – proizvodnja pšenice i kukuruza

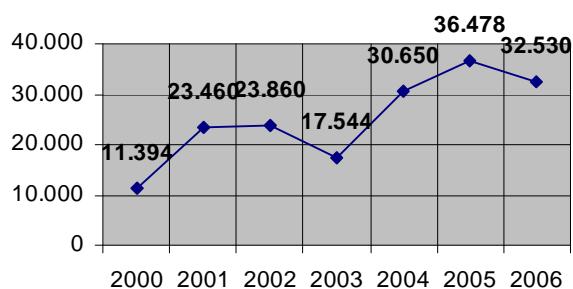
Godina	Pšenica					Kukuruz				
	ukupan prinos, tona			prosečan prinos, kg		ukupan prinos, tona			prosečan prinos, kg	
	ukupno	društ. svojina	privatna svojina	društ. svojina	privatna svojina	ukupno	društ. svojina	privatna svojina	društ. svojina	privatna svojina
2000.	9.594	32	9.562	2.000	2.352	11.394	-	11.394	-	2.176
2001.	15.228	78	15.150	3.900	3.518	23.460	-	23.460	-	3.981
2002.	13.405	15	13.390	3.000	3.040	23.860	-	23.860	-	4.237
2003.	9.358	21	9.337	3.000	2.440	17.544	17	17.527	1.545	2.885
2004.	18.642	42	18.600	4.666	5.000	30.650	-	30.650	-	5.872
2005.	14.625	-	14.625	-	3.482	36.478	-	36.478	-	4.537
2006.	12.550	-	12.550	-	3.268	32.530	-	32.530	-	5.542

Izvor: Republički zavod za statistiku

Proizvodnja pšenice (t)

Proizvodnja kukuruza (t)

Zbog svojih prirodnih karakteristika opština Aranđelovac ima zadovoljavajuće uslove za gajenje većine ratarских kultura karakterističnih za naše podneblje: pšenica, kukuruz i druga strna žita. Proizvodnju ovih kultura karakteriše veliko variranje, naročito prosečnog prinosu koji se u posmatranom periodu kreće od 2.176 kg/ha do 5.872 kg/ha za kukuruz i od 2.352 kg/ha do 5000 kg/ha za pšenicu, što je posledica nedovoljne i neadekvatne primene agrotehničkih mera i velikog uticaja klimatskog faktora. Veličina površina zasejanih kulturama, usitnjenošć poseda, gajenje isključivo za sopstvene potrebe i zastarela mehanizacija utiču kako na slabije prinose kultura pšenice i kukuruza, tako i na oscilacije u ukupnoj proizvodnji istih.

Povrtarstvo - proizvodnja povrtnog bilja

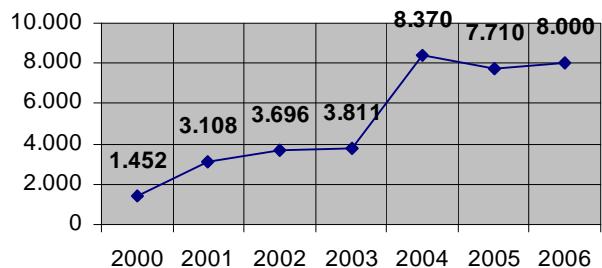
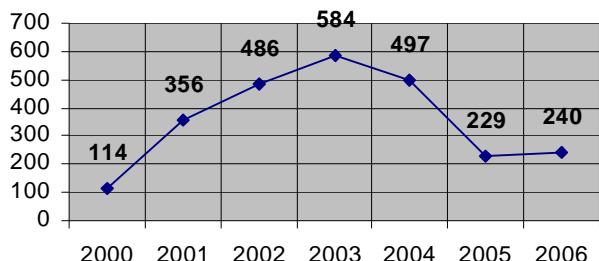
Godina	Pasulj ¹⁾		Krompir ¹⁾	
	prinos		prinos	
	ukupan, u tonama	kg po hektaru	ukupan, u tonama	kg po hektaru
2000.	114	312	1.452	4.334
2001.	356	962	3.108	8.397
2002.	486	1.367	3.696	9.214
2003.	584	1.800	3.811	9.407
2004.	497	1.763	8.370	17.187
2005.	229	1.340	7.710	18.578
2006.	240	1.342	8.000	18.182

1) Uključena je proizvodnja čistog useva i međuuseva, a prosečan prinos za čist usev

Izvor: Republički zavod za statistiku

Proizvodnja pasulja (t)

Proizvodnja krompira (t)

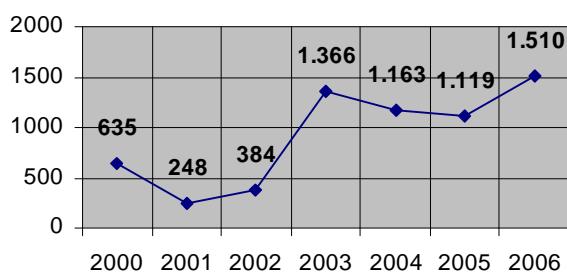
Povrtarske kulture najzastupljenije na teritoriji opštine (pasulj i krompir), svojim prinosima po hektaru tokom pojedinih godina veoma variraju, a varira i ukupna proizvodnja. Na primer, prosečan prinos pasulja u 2000. godini iznosio je svega 312 kg/ha, a 2003. godine 1800 kg/ha ili gotovo šest puta više. Razloge ovakvoj pojavi možemo tražiti u nedovoljnoj primeni agrotehničkih mera što dovodi do naglog pada prinsosa u nepovoljnim godinama. Slična situacija je i sa drugim povrtnim biljem.

Voćarstvo - proizvodnja jabuka i šljiva

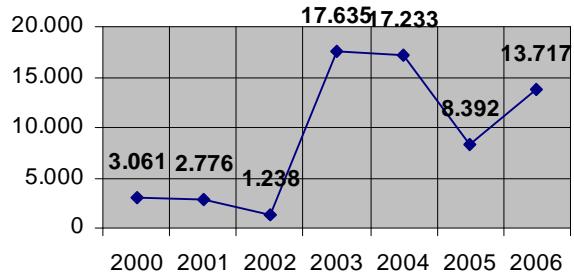
Godina	Jabuke			Šljive		
	broj rodnih stabala	prinos		broj rodnih stabala	prinos	
		ukupan, tona	po jednom stablu, kg		ukupan, tona	po jednom stablu, kg
2000.	58.600	635	10.8	523.500	3.061	5,8
2001.	48.485	248	5,1	574.800	2.776	4,8
2002.	48.150	384	8,0	579.500	1.238	2,1
2003.	59.050	1.366	23,1	607.000	17.635	29,1
2004.	62.880	1.163	18,5	633.300	17.233	27,2
2005.	62.150	1.119	18,0	620.300	8.392	13,5
2006.	61.600	1.510	24,5	624.000	13.717	22,0

Izvor: Republički zavod za statistiku

Proizvodnja jabuka (t)

Proizvodnja šljiva (t)

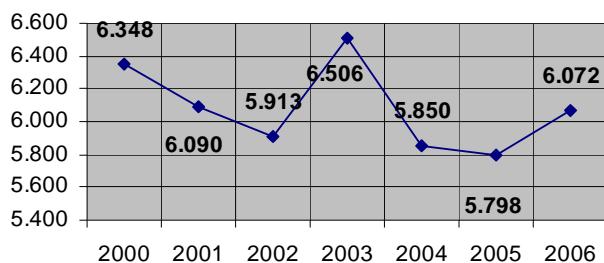
Trend povećanja površina pod voćem izražen je poslednjih deset godina. Povećanje broja voćnjaka nastalo je usled niske rentabilnosti u ratarstvu i smanjenja broja goveda, tj. broja domaćinstava koja gaje stoku. Aktivnostima Agrarnog fonda opštine Aranđelovac, takođe je dat doprinos podizanju voćnjaka, naročito šljiva. Posmatranjem prinsosa, uočićemo da trend povećanja površina nije rezultirao i stabilizacijom prinsosa po stablu i po površini. Ovo variranje posledica je nedovoljne primene agro-tehničkih mera i alternativnosti kod rađanja pojedinih voćnih vrsta.

Stočarstvo

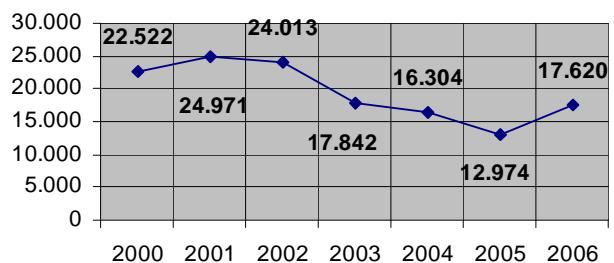
Godina	Goveda		Svinje		Ovce		Živila, ukupno
	ukupno	od toga: krave i steone junice	ukupno	od toga: krmače i suprasne nazimice	ukupno	od toga: ovce za priplod	
2000.	6.348	5.105	22.522	6.549	17.439	12.665	82.574
2001.	6.090	4.977	24.971	7.067	17.784	12.697	79.714
2002.	5.913	4.920	24.013	7.230	18.410	12.551	72.101
2003.	6.506	4.929	17.842	4.133	26.920	16.434	105.804
2004.	5.850	4.951	16.304	4.140	27.003	18.629	106.998
2005.	5.798	4.942	12.974	4.135	29.935	20.563	106.726
2006.	6.072	4.415	17.620	3.176	32.298	24.205	97.343

Izvor: Republički zavod za statistiku

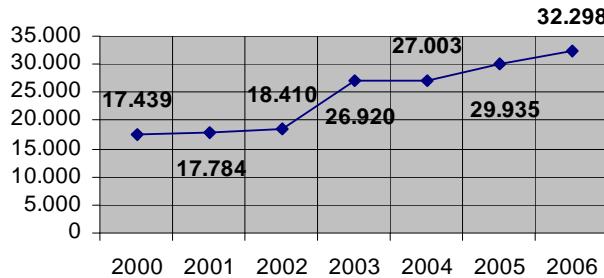
Broj goveda

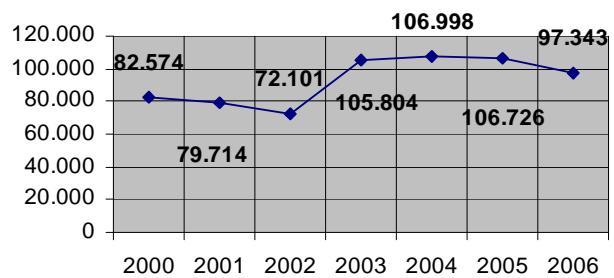
Broj svinja

Broj ovaca

Broj živine

O trendovima vezanim za broj stoke ne može se sa sigurnošću govoriti osim o trendu povećanja broja ovaca. U svinjarstvu se zbog brze reprodukcije i velikog uticaja cene žitarica javljaju svinjski ciklusi koji traju 4 godine pa bi se, na osnovu ovakvog vremenskog posmatranja, mogli doneti pogrešni zaključci. Povećanje broja ovaca uslovljeno je izmenom rasnog sastava u ovčarstvu, uvođenjem produktivnijih rasa, promenom načina ishrane ovaca i smanjenjem domaćinstava koja gaje goveda čime je otvoren prostor za ovce. Agrarni fond je preko 60% sredstava za kredite plasirao u ovčarsku proizvodnju.

Pregled registrovanih stočnih farmi

Naziv	Lokacija	Vrsta stoke	Stočni fond	Vlasništvo
Živinarska farma	Tulež	Živila	8.000	Privatno
Farma čuraka	Misača	Čurke	4.000	Privatno

Izvor: Lokalna samouprava

Na teritoriji opštine ne postoji veliki broj registrovanih stočnih farmi što potvrđuje i naredna tabela koja sadrži spisak neregistrovanih farmi na teritoriji opštine Aranđelovac.

Pregled neregistrovanih farmi

Naziv vlasnika farne	Lokacija	Vrsta stoke	Stočni fond	Vlasništvo
Marić Zoran	Tulež	Muzne krave	10	Privatno
Marić Dragan	Tulež	Svinje	50	Privatno
Milinković Radivoje	Tulež	Muzne krave	12	Privatno
Simić Živomir	Tulež	Muzne krave	10	Privatno
Savić Vladan	Venčane	Muzne krave	10	Privatno
Obradović Milinko	Venčane	Tovne svinje	120	Privatno
Spasojević M Dragan	Venčane	Muzne krave	10	Privatno
Marković Tomislav	G.Trešnjevica	Ovce	70	Privatno
Zoran Radovanović	Orašac	Muzne krave	15	privatno
Radiša Lazarević	Brezovac	Ovce	50	privatno
Riznić Boško	Banja	Muzne krave	10	privatno
Zdravko Dukić	Banja	Muzne krave	10	privatno
Vladan Filipović	Banja	Muzne krave	10	privatno
Radović Dejan	Vrbica	Svinje	100	privatno
Luković Milan	Stojnik	Ovce	50	privatno
Ljubivoje Šundić	Stojnik	Svinje	50	privatno
Ćosić Nešo	Bosuta	Tov junadi	50	privatno

Izvor: Lokalna samouprava

Prerađivački kapaciteti*Prerađivački kapaciteti – pravna lica*

Naziv	Lokacija	Delatnost	Kapacitet	Vlasništvo
Klanica Andrić	Orašac	Prerada mesa	500 t/godišnje	privatno
AD Navip Banja	Banja	Prerada grožđa	10.000.t/godisnje	društveno
MPI Pobeda	Aranđelovac	Mlinsko pekarska	500.000t	privatno

Izvor: Lokalna samouprava

Na teritoriji opštine Aranđelovac ne postoji ni jedna poljoprivredna stanica i poljoprivrednicima usluge pruža Stanica iz Kragujevca. Poljoprivredna stanica ima ugovor sa Opštinom o pružanju usluga što ne predstavlja najbolje rešenje. Ova saradnja podrazumeva da poljoprivredna stanica jednom ili dva puta, u zavisnosti od doba godine, dostavi predlog preparata sa kojima se uklanja neka štetočina ili leči neka bolest. Ova informacija, međutim, do poljoprivrednika često stiže sa zakašnjnjem.

Veterinarske stanice

Naziv	Lokacija	Vlasništvo
Dejan – Vet	Aranđelovac	privatno
Javna veterinarska stanica Aranđelovac	Aranđelovac	državna
Veterinarska stanica Milovanović	Aranđelovac	privatno

Izvor: Lokalna samouprava

Veterinarske stanice i veterinarske ambulante koje rade na teritoriji opštine uglavnom pokrivaju područje oštine Aranđelovac, mada deo teritorije opštine pokrivaju i ambulante sa sedištem u Mladenovcu i Ljigu.

Pregled ostalih institucija čija je delatnost poljoprivreda

Naziv	Lokacija	Delatnost
Zadruga Bosuta	Bosuta	Voćarstvo

Udruženje stočara	Aranđelovac	Stočarstvo
Udrženje voćara i vinogradara	Aranđelovac	Voćarstvo I vigradarstvo
Agrarni fond opštine	Aranđelovac	Stočarstvo i voćarstvo
Područni centar	Aranđelovac	Podrška ruralnom razvoju
Laboratorija za kontrolu zemljišta	Visoka tehnološka škola strukovnih studija - Aranđelovac	Ispitivanje zemljišta

Izvor: Lokalna samouprava

Zadrugarstvo na teritoriji opštine ima dugu tradiciju. Trenutno stanje zadrugarstva, međutim, nije na nivou koji omogućuje optimalno korišćenje prirodnih i društveno-ekonomskih uslova u poljoprivredi na teritoriji opštine Aranđelovac. Uzrok ovakvom stanju treba tražiti i u tome što je poljoprivredna proizvodnja bila organizovana na individualnom nivou. Zadruge koje su postojale do devedesetih godina dvadesetog veka nisu poslovale na principima konkurentnosti, niti su poštovale principe zadrugarstva, tako da su ovakvi privredni subjekti brzo propadali u procesu tranzicije.

Do isteka lokalnog samodoprinosa za poljoprivredu, delatnost Agrarnog fonda se finansirala iz sredstava samodoprinosa. U tom vremenu je njegov uticaj bio presudan na razvoj poljoprivrede u aranđelovačkoj opštini. Nakon toga, nova finansijska sredstva opredeljuju se iz sredstava budžeta opštine Aranđelovac. Ta, kao i sredstva od povraćaja ranijih kredita, nisu dovoljna za zadovoljenje svih kreditnih potreba.

Područni centar Aranđelovac formiran je u okviru Regionalnog ruralnog centra koji ima sedište u Kragujevcu. PC Aranđelovac ima zadatku da pruži kontinuiranu podršku ruralu u okviru opštine Aranđelovac. Podrška se ogleda u pomaganju seoskom stanovništvu da kvalitetnije koristi podsticajna sredstva i subvencije Ministarstva, da poljoprivrednici nauče kako da planiraju i sami pripremaju projekte za selo, kao i da pronađu potrebna sredstva za finansiranje svojih projekata. Poput drugih područnih centara i aranđelovački pomaže seoskom stanovništvu da izvrši potrebne pripreme za korišćenje sredstava iz Evropskih fondova, da ostvari bolju komunikaciju i saradnju sa lokalnim vlastima i Ministarstvom. PC sprovodi i razne obuke za poboljšanje konkurentnosti na tržištu i kvaliteta života.

Laboratorija za kontrolu zemljišta je u nastajanju, a njen glavni zadatku je dobijanje brzih rezultata stanja zemljišta na parcelama individualnih poljoprivrednika, kao i generisanje mape zemljišta, koja pokazuje kontaminiranost i kvalitet zemljišta uopšte.

Infrastruktura

Putna i zeležnička mreža

Ukupno	Savremeni kolovoz	Magistralni		Regionalni		Lokalni		<i>u km</i>
		ukupno	savremeni kolovoz	ukupno	savremeni kolovoz	ukupno	savremeni kolovoz	
294	231	31	31	106	106	157	94	

Izvor: Republički zavod za statistiku

Od posebnog značaja za opštinu Aranđelovac je magistralni putni pravac M-4, tj. njegova deonica Lazarevac–Aranđelovac–Krćevac, u dužini od 9.390 m. U gradu Aranđelovcu put se poklapa sa ulicama 1300 kaplara, Ilike Garašanina, Knjaza Miloša, Zanatlijskom i dalje vodi kroz industrijsku zonu. Tranzitni saobraćaj koji se odvija na pravcu M-4 preusmeren je iz ulice Knjaza Miloša i odvija se, nakon rekonstrukcije, Ulicom kneza Mihaila.

Kroz opštinu Aranđelovac prolaze 4 regionalna putna pravca.

Pregled regionalnih putnih pravaca u opštini Aranđelovac

Regionalni putni pravac	Deonica-pravac, Dodatno pojašnjenje	Dužina
R-202	Mladenovac – Aranđelovac – Belanovica R-202 je u preklopu sa magistralnim putem M-4, od koga se u Aranđelovcu odvaja ulicom Bukuljskom i putem za selo Garaše	7307 m
R-215	Aranđelovac – Rudnik R-215 se u gradu Aranđelovcu preklapa sa ulicama Kralja Aleksandra, Tanaska Rajića i putem koji vodi za selo Trešnjevicu	Nema podataka
R-215a	Topola-Aranđelovac-Vrh Bukulje R-215a je u preklopu sa putem M-4 kroz industrijsku zonu, do raskrsnice koja vodi ka Bukulju. Od pravca M-4 se odvaja ulicom Mišarskom i Bukuljskom. R-215a je jednim delom i u preklopu sa pravcem R-202	8887 m
R-200a	Kosmaj-Aranđelovac R-200a ulazi sa severa u opštinu Aranđelovac, a preklapa se sa gradskom ulicom Vožda Karađorđa.	2760 m

Izvor: Lokalna samouprava

Najveći nedostatak putne mreže u opštini Aranđelovac je što magistralni i regionalni putni pravci prolaze kroz sam grad. Tranzitni saobraćaj iz svih pravaca opterećuje ulice u gradskom jezgru, pa dolazi do velikih smetnji u odvijanju lokalnog gradskog saobraćaja. Ovo je posebno izraženo u ulicama kneza Mihaila (takođe i Knjaza Miloša i Kralja Petra I) na čijim trasama su u preklopu pravci M4, R-202, i R-215a. Povećan protok saobraćaja u samom gradu dovodi do povećanog nivoa buke i aero-zagađenja.

U loklanom saobraćaju, zbog postojanja velikog broja sadžaja od interesa za lokalno stanovništvo, ulice Kralja Petra I i Knjaza Miloša posebno su opterećene velikim brojem vozila.

Javno parkiranje se odvija na kolovoznim površinama u vidu podužnog parkiranja. Problem parkiranja je posebno izražen u centru grada zbog nedostatka dovoljno uređenih javnih površina za tu namenu.

Takođe je prisutan problem bezbednosti pešaka čije se kretanje u mnogim ulicama odvija kolovozom zbog nepostojanja trotoara.

Javni prevoz

Javni prevoz odvija se autobusima u prigradskom i međumesnom saobraćaju.

Prigradskih linija ima 8 i njima se koristi prosečno 1700 putnika na dan. Pored prigradskih, postoje i posebne linije kojima se vrši prevoz putnika do velikih preduzeća (Knjaz Miloš, FEP, Venčac, Peštan, itd.).

Od međumesnih linija izdvajaju se pravci za Beograd, Kragujevac, Topolu, Lazarevac na kojima se obavi 62 polaska i preveze oko 1100 putnika dnevno. Autobuska stanica je smeštena uz Ulicu kneza Mihaila.

Železnica

U opštini Aranđelovac ne postoji železnička mreža. Na njenoj teritoriji se nalazi koridor napuštene pruge uzanog koloseka Mladenovac - Aranđelovac koji se ne koristi, a zemljištem upravlja JP Železnica Srbije.

Prostorno planiranje

Prostorni plan opštine Aranđelovac je u postupku izrade, a odnosi se na period do 2025. godine. Generalni plan opštine Aranđelovac je takođe u fazi izrade i definisće planska rešenja za višegodišnji period do 2026. godine.

Generalni plan obuhvata Bukovičku Banju koja je, prema Prostornom planu Republike Srbije, svrstana u međunarodne i nacionalne banje prvog stepena.

Na osnovu podataka iz 2005. godine, opština Aranđelovac je imala 27.722.582,00 dinara kao prihod od izdavanja urbanističko-tehničkih uslova, odobrenja za izgradnju, urbanističko-građevinskih dozvola i sl, dok je u 2006. godini taj prihod iznosio 22.634.000,00 dinara.

Površine za privredne delatnosti po GUP-u: 119,3 ha namenjeno je potrebama industrije, dok je 176,4 ha namenjeno delatnostima iz oblasti pružanja usluga i turizma. Za sada je realizovana jedna industrijska zona površine 202,66 ha. Površine planiranih radnih zona ukupno iznose 396,46 ha, od čega je 5-10% površine u vlasništvu države, 280 ha u privatnom vlasništvu, dok je preostalih 10-20% površine sa nerešenim statusom.

Ortofoto snimak opštine postoji, dok je digitalizacija podloga planirana za period 2009-2012. godina. Prema novom Zakonu o planiranju i izgradnji, Aranđelovac nema ni jedan urađen urbanistički plan, a stari planovi nisu u potpunosti važeći. Kao što smo već naveli, planski dokumenti u fazi izrade su Generalni plan za površinu (2464,2 ha) , Prostorni plan za površinu od 376 km², kao i Plan regulacije užeg centra grada za površnu od 10,8 ha.

Energija

Osnovni izvor snabdevanja električnom energijom područja grada je TS (trafo-stanica) 110/35/20/10 KV 2h31,5 MVA „Aranđelovac 1”, koja se napaja dalekovodima 110 KV iz više pravaca: od TS *Kolubara*, iz pravca *Topole* i *Kragujevca* i iz pravca TE *Morava* preko *Mladenovca*.

Za zadovoljenje potreba široke potrošnje i industrije služi 6 trafo-stanica TS 35/10 KV ukupne instalisanе snage 40 MVA i trafo-stanica TS 20(10)/ 0,4 KV.

U planu je korišćenje srednjenaoponskog nivoa 35 KV i 10 KV, kao i uvođenje naponskog nivoa 20 KV čija je realizacija u toku.

Prema podacima iz 2008. godine, stepen elektrifikacije opštine iznosi 98%.

Grejanje i gasifikacija

Sistem centralnog termalnog grejanja u opštini Atanđelovac nije izgrađen.

Izgradnjom glavne merno-regulacione stanice, u Aranđelovcu su se stekli uslovi za gasifikaciju industrijskih i potrošača široke potrošnje. Po programu gasifikacije teritorije Aranđelovca izgrađena je distributivna gradska gasovodna mreža radnog pritiska od 1-4 bara. Prema podacima iz 2008. godine, do sada je evidentirano 4125 priključaka na gasnu mrežu. U samom gradu pokrivenost gasovodnom mrežom je 95%.

Vodovod

Gradsko naselje Aranđelovac i još 15 seoskih naselja priključeni su na centralni vodovodni sistem. Voda iz akumulacija se dovodi do filter stanice Parlog gde su izgrađene instalacije za prečišćavanje pijaće vode kapaciteta 300 l/s.

Uz filter stanicu je izgrađen rezervoar III visinske zone zapremine 1.200 m³ vode. Glavni kontra rezervoar III visinske zone na Preseci ima zapreminu 1.200 m³ vode.

Za II visinsku zonu je postavljen rezervoar kod stare filter stanice, zapremine 1.200 m³ vode. Za II visinsku zonu je planiran rezervoar kod seničkog groblja i na toj lokaciji je izgrađena samo prekidna komora. U Tomića kraju u Vrbici postoji rezervoar čija je zapremine 600 m³, dok u Seničanima postoji rezervoar zapremine 700 m³. U Banovićima je u izgradnji rezervoar u Bukoviku veličine 1.000 m³ vode.

Za I visinsku zonu postojeći rezervoar Kubršnica je zapremine 350 m³ vode. Glavni rezervoar I visinike zone kod INO-a ima zapreminu 1.200 m³. U Banji postoji rezervoar zapremine 1.200 m³, dok je u Vrbici u izgradnji rezervoar zapremine 1.000 m³ vode.

Najnoviji podaci iz 2008. godine govore da je pokrivenost opštine vodovodnom mrežom 60%, sa evidentiranih 13.000 priključaka. Primarna vodovodna mreža je izgrađena u ukupnoj dužini od 650 km, od čega je 450 km mreže, usled dotrajalosti, već rekonstruisano. Stanje mreže i problemi sa kojima se suočava komunalna delatnost u Aranđelovcu, ukazuju da je potrebno rekonstruisati vodovodnu mrežu u celokupnoj dužini. Prema potrebama potrošača, planira se dogradnja i širenje vodovodne mreže za dodatnih 150 km.

Mineralna voda

Eksploatacija mineralne vode vrši se iz 10 bušenih bunara i jednog rezervoara. Mineralna voda se toči na tri mesta u banjskom parku, a prerađuje i flašira u fabriци Knjaz Miloš u Aranđelovcu. Magistralni cevovod povezuje nekadašnji pogon za eksploataciju mineralne vode u banjskom parku i fabriku Knjaz Miloš. Sa okolnim izvorima mineralne vode postoji veza koja je napravljena sekundarnim cevovodima.

Tretman otpadnih voda

Na osnovu podataka iz 2008. godine, kanalizaciona mreža pokriva 40% opštine, sa registrovanih 9.000 priključaka. Primarna mreža fekalne kanalizacije je izgrađena u dužini od 140 km, a postoji potreba za dogradnjom mreže kanalizacije u dužini od 30 km. Ukupna dužina mreže kišne kanalizacije iznosi 10 km. Stanje sa mrežom fekalne kanalizacije je slično kao i sa sistemom vodosnabdevanja. Zbog čestih problema usled dotrajalosti cevi, spojeva, i neadekvatnih kapaciteta, do sada je rekonstruisano svega 5 km mreže fekalne kanalizacije, a postoji realna potreba za obnavljanjem i rekonstrukcijom još 100 km ove mreže.

U opštini Aranđelovac postoje dva SPOV-a. Pošto veći deo grada gravitira ka istoku, na obodu grada u Banji, izgrađeno je postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda, kapaciteta 25000 ES i 0.16m³/s. Postrojenje je u funkciji i kompletno je opremljeno.

Za deo područja Aranđelovca u slivu Peštana, kao i za sela Bukovik i Darosavu, izgrađeno je manje postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda. Nalazi se u Darosavi, kapaciteta je 8.000 ES, ali nije u funkciji.

Upravljanje otpadom

Ukupna količina čvrstog otpada koji se proizvede na teritorije opštine Aranđelovac iznosi 7,82 hiljada tona. Od ove količine, od domaćinstava vodi poreklo 5,72 hiljada tona, preduzeća 1,2 hiljada tona, sa javnih površina 0,5 hiljada tona i javnih ustanova 0,4 hiljada tona.

Postoji samo jedna uređena deponija čvrstog otpada u Bukoviku, na potezu zvanom Cincarska kosa, površine od 4.96.44 ha. Deponija je izgrađena prema važećim sanitarno-tehničkim

propisima, a njen planirani kapacitet od 650.000 m³ treba da zadovolji potrebe Aranđelovca u narednom planskom periodu.

Deponija u Bukoviku svrstana je u kategoriju velikih sanitarnih deponija i potpuno je opremljena (drenažni sistem i podloga sa folijom, sistem za monitoring i kontrolu filtrata i gasa na deponiji).

Staru deponiju ispod Risovače potrebno je kompletno sanirati, ozeleniti i pretvoriti u rekreativni prostor uz mogućnost uređenja otvorenih sportskih terena.

Prikupljeni otpad se delimično razvrstava putem posebnih kontejnera za plastiku i PET ambalažu.

Telekomunikacije

Područje opštine Aranđelovac se svrstava u red tele-komunikaciono visoko razvijenih područja u Srbiji. U gradu je instalirano 12.356 telefonskih priključaka, od kojih je u funkciji 11.214, što čini 85 uključenih priključaka na 100 stanovnika.

U glavnom komutacionom centru u Aranđelovcu je instalirana digitalna telefonska centrala tipa SIEMENS-ENJSD, koja je optičkim telefonskim kablovima povezana sa centrima u Kragujevcu i Beogradu. Zahvaljujući isturenim preplatničkim mestima (Stara Varoš i industrijska zona), telekomunkacione usluge su dostupne svim preplatnicima na posmatranom području.

Turizam

Aranđelovac raspolaže mnogobrojnim bogatim prirodnim resursima koji treba da postanu jedan od nosioca razvoja turističke delatnosti u opštini. Šumom obrasle planine, jezera, termo-mineralni izvori, pećine, bogata nalazišta belog mermerna i drugi prirodni elementi, predstavljaju jedinstvene karakteristike Aranđelovca.

Antropogene turističke vrednosti područja Aranđelovca mogu se podeliti na arheološka nalazišta, srednjevekovne kulturno-istorijske spomenike, sakralne objekte i spomenike savremene istorije. Antropogeni turistički resursi pogoduju razvoju

kuturnih i manifestacionih turističkih kretanja što proističe iz njihovih estetskih, kuriozitetnih, umetničkih i znamenitih svojstava turističke privlačnosti. Potencijal kulturno istorijskog bogatstva u turističke svrhe veoma je važan za kulturni turizam, tematska i studijska putovanja.

U opštini Aranđelovac oformljena je turistička organizacija, nastala transformacijom bivšeg Turističkog saveza. Njen primarni cilj je objedinjavanje celokupne turističke privrede Aranđelovca, zajedničke ponude i propagandno-informativne aktivnosti u cilju afirmacije i popularizacije područja kao turističke destinacije na domaćem i inostranom tržištu. Strategija razvoja turizma opštine Aranđelovac (usvojena je krajem 2007. godine) predstavlja sledeće: izrada programa razvoja i odgovarajućih planskih akata - projekat revitalizacije, zaštite i razvoja parka Bukovičke Banje kao zaštićene kulturno-istorijske celine; unapredjenje opštih uslova za prihvatanje i boravak turista (sadržaji javnog karaktera od interesa za turizam) - briga o zaštićenom području banje; uređenje prostora turističkog terminala na zastićenom području pećine Risovača i zajednička ulaganja sa Muzejom grada, kao staraocem nad zastićenim područjem pećine Risovača; izgradnja i rekonstrukcija fudbalskih terena; izradnja programa turističke valorizacije vrha Bukulje i postavljanje turističke osmatračnice; ulaganje u hotelske kapacitete i banjsko lečilište.

Trenutno stanje turističke potražnje u Aranđelovcu daleko je ispod nivoa na kojem je bilo osamdesetih, pa čak i devedesetih godina. Razlog je zastarela infrastruktura, neadekvatnost smeštajnih kapaciteta (zbog čega je došlo do zatvaranja pojedinih hotelskih objekata), neuređenost vlasničke strukture i mnogi drugi faktori.

Turističke lokacije

Opština Aranđelovac sa svojim prirodnim bogatstvima i retkostima, mineralna voda, Risovačka pećina, i bogato kulturno istorijsko nasleđe, naročito iz XIX veka kada je bio rezidencijalno mesto dinastije Obrenović, poseduje značajan potencijal u oblasti turizma. Predstavljeni su samo neki od najznačajnijih turističkih lokacija u ovoj oblasti.

Značajni turistički lokaliteti

Prirodni resursi	Kratak opis	Lokacija	Dostupnost	U upotrebi	Potencijal iskorišćenosti za turističke namene
Park Bukovičke Banje	Površina oko 21 ha sa nekoliko izvora termalno-mineralne vode, uređenim stazama, opremljen parkovnom infrastrukturom, trim staza, skulpture na otvorenom	Uži centar grada	Kolima, pešice	**	****
Planina Bukulja	Nadmorska visina 696 metara, na vrhu planine je nedavno uređen 19 metarski vidikovac, koji nudi pogled na šire područje grada, kao i na susedne opštine. Na planini se nalazi lovački i planinarski dom sa uređenim kafeom	Rub gradske urbane zone	Kolima, planinarskim stazama	**	***
Jezero Garaši	Akumulaciono jezero Garaši, podno planine Bukulje, udaljeno je od grada svega 6 km. Kraj jezera izgrađeni su tereni za mali fudbal i odbjorku na pesku, kao i restoran sa tremom. U letnjim danima osveženje pružaju bazeni za odrasle i decu smešteni pored samog jezera. Jezero je bogato ribom, zbog čega je veoma privlačna lokacija za mnogobrojne ribolovce	Selo Garaši, 6 km izvan centra grada	Kolima asfaltnim putem, biciklima	**	****
Orašac	Marićevića jaruga – mesto gde je doneta odluka o podizanju Prvog srpskog ustanka, spomen - škola, muzej, crkva	Selo Orašac, 5 km od grada	Kolima, autobusom	***	****
Gradski muzej	Postavka Svet keramike	Na obodu parka u centru grada	Kolima, pešice	***	****
Spomenik	Spomenik oslobođiocima iz Prvog svetskog rata	Centar grada	Kolima, autobusom, pešice	**	***
Gradska biblioteka	Gradska biblioteka sa bogatom ponudom književnih dela domaćih i stranih autora	Centar grada	Kolima, pešice	**	***

Prirodni resursi	Kratak opis	Lokacija	Dostupnost	U upotrebi	Potencijal iskorišćenosti za turističke namene
Gradska biblioteka	Gradska biblioteka sa bogatom ponudom književnih dela domaćih i stranih autora	Centar grada	Kolima, pešice	**	***
Manastir Brezovac	Nekadašnji srednjovekovni manastir. Danjašnja crkva nalazi se na obrovcima planine Venčac. Izgrađen je 1444. godine i bio je važan centar tadašnje venačkorudničke mitropolije	10 km izvan grada	kolima	**	***
Spomenik Kosturnica	Spomenik žrtvama Prvog svetskog rata	Na ulazu u grad, uz glavni put	Kolima, autobusom, pešice	*	***
Galerija 99	Privatna galerija slika sa izložbama značajnih srpskih slikara današnjice	Na rubu centra grada	Kolima, pešice	**	***
Mala galerija	Udruženje likovnih umetnika	Centar grada	Kolima, pešice	**	***
Crkva sv. Arhangela Gavrila	Imenovana i kao Bukovička crkva. Po njoj je grad dobio ime	Gornji deo grada, u neposrednoj blizini gradskog muzeja	Kolima, pešice, autobusom	**	***
Srkva sv. Petra i Pavla	Nova crkva	Širi centar grada	Kolima, pešice, autobusom	*	***
Pećina Risovača	Pećina iz doba paleolita	Na ulazu u grad	Kolima, pešice, autobusom	**	***

Izvor: Turistička organizacija Aranđelovca

Park Bukovičke banje

Park Bukovičke banje prostire se na površini od 21,5 hektara. Zemljište za park kupljeno je još 1849. godine i tada su obeležene prve staze, zasađeno drveće, uređen izvor i kupatilo Talpara. Podizanju parka pristupilo se 1856. godine kada su prosećene staze, obrazovani drvoredi duž njih i oko drvenih stanova za posetioce formirani travnjaci, cvetnjaci i uređeno toplo kupatilo đulara. Sedamdesetih godina XIX veka, za vreme vladavine kneza Mihaila Obrenovića, Bukovička Banja postaje jedno od najbolje uređenih balneoturističkih naselja, a renome najbolje banje u Srbiji zadržava do početka Prvog svetskog rata.

Planina Bukulja

Aranđelovac je smešten u podnožju planine Bukulje čija je nadmorska visina 696m, idealna za visinske pripreme sportskih ekipa.

Obeležene pešacke staze vode od banjskog parka do planinarskog doma na vrhu planine koja je, decenijama, omiljeno izletište Aranđelovčana i banjskih gostiju. Bukulja, obrasla grabovom, bukovom i hrastovom šumom, štiti grad i banju od jakih vetrova tokom dana, a noću, blag veter koji duva sa njenih obronaka, donosi svež planinski vazduh.

Turistička organizacija je krajem leta 2006. godine započela izgradnju turističke osmatračnice na Bukulji. Osmatračnica izgrađena od čelika i betona, visine 19 m sa dva odmorišta / vidikovca, će biti postavljena na najvišoj koti Bukulje. U planu je dalje opremanjivanje prostora izgradnjom dečijih i igrališta za odrasle, teleskopom za posmatranje panorame i ostalih sadržaja koji upotpunjaju turističku ponudu.

Jezero Garaši

Akumulaciono jezero Garaši, smešteno podno planine Bukulje, udaljeno je od grada svega 6 km asfaltnim putem. Kraj jezera su izgrađeni tereni za mali fudbal i odbojku na pesku, kao i restoran sa tremom. U sparnim letnjim danima osveženje pružaju bazeni za odrasle i decu smešteni pored samog jezera. Na obalama jezera, čitavo leto provode ribolovci koji se o njemu i staraju. Jezero je dobro porobljeno, te je zadovoljnih osmeha pasioniranih ribolovaca sve vise.

Orašac

Orašac je mesto u opštini Aranđelovac na kojem je podignut Prvi srpski ustank. Danas se u Orašcu, na području memorijalnog spomeničkog kompleksa, nalaze spomen-česma, spomen-škola, crkva i muzej u kojem se čuvaju važni predmeti iz doba Prvog ustanka. Spomenički kompleks je 1979. godine svrstan među nepokretna kulturna dobra od izuzetnog značaja za istoriju i kulturu Srbije.

Od 15. februara 2002. godine u Orašcu se obeležava Dan državnosti Srbije.

U Marićevića jaruži se nalazi spomen-česma, podignuta 1954. godine, povodom 150. godišnjice Prvog ustanka. Česmu koja je samo deo celine, okružuju mermerne ploče na kojima su isklesani stihovi, kao i bronzana ploča sa likom Karađorđa.

Spomen-škola podignuta je na inicijativu seljaka, koji su kralju predložili da umesto spomenika Karađorđu u Orašcu izgradi prosvetno zdanje. Tako je nakon 9 godina gradnje, 1932. godine, povodom 130. godišnjice Prvog ustanka otvorena osnovna škola u Orašcu. Građena je od granitnih blokova, sa lučno zasvedenim prozorima i do danas je očuvana u prvobitnom obliku. I dalje služi svojoj prvobitnoj nameni - obrazovanju.

Orašačka crkva predstavlja manju, arhitektonski skromnu građevinu jednostavnih oblika. Građena je u periodu od 1868. do 1870. godine. Njenu najveću vrednost predstavlja ikonostas koji je naslikao jedan od najuglednijih srpskih umetnika 19. veka, Steva Todorović.

Muzej u Orašcu otvoren je 2004. godine, povodom obeležavanja 200. godišnjice Prvog srpskog ustanka. Muzejska postavka istorijskog muzeja Srbije prikazuje stanje u državi pred ustankom, početak ustanka i zbor u Orašcu, Karađorđa Petrovića, velike bitke ustanka, organizaciju vojske, vlasti, prosvetu i školstvo u Srbiji za vreme ustanka.

Narodni muzej Aranđelovac

Muzej se nalazi na mestu stare bukovičke škole, u neposrednoj blizini bukovičke crkve i Spomen-česme (1927. godine), na mestu gde su ustanici Prvog srpskog ustanka položili zakletvu pred protom Atanasijem Bukovičkim. Osnovan je 1982. godine kao Muzej revolucije i socijalističke izgradnje.

Od 1994. godine u Muzeju u Aranđelovcu su dve velike izložbene postavke. Jedna je retrospektivna izložba umetničke keramike nastale na MF Svet keramike, postavljena povodom 20 godina održavanja ovog festivala koja se i dalje dopunjava novim radovima. Druga izložba je *Aranđelovac od prvih tragova do I svetskog rata* kojom je period od ledenog doba do početka 20. veka predstavljen paleontološkim, arheološkim, etnografskim i istorijskim eksponatima.

U okviru Muzeja postoji i arheološko odeljenje koje obuhvata paleontološku i arheološku zbirku. One prezentuju život i kulturu najstarijih ljudskih zajednica na ovom prostoru centralne Šumadije. Paleontološku zbirku čini obilje fosilizovanih kostiju životinja ledenog doba iz pećine Risovače - najstarijeg nalazišta na čitavom Balkanskom poluostrvu, među kojima je determinisano više od dvadeset vrsta sisara, pretežno pripadnika toplodobne stepske faune. Etnografsku zbirku čini preko 350 predmeta podeljenih na 7 osnovnih grupa: privreda, kuće i pokućstvo, odevanje i kićenje, običaji, verovanja i kultovi, muzički instrumenti, zabave i znanja. Na postojećoj izložbi, etnografskim materijalom, prikazano je naseljavanje ovog kraja.

Galerija 99

Osnovana je 1999. godine, zahvaljujući velikoj posvećenosti osnivača likovne kolonije Orašac. Danas u njoj izlažu svoja umetnička dela najeminentniji stvaraoци srpskog slikarstva i vajarstva. Od osnivanja do danas, u Galeriji 99 izloženo je preko 300 umetničkih dela slikara i vajara. Lokalne okvire Galerija je prerasla svojim izložbama u Beogradu, Zrenjaninu i drugim gradovima u okruženju.

Pećina Risovača

Dugogodišnjim arheološko - paleontološkim i speleološkim istraživanjima, u Risovači je otkriveno obilje fosilizovanih ostataka pleistocene faune, kao i tragovi materijalne kulture neandertalskih lovaca - artefakta od kamena i kosti, koji potvrđuju paleolitsku starost ove stanice. Kao značajan spomenik kulture i prirode, Risovača je zaštićena Zakonom 1954. godine, a Skupština Srbije svojom Odlukom iz 1983. utvrđuje "da je arheološko nalaziste Pećina Risovača kulturno dobro od velikog značaja". 1995. godine Vlada Republike Srbije donosi Uredbu kojom pećinu Risovaču, sa okolnim prostorom površine 13 hektara, stavlja pod zaštitu kao spomenik prirode od izuzetnog značaja i svrstava je u prvu kategoriju zaštite.

S obzirom na arheološki značaj, paleontološko bogatstvo, dimenzije prostora i znatne prirodne vrednosti, Risovačka pećina je uređena za turističke posete i otvorena 19. septembra 1987.

Uređena je kao svojevrsni podzemni muzej paleolita. U pećini se mogu videti figure koje predstavljaju porodicu okupljenu oko vatre, u tzv. „Dvorani risovačkog čoveka“, čiji se članovi bave poslovima uobičajnim u to vreme.

Pronađene kosti u pećini najvećim brojem pripadaju pećinskom medvedu, potom divljem konju, divljem magarcu, pećinskoj hijeni, lisici i pećinskom lavu. Otkrivene su i druge vrste sisara iz ledenog doba, sa manjim brojem osteoloških ostataka: jazavac, divlja svinja, zec, runasti nosorog, mamut i dr. Kosti su do danas održane u pojedinim delovim pećine, dok je skelet pećinskog medveda izložen u Muzeju.

Sačuvani artefakti od kamena (kameni šiljak – „ručni klip“, kamera sekira, kameni strugači za obradu kože i krvna, dleto itd) i kostiju (buton za povezivanje kožnih delova odeće, šilo i bodež) ukazuju na to da ih je izrađivao praistorijski čovek neandertalskog tipa koji se bavio lovom kao osnovnim zanimanjem, odnosno da je to bilo inteligentno biće koje je pravilo oruđe sa određenom svrhom.

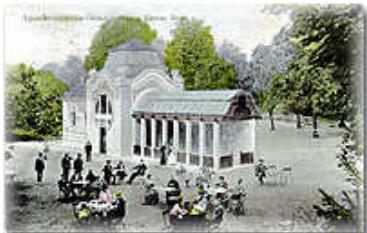
Pregled svih vidova turizma zastupljenih na teritoriji opštine

Opština Aranđelovac sa svojim prirodnim bogatstvima i retkostima (mineralna voda, Risovačka pećina) kao i bogatim kulturno istorijskim nasleđem, naročito iz XIX veka kada je bio rezidencijalno mesto dinastije Obrenović, poseduje značajne potencijale u oblasti turizma. Ovde će biti predstavljeni neki od najznačajnijih potencijala u ovoj oblasti

Banjski turizam – Wellness i zdravlje

Po svojim karakteristikama Bukovička Banja bila je jedna od najkompleksnijih balneoklimatskih turističkih naselja u Srbiji i predstavljala je pouzdan fenomen u oblasti banjskog lečenja i rehabilitacije. Na žalost, od nedavno Bukovička Banja je izgubila status banje, a Aranđelovac uopšte, status banjsko - turističkog grada.

Za lekovitost izvora u selu Bukovik seljani su znali od davnina, ali prvi pisani dokumenti govore da je ovde, radi poboljšanja svog zdravlja, 1811. godine boravio veliki srpski prosvetitelj Dositej Obradović.

Sportski turizam – sport i rekreacija

Park Bukovičke Banje

Na preko 40 hektara, sa prekrasnim cvetnim alejama i brojnim vrstama retkog drveća, u opštini Aranđelovac prostire se park, po mnogo čemu jedinstven u zemlji. Njegovu lepotu upotpunjuju i čine jedinstvenom mnogobrojne skulpture od belog venčačkog mermera, isklesane u okviru Smotre Mermer i zvuci.

Park Bukovičke Banje pruža izvanredne uslove za sve oblike rekreacije i pripreme sportista – sportska hala, automatsko strelište, otvoreni bazen sa mineralnom vodom,

zatvoreni bazen u Hotelu Izvor sa uređenim sportskim terenima, teren gradskog fudbalskog kluba.

Okolna sela Aranđelovca imaju sve pogodnosti za bavljenje lovom u lovištima bogatim sitnom divljači, kao i ribolovom na jezeru.

Ribolov – jezero Garaši

Jezero Garaši je od grada udaljeno svega 6 km, asfaltnim putem. Mogu se pecati: šaran, amur, som, štuka, smuđ, klen i više vrsta bele ribe. Jezero je do sada dalo značajne trofeje: šaran 24 kg, amur 19 kg, štuka 17 kg, som 20 kg. Ove godine, jezero je porobljeno sa 5.5 tona šarana. Do kraja 2009. godine biće izgrađeno mrestilište. Konfiguracija dna je vrlo raznovrsna, od kamenih površina do gustog rastinja i ravnog livadskog dna, što pogoduje ovakvo velikom broju ribljih vrsta. Ribolov se obavlja tokom cele godine, od 04h - 22h. O čistoći i porobljenosti stara se Sportsko ribolovačko društvo *Bukulja*.

Lovni turizam

Lovište raspolaze sa sledećim vrstama divljači: prepelice, divlji golubovi, grlice, patke, gugutke, divlje patke, šumske šljuke.

Unošenjem fazanske divljači tokom prethodnih pet godina u lovište je uneseno oko 20.000 odraslih fazanskih pilića koji su ostvarili brojčano prirodnu reprodukciju od 20.000. Ostala vrsta divljači se ne unosi, jer ima prirodnu reprodukciju.

Osnovni podaci o lovištu i divljači u lovištu LU Bukulja

Površina lovišta - 37.589 hektara, udaljenost od Beograda - 60 kilometara. Kapacitet divljači u lovištu: srneća divljač ekonomski kapacitet - 400 grla, divlja svinja - 100 grla, zec - 9000 grla, fazan - 15000 komada, poljska jarebica - 6500 komada.

Istorijska, prirodna i etnološka baština

Zadužbina kneza Miloša Obrenovića

Izgradnja crkve, po veličini manje od prvobitno planirane, počela je 1860. godine. Sredstva za njenu izgradnju obezbedio je knez, a meštani su se obavezali da prevezu materijal za podizanje hrama.

Knez je 1860. godine umro, ne dočekavši dovršenje hrama. Gradnju dovršava sin Mihailo 1862. godine. Crkva je dobila ikonostas 1863. godine kada je hram osvetio mitropolit Mihailo.

Zadužbina despota Đurđa Brankovića

Crkva je podignuta 1444. godine, "pod krilom grada Venčaca", posvećena je Sv. arhistratitiju Mihailu. Crkva je po nameni bila manastirska, te se despot Georgije Branković-Smederevac isključivo spominje na ploči uzidanoj u lunetu iznad ulaznih vrata kao "ktitor manastira pod krilom grada Venčaca". Čitavih sto godina crkva je bila pusta nakon Đurđeve smrti, sve do 1793. godine, kada je obnavlja Arsenije Vujanović iz Brezovca. Postoji ploča iz 1836. godine kojom se posvedočava da je crkva obnovljena u vreme vladavine kneza Miloša i njegovih naslednika Milana i Mihaila.

Spomen kosturnica

U selu Bukovik, sada Aranđelovcu, s desne strane puta za Lazarevac, nalazi se spomen-kosturnica u kojoj su sahranjeni posmrtni ostaci srpskih i austro-ugarskih vojnika, palih na području bivšeg Orašačkog i Oplenačkog sreza, u Kolubarskoj bici 1914. godine i u borbama pri odstupanju pred austro-ugarskom agresijom 1915. godine. Sahranjeno je preko 4.000 palih ratnika. Više od polovine su ratnici austro-ugarske vojske. Zemljiste na kome leži kosturnica podario je Milorad Đ. Milanović sa braćom, poznati pod nadimkom "Kezunci". Učinili su to iz patriotskih razloga. Bili su, inače, srednje imućni seljaci. Spomenik je prvobitno bio ograđen kamenim zidom. U kosturnici su, zaista, sahranjene kosti umrlih u bolnici, poginulih u Kolubarskoj bici, ostaci srpskih, ali i nemačkih vojnika. Spomen-kosturnica je podignuta 1925. godine. 1992. godine Milorad Milanović poklanja 27 ari za proširenje kompleksa kosturnice.

Crkva u Orašcu

Crkva u Orašcu zidana je u vremenu od 1868 - 1870. god. Nije poznat njen projektant. Po dimenzijama predstavlja manju, arhitektonski skromnu građevinu skladnih proporcija i jednostavnih oblicika. Ima osnovu u obliku pravougaonika koja se na istoku završava spolja petostranom, a iznutra polukružnom oltarskom apsidom, a na zapadu ulaznim predvorjem.

Nad zapadnim delom je zvonik na preslicu. Zasvedena je poluobličastim svodom nad kojim je dvoslivni krov. Apsida je pokrivena polukalotom. Masivni zidovi su spolja i iznutra prekriveni malterom i okrećeni. Izrazitu umetničku vrednost čini ikonostas crkve koji je slikao Steva Todorović, jedan od najuglednijih srpskih umetnika iz druge polovine XIX veka.

Marićevića jaruga

Spomen česma se nalazi na lokaciji Marićevića jaruga, nedaleko od crkve. Podignuta je 1954. god. povodom 150 - godišnjice Prvog srpskog ustanka. Česma je deo veće celine u vidu podzida sagrađenog od kamenih blokova. Na središnjem delu ovog memorijala nalaze se tri lučno zasvedene mermerne ploče. Na srednjoj je uklesan tekst: „Na ovom mestu je 15. februara 1804. godine podignut Prvi srpski ustank.“

Na levoj i desnoj ploči uklesano su po četiri stiha iz poznate pesme *Početak bune na dahije*. Na desnoj strani kamenog podzida postavljena je bronzana ploča sa likom Karađorđa u visokom reljefu, uokvirenim tekstom *Vrhovni Vožd naroda Serpskog*. Lik Karađorđa modelirao je Raja Nikolić.

Spomen škola „Prvi srpski ustank“

Spomen škola, podignuta povodom 130-godišnjice Prvog srpskog ustanka, ima zanimljivu predistoriju. Uoči Prvog svetskog rata 1912. godine, kralj Petar I Karađorđević posetio je istorijski Orašac. Tada su ga seljaci zamolili da umesto spomenika Karađorđu i ustanicima podigne prosvetno zdanje. Kralj je obećao da će podići spomen školu čim završi zadužbinu na Oplencu. Ono što je obećao Karađorđev unuk ispunio je njegov sin, kralj Aleksandar I Karađorđević.

Staro zdanje

Izgradnju *Starog zdanja*, simbola grada, započeo je sredinom XIX veka knez Miloš, a nastavio njegov sin Mihailo. Prvobitno zamišljena kao letnja rezidencija dinastije Obrenović, zgrada je završena 1872. godine i usled izmenjenih političkih prilika, odmah postala banjski objekat, verovatno najveći te vrste u ondašnjoj Kneževini Srbiji. Izgradjen po projektu minhenskog đaka, arhitekte Koste Srepovića, *Staro zdanje* u svojoj arhitekturi objedinjuje originalne romanske elemente sa motivima ornamentalne dekoracije.

Park Bukovičke banje

Park Bukovičke Banje, 1966. godine, kada počinje održavanje međunarodnog simpozijuma *Beli venčac*, prerasta u jedinstvenu zbirku skulptura u slobodnom prostoru. Pored simpozijuma skulptura, u parku Bukovičke Banje, svake godine tokom letnjih meseci, održavaju se i smotre drugih aktivnosti kompleksne kulturno-umetničke manifestacije *Mermer i zvuci* - muzičke, folklorne, baletske, dramska i filmska ostvarenja.

Risovača

Arheološki materijal otkriven u Risovači potvrđio je, po prvi put u arheološkoj nauci, postojanje praistorijskih kultura južno od linije Sava-Dunav. Zbog značaja pećine kao nalazišta praistorijske kulture u kome su sačuvani tragovi nastarijeg staništa paleolitskog čoveka na Balkanu, pećina Risovača je zaštićena Zakonom kao prirodni i kulturni spomenik (Serbia tourism – Risovača).

Orašac

Šumadijsko selo, 6 km udaljeno od centra Aranđelovca, danas se smatra kolevkom moderne srpske državnosti. U njemu je 1804. godine održan zbor najznačajnijih ljudi tog doba na kojem je dogovoren podizanje ustanka srpskog naroda protiv Turaka. Za vođu ustanka izabran je Đorđe Petrović Karađorđe.

Manifestacioni turizam – kultura i zabava

Među prvima koji su pokušali da organizuju kulturni život u Aranđelovcu istaknuto mesto zauzima Mihailo Risantijević koji je 1877. godine osnovao putujuće pozorište. Sa razvojem turističkih potencijala, Bukovička Banja već krajem 19. veka inicira kulturne priredbe u letnjem periodu koje kasnije postaju bitan faktor kulturnih aktivnosti grada pod Bukuljom (*Mermer i zvuci*, 24.10.2007). Kulturni život se dodatno intenzivira u periodu nakon Prvog svetskog rata, (1919, 1920. godine), kada su u gradu delovale tri pozorišne grupe čiji su osnivači kasnije bili istaknuti kulturni radnici u gradu i okruženju. Impozantna svetska ostvarenja smotre *Mermer i zvuci* u domenu skulpture i keramike, jedinstven park - galerija skulptura, uz bogatu tradiciju i negovanje umetničkih zanata, pre svih keramičarskog i klesarskog, do novijih ostvarenja u sferi slikarstva kroz prestižnu likovnu koloniju Orašac, koja je okupila vrh srpskog modernog slikarstva, daje Aranđelovcu status bogatog kulturno-umetničkog mesta. Uz nabrojano, Aranđelovac takođe karakterišu mnogobrojni drugi sadržaji iz oblasti likovne, literarne, muzičke i dramske umetnosti, kao i brojni arheološki lokaliteti sa nalazištima dokaza o načinu životu u bližoj i daljoj istoriji (Turistička zajednica Aranđelovca). Aranđelovac ima »knjaževsku« tradiciju, još iz vremena dinastije Obrenovića i pečat »mondenske prestonice« Srbije, koja je »predgrađe« prave prestonice.

Turističke manifestacije

Aranđelovac je zanimljivo odredište i po mnogim manifestacijama koje se svake godine tradicionalno u njemu dešavaju. Tokom proteklih godina bio je domaćin mnogobrojnim likovnim i keramičarskim radionicama koje se održavaju tokom cele godine. Učesnici radionica dolaze iz cele zemlje, a često im se pridruže i priznata umetnička imena iz susednih država. Daleko najposećenija manifestacija na teritoriji opštine Aranđelovac je smotra *Mermer i zvuci* koja u letnjem periodu, tokom 3 meseca, okupi više desetina hiljada posetilaca na mnogobrojnim radionicama, koncertima i kulturno-društvenim događajima. Pored toga, tu su i Sretenje, gradska slava, gulašjada itd.

Vrsta Manifestacije	Naziv manifestacije	Procena broja poset./godišnje	Organizator	Vreme i trajanje manifestacije	Plaćanje (ulaznice da/ne)	Značaj (lokalni, regionalni, nacionalni)
Zabavna	Srpska Nova godina	700 - 800	SO u saradnji sa različitim ustanovama	1 dan	1 dan	lokalni
Kulturno-istorijska	Sretenje	2.000	2.000 SO u saradnji sa različitim ustanovama	/	ne	nacionalni
Zabavna	Prvomajski uranak	1.000	SO u saradnji sa različitim ustanovama	1 dan, 1. maj	ne	lokalni
Kulturno-zabavna	Mermer i zvuci	/	Smotra Mermer i zvuci	Tri meseca	ne	regionalni
Zabavna	Gradska slava, Vašar	/	SO u saradnji sa različitim ustanovama	1 da, 26. jula	ne	regionalni
Kulturno-zabavna	Šumadijski opanak	/	SO u saradnji sa različitim ustanovama	1 dan	ne	regionalni
Lovačko-turistička	Gulašijada	/	SO u saradnji sa različitim ustanovama	1 dan	ne	regionalni

Izvor: Turistička organizacija Aranđelovca

Sretenje u Orašcu

Od 2002. godine u Orašcu, na mestu gde je 1804. Karađorđe sa ustanicima doneo odluku o podizanju Prvog srpskog ustanka, obeležava se Dan državnosti Srbije na Sretenje Gospodnje, 15. februara, po novom kalendaru. Kod Hrišćana, Sretenje Gospodnje slavi se 40. dan nakon Božića. Sretenje je praznovano od početka hrišćanstva, ali je "toržestveno" praznovanje ovoga dana ustanovljeno naročito 544. godine u vreme cara Justinijana.

Prvomajski uranak

Za Srbe je Prvi maj pre svega praznik odmora, rekreacije i porodične zabave. Druženje počinje već u noći između 30. aprila i 1. maja, kada na prvomajski uranak naši sugrađani odlaze u prirodu i dočekuju praznik rada ili, bolje rečeno, dvodnevног nerada! Tradicionalni prvomajski uranci uz logorske vatre (po želji, uz pasulj i trubače) održavaju na Bukulji kod Aranđelovca, kao i na mnogim drugim mestima širom Srbije.

O manifestacijama kao što su *Mermer i zvuci* i *Svet keramike* biće reči u poglavljiju o kulturi.

Smeštajni kapaciteti

Većina smeštajnih objekata sagrađena je do sredine 80-ih godina i slabo renovirana do danas. Gledajući kategorizaciju postojećih objekata možemo zaključiti da 3/4 svih smeštajnih objekata čine hoteli sa dve ili tri zvezdice, znači hoteli niže kategorije.

Pregled smeštajnih kapaciteta u hortelima „Šumadija, Staro zdanje i Sport hotelu

Naziv ustanove	Vrsta ustanove (hotel/motel)	Kategorija	Broj soba				Broj kreveta
			Jednokrevetne	Dvokrevetne	Trokrevetne	Četvorokrevetne	
Hotel Šumadija	Hotel	4 zvezdice	12	78			168
Hotel Staro zdanje	Hotel	5 zvezdica		22		2	52
Sport hotel sa konceptom	Hotel		1	60			121

Izvor: Hoteli

Hotel Staro zdanje

Staro zdanje, simbol grada, najstariji sačuvan arhitektonski objekat u parku Bukovičke Banje, nesuđeno sedište narodne skupštine i letnjikovac dinastije Obrenović, sagrađen je u periodu 1865-1872. godine po nalogu kneza Mihaila Obrenovića. Usled izmenjenih političkih prilika. *Staro zdanje* je odmah postalo banjski objekat, najveći te vrste u ondašnjoj Kneževini Srbiji.

Hotel *Staro zdanje* je danas zatvoren, a tokom proteklih godina bio je prepušten propadanju. U okviru hotelskog objekta trenutno funkcioniše diskoteka sa barom locirana u podrumskim prostorijama Hotela. Hotel je pre zatvaranja nudio smeštaj od 107 ležaja i bio je namenjen elitnim gostima. Objekat je zbog velikog značaja za kulturno-istorijsko nasleđe Aranđelovca proglašen državnim kulturnim spomenikom prvog reda. Taj status mu osigurava zaštitu od propadanja koja nije bila adekvatna tokom nekoliko proteklih godina, zbog čega je objekat u delimično ruiniranom stanju. Potrebne su hitne adaptacije kako se ne bi ugrozio njegov opstanak.

Pregled ukupnog broja predviđenih i planiranih hotelskih soba i kreveta prema tipovima soba u hotelskom kompleksu

Struktura soba	Broj soba	Udeo soba	Broj kreveta u sobi	Ukupno kreveta	Udeo kreveta
Dvokrevetna soba	10	42%	2	20	38%
Junir suite	12	50%	2	24	46%
Senior suite	2	8%	4	8	15%
Ukupno	24	100%		52	24

Izvor: Hotel

Hotel Šumadija

Početkom XX veka počeli su pregovori, brojni sastanci i prepiska između uprave Bukovičke Banje i resornih ministarstva, a posebno između banjske Uprave i Dunavske banovine. Sve to rezultiralo je izgradnjom Hotela Šumadija, čija je izgradnja započela 1929. godine, a završena nakon deset godina -1939. godine.

Većinu smeštajnih kapaciteta u Hotelu trenutno zauzimaju pacijenti Rehabilitacionog zavoda, osnovci na stručnim ekskurzijama, sportisti i radnici koji su privremeno stacionirani u Aranđelovcu.

Sve nabrojane kategorije svrstavamo u pojam turista. Na osnovu uvida u strukturu gostiju, možemo zaključiti da Aranđelovcu nedostaju turisti u pravom smislu te reči koji bi svojim boravkom generisali dodatnu potrošnju i time višestruko uticali na ekonomске i socijalne elemente društva.

Pregled ukupnog broja predviđenih i planiranih hotelskih soba i kreveta prema tipovima soba u hotelskom kompleksu

Struktura soba	Broj soba	Udeo soba	Broj kreveta u sobi	Ukupno kreveta	Udeo kreveta
Single queen size bed	12	13%	1	12	7%
Dvokrevetna soba	78	87%	2	156	93%
Ukupno	90	100%		168	100%

Izvor: Hotel

Hotel Izvor

Hotel Izvor je bio pravo remek-delo arhitekture u vreme kada je izgrađen (1978. godine). To je jedini Hotel koji je doživeo privatizaciju i trenutno je u potpunoj rekonstrukciji i proširivanju.

Nakon rekonstrukcije, objekat će se prostirati na 21.000 m², imaće nove zatvorene i otvorene bazene sa aqua parkom, kompleks sa jedinstvenim wellness sadržajima (saune, masaže, fizioterapija, preventivni medicinski pregledi i tretmani), novu, luksuzno opremljenu kongresnu dvoranu sa 500 sedišta, kuglanu, kao i sportske terene za različite sportove.

Primarna ciljna grupa Hotela Izvor su poslovni ljudi, a sekundarna porodice kojima bi wellness sadržaji i aqua park nudili relaksaciju i zadovoljstvo, a samim tim i motiv za ponovnu posetu. U tabeli su prikazane cene smeštaja u dvokrevetnim sobama, odnosno u apartmanima.

Sport Hotel sa konceptom

Smeštajni kapaciteti u Sport Hotelu nude svojim gostima izuzetno bogat dodatni program sportskih aktivnosti. Hotelski, pansionski restoran sa sport - barom nalazi se u neposrednoj blizini hotelskog lobija. U sport - baru ima 80 mesta. U Sportskom centru su predviđene sledeće

prostorije: fitnes i dvorana za vodeni aerobik, 2 sobe za masažu i one koje će moći da se iznajme od strane sportskih ekipa, manji spa deo sa tri saune i mestom za odmor.

Pregled okvirnih smeštajnih kapaciteta Sport hotela

Struktura soba	Broj soba	Udeo Soba	Broj ležaja	Ukupno ležaja	Udeo ležaja
Dvokrevetna	40	66%	2	80	66%
Dvokrevetna - duplex	20	33%	2	40	40
Invalidi	1	2%	1	1	2%
Ukupno	61	100%		121	100%

Izvor: Hotel

Ostala ponuda smeštajnih kapaciteta

Ponudu hotela dopunjava nekoliko privatnih motelskih objekata sa manjim brojem smeštajnih kapaciteta srednje kategorije i pojedinim dodatnim sadržajima (sportski, relaksacijski itd).

U Aranđelovcu takođe postoji i mogućnost smeštaja u privatnim objektima. Deo tih smeštajnih kapaciteta je kategorisan, dok je veći deo prepušten proceni pojedinaca.

Pregled smeštajnih kapaciteta u opštini Aranđelovac

Naziv i tip smeštajnog kapaciteta	Broj postelja
Hotel Staro Zdanje	zatvoren
Hotel Šumadija	130
Hotel Izvor	rekonstrukcija
Ivančević sport & tourist resort	14
Motel MB- Univerzal	18
Specijalna bolnica Bukovička Banja	100
Privatni smeštaj (sobe za iznajmljivanje, stanovi, kuće za odmor) – kategorisane i nekategorisane zajedno	100
Ukupno	362

Izvor: Turistička zajednica Aranđelovca

Većina privatnih smeštajnih kapaciteta je nižeg ili srednjeg kvaliteta.

	I kategorija	II kategorija
Ponuđači privatnog smeštaja	Nedeljković	Vujić
	Bijelić	Pavlov
	Jakovljević	Petković
	Tošić	Radojčić
	Dragičević	Petrović
	Todović	

Izvor: Turistička zajednica Aranđelovca

Turistička zajednica Aranđelovca beleži, u prvih 9 meseci 2007. godine, 270 turista koji su boravili u privatnom smeštaju, ostvarivši 1.577 noćenja. Donja tabela prikazuje pregled broja svih kapaciteta, koji postoje u opštini Aranđelovac.

Ostvarene posete

Pregled broja noćenja u opštini Aranđelovac

Godina	Boravak u hotelima			Korisnici zavoda za rehabilitaciju	Ukupno	Popunjenoš kapaciteta
	Domaći	strani	ukupno			
2000.	104.016	800	104.816	20.491	125.307	51
2001.	82.185	1.388	83.573	22.169	105.742	43,2
2002.	94.417	2.898	97.315	25.155	122.470	50
2003.	91.021	850	91.871	27.268	119.139	48,7
2004.	23.195	0	23.195	30.286	53.481	54,2
2005.	11.838	0	11.838	26.363	38.201	52,3
2006.	18.557	0	18.557	28.403	46.960	67

Izvor: Turistička zajednica Aranđelovca, gradiva, 2007

Podaci o broju gostiju i broju noćenja u poslednjih 7 godina ukazuju na manje oscilacije u prvoj polovini perioda i značajan pad u drugoj polovini. U periodu od 2000. do 2003. godine, u opštini Aranđelovac bilo je u proseku ostvarenih 110.000 noćenja godišnje, što je samo polovina svih noćenja ostvarenih u vreme zlatnog doba turizma u prvoj polovini osamdesetih godina prošlog veka. To je razumljivo, s obzirom na celokupno političko i makroekonomsko stanje države. U 2004. godini došlo je do naglog smanjenja broja noćenja turista za 55,1% (pad sa 119.139 na 53.481 noćenja) u odnosu na godinu pre. Razlog je zatvaranje najvećeg od tri hotela u opštini, Hotela Izvor, čime je Aranđelovac izgubio veliki deo smeštajnih kapaciteta. Hotel je 2003. godine bio privatizovan, godinu dana kasnije počela je njegova rekonstrukcija. On bi trebalo da postane moderan turistički objekat, koji će moći zadovoljiti želje i potrebe novog doba turista. Sledеće godine se nastavilo opadanje broja noćenja, dostigavši minimum u poslednjih 30 godina (u periodu za koji imamo podatke na raspolaganju) sa svega 38.201 noćenjem. Godine 2006, trend opadanja se prekinuo, tako da je Aranđelovac, uprkos činjenici da je u istoj godini zatvoren i drugi hotel, Staro zdanje, zabeležio 23 % povećanja noćenja (46.960).

Analizom udela noćenja u Aranđelovcu u ukupnom broju noćenja u Srbiji zaključuje se da se u Aranđelovcu ostvaruje tek 0,56% svih domaćih noćenja u Srbiji i samo 0,025% svih stranih noćenja. Od ukupnih noćenja domaćih i stranih gostiju u Srbiji, u Aranđelovcu se u 2005. godini ostvarilo 0,48% noćenja. Iz ovih vrlo niskih brojki zaključujemo da Aranđelovac ima mnogo neiskorišćenog potencijala koji je u prošlosti bio angažovan, ali u poslednjim godinama potpuno zanemaren.

Ostvarene posete

Godina	Domaći turisti			Strani turisti		
	broj poseta	broj noćenja	prosečan br. noćenja	broj poseta	broj noćenja	prosečan br. noćenja
2000.	28.735	120.704	4,2	1.919	5.257	2,7
2001.	29.444	118.485	4,0	1.012	2.367	2,3
2002.	24.340	108.947	4,5	1.725	7.971	4,6
2003.	22.761	104.519	4,6	879	2.387	2,7
2004.	7.217	38.338	5,0	159	343	2,2
2005.	5.464	30.625	5,6	180	250	1,4
2006.	22.761	104.519	4,6	879	2387	2,7

Izvor: Republički zavod za statistiku

Zdravstvena i socijalna zaštita

Zdravstvo i zdravstvena zaštita

Nosioci zdravstvene zaštite u opštini Aranđelovac su Zdravstveni centar Aranđelovac i Specijalna bolnica Bukovička Banja.

Zdravstveni centar Aranđelovac obavlja zdravstvenu delatnost na primarnom nivou u Domu zdravlja i stacionarnu i specijalističko-konsultativnu zdravstvenu delatnost na sekundarnom nivou u Opštoj bolnici.

U ZC Aranđelovac zaposleno je 528 radnika. Od toga su 384 zdravstveni radnici. Od ukupnog broja radnika, njih 498 zaposleno je na neodređeno, a 30 radnika na određeno vreme. Kadrovska struktura ZC Aranđelovac prikazana je u sledećoj tabeli.

Pregled broja zaposlenih u zdravstvenim ustanovama

Zdravstvena ustanova	Kadrovska struktura															
	Doktor medicine			Farmaceut	Zdravstveni saradnici	Medicinske sestre-tehničari		Stomatologija				Administrativno-tehnički radnici				
	Opšta medicina	Specijalista	Na specijalizaciji			vŠS	SSS	Doktor stomatologije	Specijalista	Na specijalizaciji	vŠS	SSS	VSS	vŠS	SSS	NSS
Dom zdravlja	30	30	8	-	4	10	90	5	10	2	-	24	2	5	33	51
Opšta bolnica	2	33	2	1	-	13	120	-	-	-	-	-	-	-	12	41
Ukupno	32	63	10	1	4	23	210	5	10	2	-	24	2	5	45	92

Izvor: Zdravstveni centar Aranđelovac

Tehnička opremljenost Zdravstvenog centra Aranđelovac:

Zdravstvena oprema	Komada
Rentgen aparati	3
Ultrazvučni aparati	3
Dopler – kolor	1
Aparati za anesteziju	4
Centralna stanica za koronarnu jedinicu sa 4 monitora za praćenje svih parametara	1

Izvor: Zdravstveni centar Aranđelovac

Ova ustanova se bavi i sanitetskim prevozom pacijnata iz opštine Aranđelovac na dijalizu i pacijenata obolelih od malignih bolesti na zračnu i hemoterapiju u KC Kragujevac, jer nije osposobljena za pružanje ovih zdravstvenih usluga. Iz godine u godinu, broj ovakvih pacijenata raste tako da su i potrebe za sanitetskim vozilima ZC Aranđelovac veće. Vozni park Zdravstvenog centra Aranđelovac trenutno raspolaže sa 16 automobila, od kojih su 6 ležeća sanitetska vozila. 10 automobila je starije od pet godina.

Primarna zdravstvena zaštita se ostvaruje za sve kategorije stanovništva u Domu zdravlja. Dom zdravlja u obavljanju svoje delatnosti promoviše zdravlje i pruža preventivne, dijagnostičke, terapijsko-rehabilitacione usluge iz opšte medicine, pedijatrije, ginekologije, medicine rada, hitne medicinske pomoći, stomatologije (opšte, dečije, preventivne i ortopedije vilica), polivalentne patronaže i zdravstvene nege.

U okviru Doma zdravlja organizovano je 13 zdravstvenih ambulanti: ambulanta Knjaz Miloš, ambulanta Šamot i ambulante u selima Darosava, Venčani, Jelovik, Garaši, Bosuta, Gornja Trešnjevica, Vukasovci, Stojnik, Kopljari, Orašac i Ranilović, tako da je zdravstvena zaštita seoskog stanovništva na istom nivou kao i gradskog. Protekle godine ukupan broj pregleda u službi za zdravstvenu zaštitu odraslih bio je 137.624, od čega prvih pregleda 21.955. Broj korisnika koji zdravstvenu zaštitu ostvaruju preko Doma zdravlja priložen je u sledećoj tabeli.

Oblast zdravstvene zaštite	Broj korisnika
Zdravstvena zaštita odraslih	37944
Predškolska deca	2698
Školska deca	7487
Zdravstvena zaštita žena	20954
Zdravstvena zaštita radnika	14082
Stomatološka zaštita odraslih	14870
Stomatološka zaštita predškolske i školske dece	9657

Izvor: Dom zdravlja Aranđelovac

Sekundarna zdravstvena zaštita se ostvaruje u Opštoj bolnici zdravstvenog centra Aranđelovac i u Specijalnoj bolnici *Bukovička Banja*. Započeta izgradnja novog objekta Rehabilitacionog zavoda planom se tretira kao potencijal u oblasti zdravstva.

Zdravstvena delatnost u privatnoj praksi, o kojoj nije bilo moguće doći do egzaktnih podataka, tretira se kao potencijal sa akcentom na uvođenje kontrole u ovoj oblasti, prvenstveno stručnosti i kvaliteta pružanja usluga.

Zdravstvena delatnost na sekundarnom nivou u Opštoj bolnici obuhvata prijem i zbrinjavanje urgentnih stanja, specijalističke preglede, dijagnostičku obradu i lečenje na polikliničkom nivou ili u toku hospitalizacije iz sledećih medicinskih oblasti: interne medicine, neurologije, hirurgije, ortopedije, urologije, otorinolaringologije, oftalmologije, pedijatrije, ginekologije i akušerstva (sa neonatologijom), anesteziologije sa reanimacijom, transfuziologije, radiološke dijagnostike, biohemijske, hematološke i mikrobiološke dijagnostike, patološke anatomije, farmaceutske zdravstvene delatnosti (preko bolničke apoteke) kao i specijalističko konsultativnu delatnost iz pneumofiziologije, neuropsihijatrije, dermatovenerologije i socijalne medicine.

Za obavljanje stacionarne zdravstvene delatnosti Opšta bolnica ima 142 postelje i tri operacione sale. Važno je spomenuti da je u okviru internog odeljenja, avgusta 2006. godine, otvorena koronarna jedinica, sa savremenom opremom u kojoj se leče pacijenti ne samo iz Opštine Aranđelovac, već i okolnih opština.

Ukupan broj hospitalizovanih lica u Opštoj bolnici tokom 2007. godine je 5.301 pacijent, ukupan broj dana hospitalizacije 27.807, prosečna dužina lečenja je 5,2 dana, broj operacija izvedenih u navedenom periodu je 897, a u porodilištu je obavljeno 568 porođaja.

Poslednjih godina realizovan je niz projekata koji su imali za cilj obezbeđivanje medicinske opreme i vozila, sanacije objekata i edukacije zdravstvenih radnika.

Posebno treba pomenuti sledeće projekte:

- Građevinske projekte koji su realizovani uz finansijsku podršku Ministarstva zdravlja i opštine Aranđelovac, a odnosili su se na adaptaciju Doma zdravlja
- Otvaranje koronarne jedinice uz finansijsku podršku Ministarstva zdravlja
- Nabavka savremenog imunohemijskog analizatora iz sopstvenih sredstava
- Biohemijski analizator uz finansijsku podršku Ministarstva zdravlja
- Monitor za potrebe službe intenzivne nege, anestezije i reanimacije iz sredstava opštine Aranđelovac

Potrebe Zdravstvenog centra su sledeće:

- Računarska oprema i prateći softverski programi za stvaranje jedinstvenog informacionog sistema

- U voznom parku najveći broj automobila stariji je od 5 godina, a postojeći broj ne zadovoljava sve brojnije potrebe korisnika zdravstvene zaštite, tako da se u ovoj ustanovi javljaju potrebe za većim brojem automobila za sledeće službe: kućno lečenje i medicinska nega, polivalentna patronaža, injekciona patronaža kao i dva automobila ili kombi vozilo za prevoz najtežih pacijenata na zračnu terapiju u KC Kragujevac, s obzirom da se broj ovakvih pacijenata iz godine u godinu povećava
- Nabavka savremenih mikroskopa za obavljanje patoanatomske dijagnostike

Specijalna bolnica Bukovička Banja

Bukovička Banja se nalazi u centru Arandjelovca, na parkovskoj površini od 24 hektara. Banjski park je čuven po svojim prekrasnim cvetnim alejama, fontanama, izvorima mineralne vode, skulpturama i drvoređima. Uređenje banjskog lečilišta počinje u XIX veku, prvi pisani dokumenti govore da banjska delatnost počinje 1811. godine.

- Od 1811. do 1836. godine, stvara se ime i status banje, njena afirmacija na osnovu prvih analiza vode.
- 1836. godine prvo organizovano upućivanje na banjsko lečenje pod kontrolom lekara.
- 1939. godine Dunavska banovina sagradila je današnji kompleks za banjsko lečenje koje je posle rata poslovalo kao lečilište u sklopu RO Bukovička Banja, a od 1989. godine kao samostalna zdravstvena ustanova Zavod za rehabilitaciju.
- Od 1997. godine prerasta u Specijalnu bolnicu Bukovička Banja

Danas se u Specijalnoj bolnici Bukovička Banja, na bazi lekovitosti mineralnih voda, gline i klime, primenjuju najsavremenije terapeutske metode u lečenju šećerne bolesti i drugih metaboličkih poremećaja, gastrointestinalnih i respiratornih oboljenja, kao i povrede i oboljenja lokomotornog sistema.

U specijalnoj bolnici radi jedino odeljenje u Srbiji za produženo lečenje, edukaciju i rehabilitaciju dece obolele od insulinzavisnog oblika šećerne bolesti.

Specijalna bolnica Bukovička Banja obavlja specijalističko konsultativnu delatnost i stacionarnu zdravstvenu delatnost u oblasti prevencije, produženog lečenja obolelih od šećerne bolesti i drugih metaboličkih poremećaja i oboljenja gastrointestinalnog trakta opšte i specijalizovane rehabilitacije. U obavljanju zdravstvene delatnosti Specijalna bolnica Bukovička Banja pruža preventivne dijagnostičke, terapijske i rehabilitacione zdravstvene usluge iz: fizikalne medicine i opšte rehabilitacije u ambulantnim i stacionarnim uslovima, pedijatrije, interne medicine i odgovarajućih užih specijalnosti, laboratorijske dijagnostike i medicinskog snabdevanja.

Za obavljanje navedene delatnosti Specijalna bolnica poseduje adekvatnu opremu. Bitno je spomenuti da poseduje i savremeni Vacusac aparat za terapiju perifernih krvnih sudova.

Specijalna bolnica Bukovička Banja ima ukupno 76 zaposlenih od toga 73 na neodređeno vreme i 3 na određeno vreme.

U sledećoj tabeli prikazana je kadrovska struktura Specijalne bolnice Bukovička Banja.

Pregled kadrovske strukture Specijalne bolnice Bukovička Banja

Zdravstvena ustanova	Kadrovska struktura										Administrativno - tehnički radnici			
	Doktor medicine		Medicin. sestre-tehničari		Fizioterap.		Laboranti		Zdravstveni saradnici (dijietetičari)					
Specijalna bolnica Bukovička Banja	Opšta medicina	Specijalisti	Na specijalizaciji	VŠS	SSS	VŠS	SSS	VŠS	SSS	Zdravstveni saradnici (dijietetičari)	VSS	VŠS	SSS	NSS
	1	9	1	1	19	10	10	1	1	2	2	2	5	12

Izvor: Specijalna bolnica Bukovička Banja

Za obavljanje stacionarne zdravstvene delatnosti Specijalna bolnica Bukovička Banja raspolaže sa 100 postelja, od toga 50 postelja za bolničko lečenje i 50 postelja za rehabilitaciju. Tokom 2007. godine ukupan broj hospitalizovanih lica bio je 1.981, a ukupan broj dana hospitalizacije 30.342.

Potrebe Specijalne Bolnice Bukovička Banje:

- Rekonstrukcija zgrade
- Inovacija postojeće opreme
- Nabavka sanitetskog vozila (zamena postojećeg)
- Nabavka brojača krvnih elemenata za laboratoriju
- Nabavka spirometra

Organizacionim merama transformacije zdravstvene zaštite rekonstruisaće se i poboljšati postojeći fond objekata stacionarne zdravstvene zaštite.

Objekti i ustanove u privatnoj praksi moraju ući u opšti sistem zdravstvene zaštite kao integralna ponuda banjskog lečenja.

Socijalna zaštita

Korisnici socijalne zaštite čine 4,48 % ukupnog stanovništva opštine Aranđelovac. Povećanje broja korisnika u 2006. u odnosu na 2005. godinu iznosi 1, 01 %.

Nosioци socijalne zaštite na teritoriji opštine Aranđelovac su: Lokalna samouprava, Crveni krst Aranđelovac, Centar za socijalni rad Sava Ilić.

Lokalna samouprava – Opština Aranđelovac poslednjih nekoliko godina posebnu pažnju posvećuje sprovođenju socijalne zaštite svojih građana.

Od 2004. godine postoji tendencija povećanja izdvajanja iz budžeta opštine Aranđelovac za socijalnu zaštitu. U 2005. godini za socijalnu zaštitu iz budžeta je izdvojeno ukupno 16.389.350,04 dinara, da bi samo u periodu od 01.01.2007 - 30.6.2007. godine, iz budžeta bilo izdvojeno 16.307.506,06 dinara.

Na osnovu Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti i socijalnoj sigurnosti građana opštine Aranđelovac, ona lica i građani koji se na području opštine Aranđelovac nađu u stanju socijalne potrebe mogu ostvariti sledeća prava:

- Jednokratnu novčanu pomoć
- Pravo na naknadu troškova sahrane
- Pravo na naknadu troškova lečenja
- Pravo na opremu korisnika prilikom smeštaja u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu
- Pravo na usluge socijalnog rada

U partnerstvu sa drugim ključnim akterima, svojim aktivnostima usmerenim na oblast socijalne zaštite, Opštinska uprava teži da unapredi i poboljša socijalni status građana na ličnom, porodičnom i širem socijalnom planu, zarad jačanja kapaciteta pojedinca i ustanova za rešavanje socijalnih problema na lokalnom nivou.

Prava koja se finansiraju iz budžeta opštine:

- Pravo na smeštaj u prihvatilište i prihvatnu stanicu finansira se iz budžeta opštine od 01.01.2005. godine, u skladu sa Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana ("Službeni glasnik RS", broj 84/04)
- Pomoć u naturi (brašno, šećer, ulje, svinjska mast, higijenska sredstva, ogrevno drvo i sl) smanjuje se iz godine u godinu i zamenjuje drugim vidovima pomoći
- Iz budžeta opštine finansira se stipendija za jedno dete i dve mesečne karte za korisnike prava socijalne zaštite
- U opštini se obezbeđuje 80 besplatnih obroka dnevno za korisnike prava socijalne zaštite. U narodnoj kuhinji koja je organizovana u opštini Aranđelovac, korisnici mogu dobiti po jedan topli obrok u toku dana što je od velike koristi jednom broju stanovnika opštine, posebno u zimskom periodu kada je mogućnost ostvarivanja dodatnih prihoda smanjena

Crveni Krst Aranđelovac je osnovan 1877. godine. Pokret Crvenog krsta doprinosi rešavanju mnogih humanitarnih problema i radi na osnovu sedam principa: humanost, nepristrasnot, neutralnost, nezavisnot, dobrotljost, jedinstvo i univerzalnost. Ratna razaranja, talas izbeglica, socijalna ugroženost stanovništva, doprineli su da ova organizacija postane ključni faktor u smanjenju ugroženosti i vraćanju ljudskog dostojaanstva. Crveni krst posebnu pažnju posvećuje radu sa starijim licima. Raznovrsne aktivnosti koje Crveni krst sprovodi mogu se podeliti u četiri kategorije:

- Zdravstveno preventivne aktivnosti
- Pomoć u kući
- Psihosocijalna podrška
- Klupske aktivnosti

Centar za socijalni rad Sava Ilić u Aranđelovcu osnovan je Odlukom opštine Aranđelovac 1965. godine, a na osnovu Odluke opštine Topola počev od 1970. godine, deluje i na području opštine Topola.

Sedište Centra je u Aranđelovcu, dok je za rad u Topoli osnovano Odeljenje, kao posebna organizaciona jedinica.

U sproveđenju socijalne zaštite i socijalnog rada Centar za socijalni rad vrši sledeća javna ovlašćenja:

- Rešava u prvom stepenu o ostvartivanju prava utvrđenih ovim Zakonom
- Pruža usluge socijalnog rada u postupku rešavanja o tim pravima
- Vrši isplatu novčanih prava utvrđenih ovim Zakonom. Poslovi isplate korisnicima na osnovu ostvarenih tzv. "osnovnih prava" vraćeni su u nadležnost Ministarstvu za socijalna pitanja od momenta osnivanja Informacionog sistema. Centar je zadržao nadležnost za poslove isplate korisnicima tzv. "proširenih prava" (naša napomena)

Pored ovih, Centar obavlja i sledeće stručne poslove u oblasti socijalne zaštite i socijalnog rada:

- Otkriva i prati socijalne potrebe građana i probleme u oblasti socijalne zaštite
- Predlaže i preduzima mere u rešavanju stanja socijalnih potreba građana i prati njihovo izvršenje
- Organizuje i sprovodi odgovarajuće oblike socijalne zaštite i socijalnog rada
- Razvija i unapređuje preventivne aktivnosti koje doprinose sprečavanju i suzbijanju socijalnih problema
- Pruža dijagnostičke usluge, sprovodi odgovarajući tretman, savetodavno-terapijske usluge i stručnu pomoć korisnicima
- Podstiče, koordinira i organizuje profesionalni i dobrovoljni humanitarni rad u oblasti socijalne zaštite,
- Vodi dokumentaciju i evidenciju o pruženim uslugama i preduzetim merama u okviru svoje delatnosti
- Vodi evidenciju o deci za usvojenje i potencijalnim usvojiocima na području za koje je osnovan
- Vrši i druge poslove utvrđene Zakonom i Odlukom Skupštine opštine.

U ovom Centru građani mogu ostvariti sledeća prava:

- Pravo na materijalno obezbeđenje
- Dodatak za pomoć i negu drugog lica
- Pomoć za osposobljavanje za rad
- Smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili drugu porodicu
- Usluge socijalnog rada (njih Centar pruža u vršenju poverenih poslova prilikom odlučivanja o navedenim pravima građana).

Usvajanje – lako je usvojenje, svakako, najcelishodniji oblik zaštite dece bez roditeljskog staranja, u izveštajnoj, kao ni u 2005. godini, nije realizovano ni jedno (u 2004. godini realizovana su 4 usvojenja).

Starateljstvo – Postoji potreba da se veći broj lica od broja prikazanog u ovom izveštaju (odraslih i starih) stavi pod starateljstvo kako bi se zaštitila njihova ličnost, prava i interesi. Teškoće postoje, kako u fazi otkrivanja ovih lica (njihovi srodnici ne prijavljuju organu starteljstva potrebu za starateljstvom, odnosno pokretanjem postupka pred sudom radi njihovog lišavanja radne sposobnosti), tako i kada su ova lica poznata organu starateljstva (veštačenje je skupo, a ono predstavlja najvažniji dokaz u postupku pred sudom radi lišavanja radne sposobnosti). Ipak, u izveštajnoj godini je otkriven, odnosno prijavljen ovom Centru, veći broj lica koja su stavljena pod starateljstvo.

Smeštaj u ustanovu socijalne zaštite – Ovo pravo, pod uslovima navedenim u Zakonu, mogu ostvariti sve starosne kategorije stanovništva: deca, omladina, odrasli i stari.

Dok s jedne strane postoji saglasnost da se smanji broj dece na smeštaju u ustanovama socijalne zaštite u korist nekog od celishodnijih oblika zaštite (smeštaj u drugu porodicu ili usvojenje), s druge strane postoji evidentan nedostatak smeštajnih kapaciteta za odrasle i stare korisnike.

Sve je više starih samohranih lica, posebno u seoskim mesnim zajednicama.

U opštini, u okviru udruženja penzionera, postoji klub koji okuplja jedan broj starih u cilju ostvarivanja određenih prava i povlastica.

Zbog velikog učešća starih lica u ukupnom stanovništvu opštine, postoji potreba za ukazivanjem veće pažnje ovim licima.

U tom smislu postoji i potreba za organizovanjem vaninstitucionalnih oblika zaštite ovih lica. Napominjemo da u opštini Aranđelovac ne postoji zaštićeno stanovanje.

Smeštaj u drugu porodicu – Evidentirani broj lica na smeštaju u drugoj porodici sigurno ne odgovara postojećim potrebama i mogućnostima te se očekuje njegov rast u narednim godinama. Ostaje trajan problem smeštaja starih lica u drugu porodicu (sa izuzetkom srodničkih), zbog nemogućnosti motivacije hranitelja da ova lica primaju na smeštaj.

Dodatak za pomoć i negu drugog lica – lako ovaj Centar u najkraćem roku obrađuje sve zahteve za priznanje prava na dodatak za pomoć i negu drugog lica, prvostepeni organ veštačenja nije u stanju, zbog sadašnje organizacije rada i broja kadrova kojima raspolaže, da obezbedi blagovremeno dostavljanje svoje ocene, nalaza i mišljenja Centru, kako bi se pokrenuti postupak okončao u zakonom propisanom roku.

Krajem izveštajne godine došlo je do izmena odredbi Zakona o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana u delu kojim su propisani uslovi za ostvarivanje prava na dodatak za pomoć i negu drugog lica. Nove odredbe dovele su do povećanja broja korisnika odnosnog prava u 2006. godini.

Materijalno obezbeđenje – U opštini Aranđelovac, objektivno gledano, postoji znatno veći broj materijalno neobezbeđenih lica nego što to pokazuju izveštaji o radu. Radi se licima koja po Zakonu ne mogu ostvariti ovo pravo iz mnogih razloga, ali koja nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje porodice.

Posebnu kategoriju materijalno ugroženih lica čine oni koji ostvaruju niska primanja po osnovu penzije (invalidske, porodične i dr) koja su nedovoljna da se podmire elementarne životne i potrebe osnovnog komunalnog standarda. I pored toga, opština nije u mogućnosti da ovim licima subvencionše stanabine i komunalne troškove.

Ukazuje se i na problem porodica sa radno sposobnim članovima koje ostvaruju pravo na materijalno obezbeđenje u ograničenom trajanju od 9 meseci godišnje. U najboljem slučaju, ove porodice najmanje tri meseca godišnje ne mogu da koriste odnosno pravo i tada je, više nego inače, potrebno intervenisati iz sredstava opštine jednokratnom pomoći. Najizraženiji je problem samohranih majki sa jednim detetom koje ne ostvaruju pravo na zakonsko izdržavanje deteta (nije utvrđeno očinstvo, nepoznata adresa oca deteta i sl) i koje zbog brige o detetu nisu u mogućnosti da radom ostvare prihode, tako da im pravo na dečiji dodatak i jednokratnu pomoć služi kao izvor prihoda.

Ovaj Centar ostvaruje saradnju sa Crvenim krstom na području opštine i drugim vladinim i nevaldinim organizacijama kako bi se ublažili pobrojani problemi, posebno problemi materijalno neobezbeđenih lica. Centar, po potrebi, interveniše iz sredstava namenjenih za tzv. "proširena prava", ali se ovakvi vidovi pomoći mogu koristiti samo povremeno.

Usluge socijalnog rada – Usluge socijalnog rada pružaju se korisnicima u vezi sa ostvarivanjem određenih prava kod Centra ili samostalno, u skladu sa zakonom i drugim propisima. Broj usluga socijalnog rada, tokom poslednjih pet godina, kreće se između 10.000 do 13.000 i nije vezan samo za broj korisnika, već i za broj kontakata i složenost problematike koja je, više ili manje, izražena u radu sa pojedinim kategorijama korisnika). U izveštajnoj godini povećan je broj korisnika, a posledično i broj usluga.

Korisnici usluga centara socijalne zaštite

Godina	Maloletna lica							Punoletna lica						
	Ukupno	Ugroženi porodičnom situacijom	Sa poremećajima u ponašanju	Mentalno zaostali	Ometeni u fizičkom razvoju	Sa kombinov. Smetnjama	Ostali korisnici	Ukupno	Lica sa poremećajima u ponašanju	Fizički i psihički ometeni lica	Materijalno neobezbeđena lica	Nezbrinuta lica	Ostarela lica	Ostali korisnici
2000.	763	631	65	13	10	4	40	1298	68	230	133	4	240	623
2003.	988	763	139	20	23	4	39	1256	12	221	172	7	259	585

2005.	1081	849	160	21	29	5	17	1066	13	193	254	8	226	372
-------	------	-----	-----	----	----	---	----	------	----	-----	-----	---	-----	-----

Izvor: Republički zavod za statistiku

Korisnici Centra za socijalni rad su ravnomerno raspoređeni na teritoriji cele opštine Aranđelovac, sa neznatnim odstupanjima od proseka uočenog ranijih godina, u tzv. zabukuljskim selima i u naseljima Jelinac i Kolonija gde je registrovan nešto veći broj korisnika, posebno kada su u pitanju materijalno neobezbeđena lica. Najmanji broj korisnika je u Stojniku. Ukupan broj korisnika u 2006. godini je na nivou 2005. godine (povećanje od 22 korisnika). Kada je reč o starosti korisnika, više je dece i omladine za 19, odraslih za 2 i ostarelih lica za 1.

Deca i omladina – Centar za socijalni rad je za svoje korisnike organizovao „Školu za roditelje“, ali se ukazala realna potreba da se roditelji, na ovakav način, edukuju za veće uključenje u rad škola. Zakon nalaže konstituisanje Saveta roditelja u školama kojima daje sve veće mogućnosti u upravljanju školama. U Školskim odborima, takođe su roditelji čija su mišljenja korisna i potrebna. U svim projektima Ministarstva prosvete i sporta (školsko razvojno planiranje, vrednovanje rada škola...itd) neophodno je učešće roditelja, pa bi njihovo permanentno edukovanje doprinelo poboljšanju kvaliteta rada vrtića i škola.

Postoji potreba i za organizovanim rekreativnim i sportskim sadržajima van sportskih klubova koji bi obuhvatili širu populaciju, ne samo talentovanu i upornu decu.

Jedna od najvažnijih potreba je razvijanje bogatog kulturnog života grada što bi doprinelo afirmisanju pravih kulturnih i moralnih vrednosti kod dece i omladine i na pravi način im, uz sportske sadržaje, osmislio slobodno vreme. Jedan od osnovnih ciljeva borbe protiv duhovnog i materijalnog siromaštva je u omogućavanju deci i omladini da ne budu samo slušaoci i posmatrači, već i akteri kulurnih i umetničkih događaja, učesnici naučnih istraživanja i tome slično.

U radu sa decom i omladinom delinkventnog ponašanja Centar koristi mere prevencije u sprečavanju nastanka asocijalnog ponašanja, a u slučaju izvršenja krivičnog dela ili učinjenog prekršaja, u saradnji sa institucijama sistema koje su zadužene za brigu o deci i omladini (suda, tužilaštva i organa za prekršaje), pomaže u individualizaciji sankcija prema maloletnicima, sproveđenjem nekih od njih (vaspitne mere) i izveštavanjem o postignutim rezultatima rehabilitacije.

Patologija porodice - Osim Centra za socijalni rad koji je više usmeren na saniranje posledica, druge institucije se ne bave problemima porodice. Ne postoji preventivna niti istraživačka aktivnost koja bi ukazala na uzroke i moguća rešenja.

Sa aspekta porodice, nepostojanje izgrađenog sistema vrednosti posebno je uticalo na socijalizatorsku i psiho-emotivnu funkciju porodice. Pod socijalnom patologijom porodice podrazumevamo tzv. multiproblemske porodice, čije potrebe proističu usled različitih faktora društvenog zbivanja: siromaštvo, pad životnog standarda, hronične bolesti, mešavina tradicionalne i savremene kulture, što sve utiče na brojačno povećanje razvoda brakova, disfunkcionalnost jednog člana u porodici - bolesti zavisnosti, porodice sa invalidnim licem, porodice sa ostarem licem, porodice u kojim je prisutno nasilje.

S obzirom na krizne trendove u društvu koji traju već dugo godina i u opštini Aranđelovac je prisutan porast broja disfunkcionalnih porodica (razvedeni brakovi, smohrane porodice), porast broja dece koja potiču iz ovih porodica, dece sa asocijalnim ponašanjem, kao i porast porodica gde je prisutno nasilje.

Nasilje u porodici – Na osnovu nezvaničnih baza podataka, svi timovi Centra za socijalni rad, povodom nasilja rade sa 208 osoba. Prema evidenciji tužilaštva u 2006. godini, podneto je 18 krivičnih prijava za nasilje koje su procesuirane, dok je u 2007. godini, zaključno sa septembrom, podneto 19 krivičnih prijava koje su takođe procesuirane.

Deca u riziku i sukobu sa zakonom – U 2006. godini bilo je 62 novoevidentirana maloletna počinilaca prekršaja i 7 novoevidentiranih maloletnih počinilaca krivičnih dela. Pored toga, evidentiran je ukupno 31 recidivista, 25 počinilaca prekršaja i 6 počinilaca krivičnih dela. Ukupan broj novoevidentiranih maloletnih počinilaca prekršaja i krivičnih dela u ukupnom broju maloletnika sa poremećajima u ponašanju učestvuje sa 69%. U 2007. godini, povećan je ukupan broj dece i omladine sa poremećajima u ponašanju sa 107 na 113.

Kao i do sada, ostaje velika "tamna brojka" dece sa asocijalnim ponašanjem. Objašnjenja ovakvog stanja:

- Ovom decom i njihovim problemima više se bave druge institucije (škola i porodica), tako da ona ne stiže do Centra ili, ako i stiže, njihov problem biva često maskiran drugim, dominantnijim problemima koje porodice takve dece i omladine imaju (vezanim za razvod braka, materijalno obezbeđenje i sl) koji se kasnije statistički iskazuju.
- Nedovoljno senzibilisana lokalna zajednica za prepoznavanje ove pojave, kao i neumreženost stručnih radnika koji se bave istraživanjem zastupljenosti ove pojave na lokalnom nivou, što podatke o ovom fenomenu čini usko stručnim i neobjedinjenim
- Nedovoljno razvijeni profesionalni standardi, procedure, protokoli i normative u prevenciji i tretmanu dece u riziku od sukoba sa zakonom i sukobu sa zakonom
- Nedostatak adekvatnih kulturnih i sportskih sadržaja
- Nedovoljna pažnja lokalnih medija za navedenu problematiku
- Nedovoljno razvijeni programi prevencije i psihosocijalne podrške

Porodice sa disfunkcionalnim članom – Jedan od glavnih prioriteta Strategije socijalne zaštite je podrška porodici sa disfunkcionalnim članom. Misli se, pre svega, na porodice koje imaju dete sa posebnim potrebama, odraslo lice sa invaliditetom, prisustvo bolesti zavisnosti (alkoholizam, narkomanija...), duševno obolelo lice, ostarelo lice, jednoroditeljske porodice, porodice iz izbegle i raseljene populacije... Evidentno je da navedene porodice imaju teškoće u funkcionisanju i da im je neophodna stručna pomoć i podrška.

Precizni podaci o kretanju broja jednoroditeljskih porodica ne postoje. Ako uzmemo u obzir da godišnje prosečno bude 76 razvoda, kao i da toj brojci treba dodati porodice iz vabrečne zajednice, porodice sa umrlim ili nestalim roditeljem, evidentna je potreba da ovim porodicama treba pružiti adekvatnu stručnu pomoć i psihosocijalnu podršku.

Prema podacima zdravstvene službe na zvaničnoj evidenciji je 38 lica, zavisnika opojnih sredstava. Ako se uzme u obzir da tu brojku treba pomnožiti sa 10 kako bi se dobio realan broj zavisnika, dolazimo do alarmantnih činjenica o povećanju broja lica uživalaca droga. Prema nezvaničnim podacima, prisutnost droge i alkoholizam kod mladih su u konstantnom porastu iako zvanično istaživanje nije sprovedeno na nivou opštine.

Stara lica – U opštini Aranđelovac živi 15.90 %, ili 7.680 lica koja su starija od 65 godina. Prema podacima kućne nege Doma zdravlja u Aranđelovcu, 250 lica se nalazi u veoma lošem zdravstvenom stanju, vezano je za krevet i potrebna im je pomoć geronto domaćica.

Prisutan je problem institucionalnog zbrinjavanja starih lica u gerontološke centre, odnosno postoji potreba za izgradnjom gerontološkog objekta.

Jedan broj ljudi, njih preko 50, ima potrebu za dnevnim boravkom i komunikacijom sa ostalim ljudima u okviru boravka u nekoj instituciji.

Na području opštine Aranđelovac ne postoji organizovan dnevni boravak i pomoć u kući kakvi su predviđeni Odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana.

Veliki broj samohranih, starih, bolesnih, teže pokretnih, sa minimalnim primanjima ili bez njih, imaju sledeće probleme:

- Nabavka namirnica
- Pripremanje hrane
- Spremanje stana
- Održavanje opšte i lične higijene
- Sitnije popravke u stanu (bravarija, el.uređaji, vodo instalacije...)
- Organizovanje pregleda kod lekara, nabavka lekova i ortopedskih pomagala (neka lica imaju i problem materijalne prirode – nedostatak sredstava za participaciju ili plaćanje ovih usluga)
- Regulisanje prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja, socijalne zaštite, imovinsko pravnih odnosa i dr. (nemaju potrebne informacije i znanja ili fizički ne mogu da odrade ove poslove)
- Nedostatak sredstava za namirnice i ličnu higijenu
- Potpuna socijalna izolovanost

Određen broj starih ljudi koji žive sa članovima porodice, a u situaciji su da im je potrebna nega, imaju probleme jer članovi porodice nemaju potrebno znanje i iskustvo za njihovo zbrinjavanje u porodici, niti žele da ih zbrinu institucionalno.

Poseban problem je nedostupnost postojećih resursa (Dom zdravlja, Klub za stare, Centar za socijalni rad i dr) svim starim ljudima, naročito onima koji žive u seoskim sredinama. Posebno treba ukazati da u ovom momentu ne postoji pouzdana baza podataka o broju starih osoba i njihovom teritorijalnom razmeštaju unutar opštine, o uslovima u kojima stari žive, njihovim porodičnim kontaktima, o ekonomskoj snazi i mogućnostima izdržavanja starih od strane drugih članova njihovih porodica.

Generalno, postoji potreba za organizovanjem dnevnog boravka dece i omladine sa posebnim potrebama, kao i za otvaranjem savremenog gerontološkog centra s obzirom na povećanje broja ove starosne kategorije stanovnika. Takođe, postoji potreba za otvaranjem „sigurne kuće”, za urgentni smeštaj lica u slučaju nasilja u porodici.

Odrasli u stanju socijalne potrebe - problem nezaposlenosti – Na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) u Aranđelovcu se nalazi 5.026 nezaposlenih lica. Uzimajući u obzir trenutne procese restrukturiranja i predstojeće privatizacije, očekuje se realno povećanje broja nezaposlenih u predstojećem periodu.

Prema postojećim podacima najveći broj nezaposlenih, čak 2.950 čine žene.

Dodatni problem sa stanovišta zapošljavanja predstavlja i dugogodišnje ekonomsko slabljenje aranđelovačkih firmi (*Šamot, Venčac, IEP*), njihovo predstojeće restrukturiranje i privatizacija, kao i vlasnička transformacija preduzeća *Knjaz Miloš*.

Veliki problem predstavlja sagledavanje realne nezaposlenosti, jer je rad na crno veoma zastupljen. Procena je da se između 30 i 40 % zvanično nezaposlenih nalazi u ovoj kategoriji, čak i među korisnicima novčanih naknada.

Uzimajući u obzir aktuelnu privrednu situaciju i postojeće stanje na evidenciji NSZ, uočavamo prioritetne probleme:

- Nedovoljna informisanost nezaposlenih
- Nikakva ili minimalna motivisanost nezaposlenih u procesu traženja posla
- Neadekvatna obučenost
- Nizak stepen zapošljavanja teško zapošljivih kategorija građana

Obrazovanje

Na teritoriji opštine Aranđelovac postoji više institucija koje se bave obrazovanjem: predškolskim, osnovnim, srednjim i visokim. U njima se obrazuje 15 – 17% populacije opštine. Doprinos ovakvih institucija je od izuzetnog značaja u razvoju mladih na teritoriji opštine Aranđelovac.

Predškolsko obrazovanje

Dečija ustanova *Duga* u Aranđelovcu počela je sa radom 1967. godine. Tada je u njemu boravilo šezdesetoro dece raspoređene u 2 vaspitne grupe o kojima je brinulo osmoro zaposlenih. Prve dve godine vrtić je radio kao radna jedinica Centra za socijalni rad Aranđelovca, a od 1969. godine postaje samostalna ustanova Dečiji vrtić *Mira Simić*. 2001. godine, vrtić menja naziv u Dečiju ustanovu *Duga*.

Danas DU *Duga* raspolaže 21 objektom, od kojih su 5 namenski prostori sa sedištem u Aranđelovcu.

Pregled predškolskih ustanova i prikaz oblika rada po ustanovama

Objekat	Celodnevni od 1-3 godine		Celodnevni od 3-7 godina		PPP (4 sata)		Razvojna grupa		Bolničke grupe		Ukupno	
	Broj grupa	Broj dece	Broj grupa	Broj dece	Broj grupa	Broj dece	Broj grupa	Broj dece	Broj grupa	Broj dece	Broj grupa	Broj dece
<i>Duga</i>	2	50	7	235	1	24	-	-	-	-	10	309
<i>Sunce</i>	2	49	7	218	2	39	-	-	-	-	11	306
<i>Kockica</i>	-	-	3	92	-	-	-	-	-	-	3	92
<i>Osmeh</i>	-	-	2	62	1	20	-	-	-	-	3	82
<i>Zvončić</i>	-	-	1	25	2	36	1	6	-	-	4	67
<i>Bubamara</i>	-	-	-	-	2	37	-	-	-	-	2	37
<i>Darosava</i>	-	-	1	15	1	23	-	-	-	-	2	38
<i>Venčani</i>	-	-	-	-	1	21	-	-	-	-	1	21
<i>Bukovik</i>	-	-	-	-	1	12	-	-	-	-	1	12
<i>Ranilović</i>	-	-	-	-	1	17	-	-	-	-	1	17
<i>Orašac</i>	-	-	-	-	1	9	-	-	-	-	1	9
<i>Kopljari</i>	-	-	-	-	1	7	-	-	-	-	1	7
<i>Stojnik</i>	-	-	-	-	1	8	-	-	-	-	1	8
<i>Banja</i>	-	-	1	6	1	8	-	-	-	-	2	14
<i>Marinovac</i>	-	-	-	-	1	10	-	-	-	-	1	10
<i>Brezovac</i>	-	-	-	-	1	5	-	-	-	-	1	5
<i>Misača</i>	-	-	-	-	1	6	-	-	-	-	1	6
<i>Tuleži</i>	-	-	-	-	1	5	-	-	-	-	1	5
<i>Jelovik</i>	-	-	-	-	1	5	-	-	-	-	1	5
Dečije odeljenje bolnice	-	-	-	-	-	-	-	-	1	20	1	20
Spec. bolnica Buk. Banje	-	-	-	-	-	-	-	-	1	30	1	30
Ukupno	4	99	22	653	21	292	1	6	2	50	50	1100

Izvor: Lokalna samouprava

Iskorišćenost kapaciteta objekata DU *Duga*, u odnosu na građevinske kapacitete, je 160 %. Pripremni predškolski program u DU *Duga* realizuje se u grupama celodnevnog boravka u trajanju od 4 sata (vaspitne grupe u gradu i selu). Grupe celodnevnog boravka su homogenog (tri vaspitne grupe) i heterogenog sastava (pet vaspitnih grupa). Usled nedostatka prostora, vaspitne

grupe u kojima se realizuje pripremni predškolski program u trajanju od 4 sata u selima rade u prepodnevnim, a u gradu u poslepodnevnim satima.

Broj vaspitnih grupa i dece obuhvaćene PPP

Objekat	PPP Celodnevni		PPP (4 sata) Grad		PPP (4 sata) Sela		Ukupno	
	Broj grupa	Broj dece	Broj grupa	Broj dece	Broj grupa	Broj dece	Broj grupa	Broj dece
Duga	4	62	1	24	-	-	5	86
Sunce	2	68	2	39	-	-	4	107
Kockica	1	23	-	-	-	-	1	23
Osmeh	1	14	1	20	-	-	2	34
Zvončić	-	-	2	36	-	-	2	36
Bubamara	-	-	2	37	-	-	2	37
Darosava	-	-			1	23	1	23
Venčani	-	-			1	21	1	21
Bukovik	-	-			1	12	1	12
Ranilović	-	-			1	17	1	17
Orašac	-	-			1	9	1	9
Kopljari	-	-			1	7	1	7
Stojnik	-	-			1	8	1	8
Banja	-	-			1	8	1	8
Marinovac	-	-			1	10	1	10
Brezovac	-	-			1	5	1	5
Misača	-	-			1	6	1	6
Tuleži	-	-			1	5	1	5
Jelovik	-	-			1	5	1	5
Ukupno	8	168	8	156	13	136	29	450

Izvor: Lokalna samouprava

Pregled zaposlenih po radnim mestima i stepen stručne spreme

Radno mesto	Stručna spremam			Ukupno
	VII	VI	IV	
Direktor	1			1
Pedagog	1			1
Psiholog	1			1
Defektolog	1			1
Vaspitač		68	1	69
Mentor - saradnik		1		1
Medicinska sestra - vaspitač			11	11
Medicinska sestra, PZZ			2	2
Ukupno	5	69	16	87

Izvor: Lokalna samouprava

Kvalifikaciona struktura zaposlenih je odgovarajuća. Na programima nege, preventivne zdravstvene zaštite i vaspitno-obrazovnog rada zaposleno je 87 radnika.

Negu i vaspiti rad sa decom uzrasta od 1 do 3 godine realizuje 11 medicinskih sestara - vaspitača. Vaspitno obrazovni rad sa decom uzrasta od 3 do polaska u školu, realizuje 69 vaspitača. Brigu o unapređenju vaspitno-obrazovnog rada i pružanje stručne pomoći deci, vaspitačima i roditeljima, pružaju 2 stručna saradnika pedagog i psiholog. Sa decom u razvoju radi stručni saradnik - defektolog.

Problemi predškolskog obrazovanja

- Nedostatak prostora u odnosu na broj dece, samim tim i dugačke liste čekanja na upis i prijem u određenu predškolsku ustanovu, glavni su problemi. Iz tih razloga javlja se neminovnost deljenja prostora sa osnovnim školama (često su to seoske škole), ili pronalaženje slobodnog prostora, ali na neadekvatnim lokacijama
- Potrebno je obezbediti² oko 2000m² prostora. Objekti treba da budu maksimalne spratnosti P+1. Mogu se locirati uz postojeće škole. Uzrast od 6-7 godina, zbog transformacije školskog sistema, poželjno je da bude uz škole.
- Privatizacija ovog segmenta javnih službi je poželjna uz strogu kontrolu kvaliteta usluga. Naime, privatne ustanove ovog tipa nisu registrovane, a evidentno je da postoje, i moraju da ispunjavaju iste kriterijume kao i javne ustanove.

Planovi vezani za predškolsko obrazovanje na teritoriji opštine Aranđelovac:

- Izgradnja dečijeg vrtića na prostoru između Otvorenih polja Žikinog brda. Ovaj vrtić će se graditi uz novoplaniranu osnovnu školu i najvećim delom pokrivaće potrebe gravitacionog područja kao i planirana škola. Kapacitet vrtića je 100 korisnika svih uzrasta.
- Izgradnja vrtića za uzrast 6-7 godina uz novoplaniranu školu za uzrast od 1-4. razreda na području Bukovika koji bi opsluživao prostor Bukovika i deo južno od Kapetanovog polja.
- Izgradnja vrtića za sve uzraste na području Kolonije u blizini Osnovne škole Sveti Sava. Kapacitet ovog vrtića je 100 dece.
- Izgradnja vrtića za sve uzraste koji bi opsluživao prostor oko crkve Sv. Petra i Pavla. Kapacitet ovog vrtića je 70 dece.

Izgradnja vrtića za sve uzraste na području Jelinca uz novoplaniranu školu. Kapacitet ovog vrtića je 70 dece.

Osnovno obrazovanje

Broj dece koja su dorasla za upis u osnovnu školu je jedan od relevantnijih podataka koji daju važnu informaciju o stanju obrazovanja u opštini Aranđelovac. Ovo je posebno značajno za planiranje investicija u osnovno obrazovanje, izradu mreža škola i racionalizaciju rada osnovnog obrazovanja.

Brojno stanje dece za polazak u školu

	1999.	1.03.2000. 1.03.2001.	1.03.2001. 1.03.2002.	1.03.2002. 1.03.2003.	1.03.2003. 1.03.2004.	1.03.2004. 1.03.2005.	1.03.2005. 1.03.2006.
Aranđelovac - grad	254	285	305	280	295	271	281
Banja	16	19	24	29	22	31	16
Brezovac	3	8	3	4	5	9	8
Bosuta	5	2	0	5	7	4	3
Bukovik	21	17	17	18	20	25	16
Venčani	9	12	17	11	11	16	12
Vrbica	10	9	15	16	14	13	21
Vukosavci	2	2	1	0	2	2	1
Garaši	4	3	7	4	2	7	6
G.Trešnjevica	3	0	1	1	1	2	1
Jelovik	4	6	3	6	3	4	5
Kopljari	4	5	8	4	10	5	10
Misača	8	8	8	4	7	9	7
Ranilović	17	18	12	22	18	21	18
Darosava	20	22	22	22	30	30	18
Stojnik	10	13	4	9	14	11	13
Tulež	0	5	2	5	2	4	4

Orašac	12	11	11	13	15	18	14
Svega školska god.	402 2006/07.	445 2007/08.	460 2008/09.	453 2009/10.	478 2010/11.	482 2011/12.	454 2012/13.

Izvor: Lokalna samouprava

Pregled osnovnih škola i broj zaposlenog nastavnog osoblja 2007/2008

Naziv škole	Broj nastavn.	Broj učenika	Broj učenika po razredima							
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
OŠ Milan Ilić Čića	63	1088	132	139	122	119	132	143	163	138
OŠ Svetolika Rankovića	55	694	58	82	70	104	93	101	93	93
OŠ Ilija Garašanin	38	293	29	41	31	43	38	40	32	39
OŠ Miloš Obrenović	32	402	50	41	37	42	61	57	55	59
OŠ Sveti Sava	41	474	51	60	54	64	71	65	65	44
OŠ D. Radonjić Banja	33	256	28	23	30	31	35	35	35	39
OŠ Prvi srpski ustanački	26	182	16	22	26	24	25	25	19	25
OŠ Vuk Karadžić "Stojnik"	18	107	13	11	8	17	13	17	9	19
OŠ S. Popović Darosava	28	229	30	22	23	31	29	31	26	37
OŠ V. Gerasimović Venčani	22	150	17	14	14	18	20	20	30	24
OŠ Lj. Nenadović Ranilović	18	172	17	24	16	11	35	20	26	23
Ukupno	374	4047	441	479	431	504	552	554	553	540

Izvor: Lokalna samouprava

Problemi osnovnog obrazovanja

Stanje seoskih škola se ocenjuje kao ruinirano (počevši od stolarija, krovnih konstrukcija, dvorišta, sanitarnih čvorova,...). Uviđa se nedostatak fiskulturnih sala u gradskim i seoskim školama, zatim neopremljenost (naročito u seoskim školama) informatičkim sredstvima i ostalim uslovima za kabinetsku nastavu.

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

Pregled broja učenika, nastavnika i odeljenja po osnovnim školama, školske 2008/2009. godine – na dan 1.09.2008. Aranđelovac

Naziv škole	Broj odelj.	Broj nastavnika	Broj učen.	Razred															
				I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII	
				Broj odelj.	Broj učen.														
OŠ "Milan Ilić Čiča"	40	63	1105	5	146	5	129	5	141	5	122	5	128	5	134	5	141	5	164
OŠ "Svetolik Ranković"	29	55	666		78		56		82		68		101		86		102		93
Matična škola	27		641	3	72	2	51	3	73	3	63	4	101	4	86	4	102	4	93
Misača	2		25	* 1	6	1	5	*	9		5								
OŠ "Ilija Garašanin"	18	38	283		23		29		42		31		46		39		41		32
Matična škola	13		248	1	16	1	21	2	29	1	24	2	46	2	39	2	41	2	32
Garaši	2		14	* 1	4	1	2	*	4		4								
Jelovik	2		13	* 1	3	1	5	*	4		1								
Bosuta	1		8	****	0		1		5		2								
OŠ "Miloš Obrenović"	22	32	380		37		52		40		39		42		59		56		55
Matična škola	16		351	2	35	2	48	2	34	2	37	2	36	2	54	2	55	2	52
Trešnjevica	1		3	****	1		0		2		0								
Vukosavci	1		5	****	0		2		3		0								
Spec. odeljenja	4		21	*	1	**	2	***	1	*	2	**	6	****	5	****	1	***	3
OŠ "Sveti Sava"	24	41	486		56		51		60		53		66		71		64		65
Matična škola	16		355	2	42	2	37	2	48	2	37	2	52	2	47	2	43	2	49
Bukovik	8		131	1	14	1	14	1	12	1	16	1	14	1	24	1	21	1	16
OŠ „D. Radonjić“ Banja	16	33	246		24		28		23		29		37		35		35		35
Matična škola	12		194	1	10	1	16	1	11	1	15	2	37	2	35	2	35	2	35
Marinkovac	2		28	* 1	9	1	5		10	*	4								
Brezovac	2		24	1	5		7	* 1	2	*	10								

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

Naziv škole	Broj odelj.	Broj nastavnika	Broj učen.	Razred															
				I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII	
				Broj odelj.	Broj učen.														
OŠ Prvi srpski ustanač	12	26	171		19		21		18		21		23		23		27		19
Matična škola	8		141	1	12	1	11	1	13	1	13	1	23	1	23	1	27	1	19
Kopljari	4		30	1	7	1	10	# 1	5	1	8								
OŠ Vuk Karadžić Stojnik	8	18	100	1	10	1	11	1	11	1	11	1	18	1	13	1	17	1	9
OŠ S.Popović Darosava	16	28	226	2	34	2	30	2	22	2	23	2	31	2	29	2	31	2	26
OŠ V. Geresimović Venčani	10	22	155		23		18		13		14		17		20		20		24
Matična škola	8		139	1	20	1	12	1	12	1	8	1	17	1	20	1	20	1	30
Tulež	2		16	* 1	3	1	6	*	1		6								
OŠ L.J. Nenadović Ranilović	9	18	165	1	16	1	17	1	24	1	16	1	11	2	35	1	20	1	26
Ukupno	204	374	3983		466		442		476		427	24	520	25	544	24	554	24	548

Izvor: Lokalna samouprava

Legenda:

Odeljenje trećeg razred u Kopljarima finansira Opština

* Kombinovana odeljenja

Srednje obrazovanje

U opštini Aranđelovac rade tri srednje škole: Tehnička škola, Ekonomski škola i Gimnazija. Ukupan broj učenika u svim trima školama je približno 2000.

Broj učenika, koji su završili i koji su upisali srednju školu po godinama

	Broj učenika koji su završili školovanje				Broj upisanih učenika koji treba da završe školovanje				
	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Gimnazija Miloš Savković	139	136	131	126	143	135	127	150	150
Tehnička škola Milet Nikolić	222	236	225	236	163	220	225	149	168
Ekonomski škola Slobodan Minić	213	163	155	157	156	136	200	111	230
Ukupno	574	535	511	519	462	491	552	410	548

Izvor: Lokalna samouprava

Podaci iz gornje tabele pokazuju trend kretanja broja učenika koji su završili srednju školu, i onih čije je školovanje u toku. Poslednja kolona je obeležena tamnjijim brojevima i pokazuje broj upisanih učenika u tekućoj školskoj 2008/2009. godini.

Može se konstatovati da je isti broj upisanih u Gimnaziju, školske 2008/2009. godine, kao i u školskoj 2007/2008. godini. U Tehničkoj školi, broj upisanih u školskoj 2008/2009. godini veći je za 12,8% u odnosu na broj upisanih u školskoj 2007/2008. godini, dok je u Ekonomskoj školi zabeležen znatno veći broj upisanih, za čitavih 107% (230).

Naredna tabela pokazuje ukupan broj odeljenja, učenika i nastavnika u srednjim školama. U Gimnaziji postoje dva smera: prirodno - matematički i društveno - jezički, čiji je odnos 56,9% prema 43,1% u korist prirodno - matematičkog smera.

U Tehničkoj školi postoji petnaest smerova. Smerovi sa najviše učenika su elektrotehničar energetike (16,4%), keramičar (15,6%), tehničar u industriji nemetala (12,4%) i mašinski tehničar za kompjutersko konstruisanje (11,4%).

U Ekonomskoj školi postoji šest smerova. Dominiraju smerovi poslovnog administratora (31,8%) i ekonomskog tehničara (20,2%).

Broj odeljenja i učenika u srednjim školama, na dan 15.09.2008. godine

Naziv škole	Smer	Broj odeljenja	Broj učenika	Broj nastavnika
Gimnazija Miloš Savković	Društveno-jezički smer	8	239	42
	Prirodno-matematički smer	12	316	
	Ukupno	20	555	
Ekonomski škola Slobodan Minić	Ekonomski tehničar	4	122	64
	Turistički tehničar	2	57	
	Finansijski tehničar	3	91	
	Poslovni administrator	8	192	
	Kuvar	3	91	
	Konobar	2	50	
	Ukupno	22	603	

Naziv škole	Smer	Broj odeljenja	Broj učenika	Broj nastavnika
Tehnička škola <i>Mileta Nikolić</i>	Tehničar za komp. upravljanje	1	31	
	Mašin. tehn. za komp. konstr.	3	89	
	Mašinbravar	1	13	
	Automehaničar	2	48	
	Bravar	0	12	
	Operater mašinske obrade	3	59	
	Mašinski tehničar	1	24	
	Tehničar u industriji nemetala	3	97	
	Tehničar za zaštitu živ. sredine	3	64	
	Keramičar	4	122	
	Elektrotehničar računara	0	0	
	Elektrotehničar energetike	4	128	
	Elektroinstalater	0	27	
	Elektromehan. za maš. i oprem.	2	45	
	Autoelektričar	1	15	
Ukupno		22	603	64
Svega		70	1939	158

Izvor: Lokalna samouprava

Više i visoko obrazovanje

Visoka tehnološka škola strukovnih studija u Aranđelovcu osnovana je 1960. godine kao Visoka tehnološka škola za nemetale. Nakon akreditacije od strane Ministarstva prosvete 2007. godine, Škola dobija sadašnji naziv i predstavlja akreditovanu visokoškolsku ustanovu koja svojim radom, planom i nastavnim programom ispunjava sve norme savremenog Bolonjskog procesa.

Do danas je na Visokoj tehnološkoj školi diplomiralo više od 1000 studenata i steklo naziv inženjera.

Trenutno, Tehnološka škola zapošljava 27 radnika: 13 nastavnog i 14 nenastavnog osoblja. Studijski programi ove Visoke tehnološke škole:

- Tehnologije nemetala
- Tehnologije vode
- Zaštita životne sredine
- Dizajn industrijske i unikatne keramike

Škola, kako po kapacitetu, tako i po nameni, ima sve uslove za normalan rad trogodišnje obrazovne ustanove. Ta jedinstvena građevinska celina na dva nivoa raspolaže sledećim prostorom:

- Salom za predavanja sa 160 sedišta
- 4 slušaonice sa 40 mesta,
- Laboratorijom za analitičku hemiju sa 16 radnih mesta
- Laboratorijom za fiziku i elektrotehniku sa 15 radnih mesta
- Laboratorijom za opštu hemiju sa 20 radnih mesta
- Laboratorijom za tehnologiju nemetala i građevinskih materijala sa 20 radnih mesta
- Laboratorijom za grubo disperzne materijale sa 16 radnih mesta i pilot postrojenjem za proizvodnju keramičkih materijala
- Kabinetom za informatiku sa 10 računara i 20 mesta
- Kabinetom za nastavu na predmetu *Inženjerska grafika* kapaciteta 25 mesta
- Bibliotekom sa čitaonicom
- Fiskulturnom salom od 200m²

Neformalno obrazovanje

U sistemu neformalnog obrazovanja odraslih na teritoriji opštine Aranđelovac trenutno postoje i aktivno rade sledeće institucije i organizacije:

- Ekonomsko - ugostiteljska škola *Slobodan Minić*
- Udruženje građana *Baština i budućnost - Aranđelovac 1859.* koje ima razvijene specijalističke i programe obuke za prekvalifikaciju

Kultura

Aranđelovac već decenijama predstavlja važnu destinaciju na mapi kulture Srbije, pre svega zahvaljujući predanosti mnogobrojnih entuzijasta, kao i zaposlenih u kulturnim institucijama. Muzej, Smotra jugoslovenske umetnosti *Mermér i zvuci*, Biblioteka, Radnički univerzitet, ogrank Vukove zadužbine, Zadužbinsko društvo *Prvi srpski ustanak*, kulturno-umetnička društva i Udruženje likovnih umetnika, tokom čitave godine organizuju zanimljive kulturne sadržaje: održavaju izložbe, književne večeri, tematska predavanja, filmske predstave, koncerte...

Pregled institucija koje se bave kulturnom delatnošću

Naziv institucije	Mesto	Vrsta institucije	Opis delatnosti	Godina osnivanja
Centar za kulturu i obrazovanje opštine Aranđelovac	Aranđelovac	Kulturna ustanova	Kulturno obrazovana delatnost	2000.
Biblioteka Sveti Sava	Aranđelovac	Javna ustanova	Bibliotečka delatnost	1869.
Narodni muzej Aranđelovac	Aranđelovac	Javna ustanova	Zaštita kulturnih dobara	1982.
Fond Prvi srpski ustanak	Orašac	Javna ustanova	Kulturno-turistička delatnost	1989.

Izvor: Lokalna samouprava

Centar za kulturu i obrazovanje opštine Aranđelovac

Formiran je 2000. godine, spajanjem Radničkog univerziteta *Stanislav Sremčević Crni* i Doma omladine *Ivo Lola Ribar* u cilju obavljanja delatnosti iz oblasti kulture i obrazovanja izvan mreže redovnog školskog sistema. Delatnost obavlja u tri svoja objekta.

Jedno od najpopularnijih mesta na kojima se okupljuju mladi je Centar za kulturu koji tokom godine organizuje niz popularnih koncerata.

Kulturni program u Domu omladine zaživeo je kroz tribine još pre 20 godina. Ubrzo je pokrenut i program koji se najozbiljnije bavi srpskom kulturnom i istorijskom baštinom, njenim socijalno-ekonomskim, antropološkim, muzičko-folklornim, mitološkim i drugim oblastima. Organizovane su rekonstrukcije običaja, izrada i izlaganje predmeta iz zaostavštine naše materijalne kulture, epsko-poetske večeri kao i kombinovanja ovih i drugih formi. Centar za kulturu i obrazovanje je, između ostalog, redovan suorganizator Susreta sela, Prvomajskog sabora na Bukulji, Brezovačke zavetine i drugih manifestacija ove vrste.

Program Artoteka realizuje promotivnu i izdavačku aktivnost književnih i drugih publicističkih ostvarenja, muzičko-poetske i večeri kulture posvećene određenim autorima, vremenima, prostorima i zbivanjima. Do sada je Centar za kulturu i obrazovanje izdao dve knjige proze i tri pesničke zbirke. Najznačajnija je, svakako, knjiga prepeva *Bilme*, zbirke pesama B. Vognara (Sretena Božića) koji je 2006. godine dobio nagradu Ministarstva za dijasporu *Stojan Stiv Tešić*.

Od manifestacija u okviru Artoteke svakako treba istaći i *Laž ima svoju drugu stranu* kao i književni konkurs *Moja prva pesnička zbirka*. U okviru svoje izdavačke delatnosti Centar je pokrenuo časopis *Izlog kulture* koji prati aktivnosti ne samo ovog izdavača nego i ostalih ustanova kulture u Aranđelovcu. U okviru programa kulture u sastavu ustanove funkcionišu i drugi organizacioni oblici kao što su Teatar *Dodir* i Književni klub *Svetolik Ranković* uz očekivanja da će svoj pun doprinos dati narednih godina.

Program kulture u dvorani *Park* predstavlja razlog okupljanja najvećeg broja građana uopšte. Dvorana raspolaze sa 701 sedištem, prostranom binom, zavidnim akustičkim svojstvima i ozvučenjem. U tom prostoru godišnje se prikaže oko 100 filmova, priredi 15-20 pozorišnih predstava, petnaestak koncertnih i još toliko programa mešovitog žanra. Godišnje kroz dvoranu *Park* prođe oko 15.000 gledalaca i više hiljada učesnika programa. Kroz godinu i po dana dvorana će obeležiti pola veka neprekidnog rada.

Centar za obrazovanje je nastavljač poluvekovnog iskustva u organizovanju svih oblika obrazovanja, odnosno obuke. Za građane Aranđelovca, ali i susednih opština, organizuju se kursevi i tečajevi ženskih frizera, stranih jezika, informatike... Osim ovih 15, postoji mogućnost organizovanja i drugih obrazovnih oblika što zavisi od realnih potreba u procesima rada i životima potencijalnih polaznika.

Narodna biblioteka *Sveti Sava*

26. jula 1859. godine, Ukazom kneza Miloša Obrenovića, tadašnje naselje Vrbica dobija naziv varoš Arandjelovac, a deset godina kasnije, 1869. godine, osnovana je preteča biblioteke – prva čitaonica u ovoj varoši. Za to je zaslužan Panta Lunjevica (otac Drage Mašin) koji je u to vreme bio sreski načelnik u Arandjelovcu.

Narodna biblioteka "Sveti Sava" bavi se klasičnom bibliotečkom delatnošću: nabavka, obrada, čuvanje i izdavanje knjiga; pružanje informacija; organizovanje opštinskog takmičenja u recitovanju za učenike osnovnih i srednjih škola; organizovanje drugog nivoa takmičenja u recitovanju (Regionalno); organizovanje takmičenja u izražajnom čitanju za sve uzraste od prvog do osmog razreda; raspisivanje literarnog konkursa povodom *Meseca knjige*; raspisivanje likovnih konkursa; organizovanje predavanja o određenim aktuelnim temama; organizovanje grupnih poseta biblioteci počev od dece predškolskog uzrasta, pa do pojedinačnih odeljenjskih zajednica.

Danas njen knjižni fond broji oko 60.000 knjiga, preko 1.000 časopisa i dnevne štampe koju je koričila i sačuvala, sa malim prekidima, od 1945. godine.

Bibliotečki fond se iz dana u dan uvećava bilo poklonom, bilo kupovinom. Broj kupljenih knjiga zadnjih godina opada jer su cene knjiga u stalnom porastu, a sredstva izdvojena za ovu namenu najčešće nedovoljna.

Veći broj knjiga Biblioteka dobija na poklon od Ministarstava kulture i od svojih sugrađana, a manji broj donatorstvom.

Biblioteka redovno organizuje promotivne i druge vrste književnih večeri.

Gradska Biblioteka se nalazi u centru grada, naspram glavne kapije banjskog parka.

Narodni muzej u Aranđelovcu

Narodni muzej u Aranđelovcu osnovan je 1982. godine kao Muzej revolucije i socijalističke izgradnje. Sagrađen je na mestu stare bukovičke škole, u neposrednoj blizini bukovičke crkve i Spomen česme (1927. godine), na mestu gde su ustanici Prvog srpskog ustanka položili zakletvu pred protom Atanasijem bukovičkim. Zgrada je sagrađena po idejnom rešenju arhitekte Feliksa Bajlona iz Beograda, u stilu stare šumadijske kuće sa odžaklijom na sredini i krovom na četiri vode.

Prva samostalna izložba Muzeja revolucije otvorena je 26. novembra 1985. godine sa pretenzijama da bude stalna postavka. Izložbom je prikazano naseljavanje ovoga kraja, I i II srpski ustank, I svetski rat i, najvećim delom, NOB na ovom području. Galerijski prostor je korišćen za gostujuće izložbe, retrospektivne izložbe MF *Svet keramike* i sopstvene tematske izložbe. Uvećanjem fonda muzeja, zapošljavanjem kustosa i drugih radnika različitih struka, ova ustanova prerasta u muzej komplesnog tipa koji čine zbirke: paleontološka, arheološka, istorijska, etnografska, umetnička, numizmatička. Deo muzejske zbirke su i dva legata Dušana Petrovića Šaneta i Radomira Grujića. Osnovana je i konzervatorsko-restauratorska radionica čime je zaštitila pokretnih kulturnih dobara kompletna. Današnje ime Muzej u Aranđelovcu nosi od 1988. godine.

Od 1994. godine u Muzeju u Aranđelovcu su dve stalne velike izložbe. Jedna je retrospektivna izložba umetničke keramike nastale na MF Svet keramike, postavljena povodom 20 godina održavanja ovog festivala koja se i dalje dopunjava novim radovima. Druga izložba je *Aranđelovac od prvih tragova do I svetskog rata*, kojom je period od ledenog doba pa do početka XX veka predstavljen paleontološkim, arheološkim, etnografskim i istorijskim eksponatima.

Fond *Prvi srpski ustank*

Znamenito mesto Orašac, na 70 km od Beograda i 6 km od Aranđelovca, smatra se kolevkom moderne srpske državnosti. U tom selu je daleke 1804. godine na Sretenje Gospodnje 2/15. februara održan zbor viđenijih Srba, na kome je dogovorenko da se podigne ustanak protiv vekovne turske vladavine, a Đorđe Petrović Karađorđe izabran za vođu. U znak sećanja na ovaj ključni događaj novije srpske istorije ureden je spomenički kompleks *Prvi srpski ustank* koji čine: crkva Vaznesenja Gospodnjeg, Spomen-škola, Marićevića jaruga, Muzej i okućnice ustanika.

Odlukom skupštine Srbije 1979. godine, Orašac je, kao znamenito mesto, kategorisan i svrstan među nepokretna kulturna dobra od izuzetnog značaja za istoriju i kulturu Srbije. U Orašcu se obeležavaju Dan državnosti Srbije na Sretenje Gospodnje, i Dan vojske Republike Srbije.

Fond *Prvi srpski ustank* u Orašcu je ustanova koja se stara za pomenute objekte i spomenike kao i za prigodne manifestacije koje se organizuju na Sretenje Gospodnje.

Među prvorazrednim kulturnim manifestacijama koje organizuje Fond svakako je izbor i dodela književne nagrade za rodoljubivo pesništvo *Odzivi Filipu Fišnjiću* koju su do sada dobili najistaknutiji srpski pesnici.

Pregled spomenika kulture

Naziv	Lokacija	Kratak opis	Stepen zaštite
Pećina Risovača	Jugostična periferija na ulazu u Aranđelovac iz pravca Topole-Aranđelovac	Značajno arheološko i speleološko nalazište	Nepokretno prirodno dobro od izuzetnog značaja – prva kategorija
Spomenički kompleks <i>Prvi srpski ustank</i>	Mesna zajednica Orašac Aranđelovac	U znak sećanja na ključni događaj novije srpske istorije ureden je spomenički kompleks u kome se nalazi crkva Vaznesenja Gospodnjeg, Spomen škola, Marićevića jaruga, Muzej i okućnice ustanika	Nepokretno kulturno dobro od izuzetnog značaja za istoriju i kulturu Srbije
66 skulptura <i>Beli Venčac</i>	Park Bukovičke Banje Aranđelovac	Izvajane u okviru smotre <i>Mermer i zvuci</i> , gde su eminentni umetnici iz celog sveta i naše zemlje isklesane skulpture darivali opštini	

Naziv	Lokacija	Kratak opis	Stepen zaštite
540 eksponata simpozijuma Svet keramike	Narodni muzej Aranđelovac	Urađeni u okviru smotre <i>Mermer i zvuci</i> , gde su eminentni keramičari iz celog sveta i naše zemlje radeći u najkvalitetnijoj glini svoje keramičke radove darivali opštini	

Izvor: Lokalna samouprava

U parku Bukovičke banje smešteno je 66 skulptura stvaranih na simpoziju *Beli Venčac* a u aranđelovačkom muzeju izloženo je 540 eksponata simpozijuma *Svet keramike*.

Manastiri

Manastiri Nikolje, Blagoveštenje i Voljavča se nalaze na oko 20 km od Aranđelovca.

Nikolje

Manastir je podignut u doba punog procvata rudničke oblasti, 1425, za vladavine despota Stefana Lazarevića. Njegov kreator je vlastelin Nikola Dorjanović koji je iznad ulaznog portala postavio natpis o gradnji crkve. Prema zapisima urezanim u kamene blokove na severnoj fasadi crkve vidi se da je u drugoj polovini XV i početkom XVI veka u njemu bio bogat monaški život.

Tokom XVIII veka manastir je bio važan duhovni i kulturni centar u ovom delu Srbije i zbog toga su ga Turci palili i pljačkali. Za vreme Karadjordja crkva je temeljno prepravljena i tada je

podignut jugozapadni konak. Nešto kasnije, 1817, podignuta je kula zvonara.

U unutrašnjosti crkve delimično su očuvana tri sloja živopisa: u donjoj oltarskoj zoni je prvobitni iz 1425, u priprati iz prvih godina XVII veka, a u gornjim zonama oltarskog prostora i u naosu živopis iz 1850.

Blagoveštenje

Manastir je osnovan krajem XIV veka u doba kneza Lazara. Za vreme Turaka manastir je bio veoma oštećen i zapusteo pa je početkom XVI veka značajno obnovljen. Tokom XVIII veka u njegovim konacima je radila jedna od najstarijih škola. Manastir je tokom Drugog svetskog rata ponovo teško oštećen, ali je posle rata, nastojanjem igumanije Mihajla obnovljen, a zapadni, severni i istočni konaci iz temelja sagradjeni.

Prilikom konzervatorskih radova 1981. godine otkriveni su veliki fragmenti do tada nepoznatih fresaka iz XIV veka. Ikonostas je nastao krajem XIX veka od ikona iz različitih epoha. Duborezni krst je iz poslednje decenije XVI veka, oltarske dveri iz prve polovine XVII veka, a prestone ikone Bogorodice Odigitrije, Hrista Pantokratora i Sabora arhangela iz četvrte decenije XIX veka.

Voljavča

Manastirski kompleks se sastoji od crkve posvećene Arhandgelu Mihajlu, konaka Praviteljstvujušćeg sovjeta, južnog konaka sa podrumima i nekoliko sporednih objekata i manjih gradjevina. Manastir je osnovan početkom XV veka, a sagradio ga je gospodar ovih krajeva Mihailo Končinović. Manastir je pod Turcima više puta paljen.

Sredinom XVIII veka Voljavča je ponovo rušena i opljačkana a starešina Teodor ubijen pa je manastir za kraće vreme opusteo.

Već 1796, Georgije, starešina obližnjeg manastira Blagoveštenje, počinje obnovu i tada manastir dobija konačni izgled. Istočno do crkve nalazi se konak, jedan od najstarijih u Srbiji, u kome je 1805. zasedao Praviteljstvujući sovjet. Konak pripada tipu moravske narodne arhitekture i pored nesumnjivih istorijskih, ima i umetničke i arhitektonske vrednosti.

U konacima manastira održan je prvi Praviteljstvujući sovjet Karađorđeve Srbije, sa protom Matejom Nenadovićem kao predsedavajućim. Manastir poseduje malu kolekciju ikona i drugih predmeta umetničke i istorijske vrednosti iz XVIII i XIX veka.

Pregled kulturnih manifestacija

Najznačajnije kulturne manifestacije opštine Aranđelovac.

Naziv manifestacije	Mesto održavanja	Kratak opis
Međunarodni festival Svet keramike	Aranđelovac	Okupljanje domaćih i inostranih keramičara
Simpozijum Beli Venčac	Aranđelovac	Okupljanje domaćih i inostranih vajara
Pozorišna revija	Aranđelovac	Prikazivanje pozorišnih predstava profesionalnih i amaterskih pozorišta
Sretenje	Orašac-Aranđelovac	Proslava Dana državnosti, Dana vojske i obeležavanja godišnjice Prvog srpskog ustanka
Susreti sela	Mesne zajednice opštine Aranđelovac	Čuvanje tradicije i izvornih običaja i folklora
Sabor na Bukulji	Bukulja-Aranđelovac	Smotra folklora i narodnog stvaralaštva
Šumadijski opanak	Aranđelovac	Smotra domaćih i inostranih KU društava
Šumadijski biseri	Darosava-Aranđelovac	Sabor dečijeg folklore
Na izvoristima Bukovičke banje	Aranđelovac	Međunarodna smotra folklora
Brezovačka zavetina	Brezovac-Aranđelovac	Poetsko-književna manifestacija
Mesec knjige	Aranđelovac	Raspisivanje literarnog konkursa
Letnji festival knjige	Aranđelovac	Festival izdavaštva, izdavačkog i programske karaktera

Izvor: Lokalna samouprava

U periodu od 1966. do 1973. godine osmišljena su u Aranđelovcu tri oblika kulturno-umetničkog delovanja, svaki sa specifičnim odlikama, ali programski međusobno komplementarno povezana: Simpozijum skulpture *Beli Venčac* 1966. godine, Smotra *Mermer i zvuci* 1968. godine i Međunarodni festival *Svet keramike* 1973. sa svojim simpozijumima od 1974. godine. Grupa umetnika i ljubitelja umetnosti iz Beograda i Aranđelovca daleke 1966. godine odlučila se za Simpozijum skulpture *Beli Venčac*. Istog leta u rudniku mermera, poznatom od davnina u svetu, na Venčacu, sedmoro umetnika kleše svoje skulpture koje će ostaviti u raskošnom ambijentu parka Bukovičke Banje i tako stvoriti jedinstven muzej i zbirku skulptura od belog mermera pod

otvorenim nebom.

Smotra umetnosti *Mermer i zvuci* deluje u Arandjelovcu 40 godina u kontinuitetu. Osnovana je 1966. godine kao Simpozijum skulpture *Beli Venčac*. Od 1968. okuplja i prezentuje najuspešnija umetnička ostvarenja u oblasti drame, književnosti, muzike, filma, baleta, folklora i likovnih umetnosti, a od 1974. godine organizuje i međunarodni festival *Svet keramike*.

Na simpoziju skulpture *Beli Venčac* učestvovao je 191 autor (njih dvadeset dvoje po dva i više puta) koji su napravili 227 monumentalnih skulptura u belom mermeru od kojih se više od polovine nalazi u drugim mestima Srbije. Od navedenog broja autora njih 85 je iz inostranstva, dok je 23 iz bivših jugoslovenskih republika. U parku Bukovičke Banje nalazi se zbirka od 66 skulptura.

Na dan 4. jula 1968. godine prvi put su se oglasile fanfare i najavile susret zvuka sa mermerom: smotru najvrednijih muzičkih, folklornih, dramskih, baletskih, književnih, likovnih i filmskih ostvarenja. Tako je otpočela Smotra *Mermer i zvuci*, jedna od najuglednijih manifestacija kulture u tadašnjoj Jugoslaviji.

Od 1973. godine sintezi mermera i zvuka pridružuju se i keramičari. Rađa se Međunarodni festival *Svet keramike* na kome je učestvovao 241 keramičar (146 iz Srbije i Crne Gore, 60 iz 24 inostrane države i 35 iz bivših jugoslovenskih republika) koji su realizovali više od hiljadu unikatnih dela. Već od naredne, 1974. godine do danas, svakog leta u Aranđelovcu se okupljaju naši i inostrani keramičari, radeći u najkvalitetnijoj glini, nastojeći da povrate ugled najstarijoj umetnosti civilizacije.

Konačno je ostvaren koncept totalnog umetničkog festivala sinkretičkog karaktera na kojem se svakog leta sureću i kreiraju sve umetničke tvorevine ljudskog duha. Umetnici iz zemlje i sveta, pod znakom Smotre umetnosti *Mermer i zvuci*: oko 24 hiljade izvođača u 1.268 raznovrsnih umetničkih programa, od toga 215 inostranih ansambala i pojedinaca pred preko million posetilaca. Smotra je za 42 godine svoga rada stvorila kapitalne duhovne, ali i materijalne kulturne vrednosti. U bogatom i raznovrsnom programu ove dve manifestacije i dalje simbolizuju početak, smisao i trajanje.

Nekada Smotra jugoslovenske umetnosti *Mermer i zvuci* u Aranđelovcu, 33 godine bila je jedna od najuglednijih kulturno-umetničkih manifestacija u bivšoj Jugoslaviji. Dva radno-stvaralačka simpozijuma - vajara i keramičara - i programi: dramski, muzički, književni, likovni, filmski, baletski i folklorni, u tri letnja meseca, svrstavaju je u našu najkompleksniju i, po vremenu trajanja, najdužu umetničku smotru, a kako se ulaznice ne naplaćuju i najpristupačniju.

Smotra jugoslovenskih umetnosti *Mermer i zvuci* registrovana je kod UNESCO-a u Parizu kao jedinstveni muzej savremene skulpture od belog memera u svetu i dobitnik je visokih priznanja: Vukove nagrade (1976), nagrade Saveza likovnih umetnika Jugoslavije (1977), priznanja Hrvatskog društva likovnih umetnika (1975), Udruženja likovnih umetnika primenjenih umetnosti Srbije (1974), Septembarske nagrade (1977), Julske nagrade opštine Arandjelovac (1995. i 2005), Srebrne plakete SUBNOR-a Jugoslavije (1977) i zlatnih plaketa KUD-a *Abrašević*, Beograd (1980), štamparije *Napredak* Aranđelovac (1984.) i drugih.

Letnji festival knjige se održava u prvoj nedelji septembra meseca, na otvorenom prostoru, na Trgu slobode. Ova manifestacija okuplja petanaest izdavačkih kuća iz Srbije, sa najvećim renomeom. U planu je da 2009. godine postane festival međunarodnog karaktera, jer namerava da okupi i petanaest izdavačkih kuća iz zemalja u okruženju koje će izložiti svoja izdanja.

Festival traje tri dana i osim izložbenog, on ima i programski karakter. Programi obuhvataju promocije knjiga, pozorišne predstave, mini koncerte, izložbe slika, u popodnevnim i večernjim časovima.

Kulturno umetnička društva

Kulturno-umetničko društvo Abrašević iz Aranđelovca, osnovano je 1920. godine i sa manjim prekidima radi 86 godina. Kroz njegove brojne sekcije prošlo je više hiljada članova od kojih su neki sada uticajni ljudi - privrednici, umetnici. Sadašnje ime KUD *Abrašević – Stari grad Aranđelovac* dobilo je na osnivačkoj Skupštini društva 12. oktobra 2005. godine. Trenutno okuplja oko 350 članova raspoređenih u folklornu sekciju sa tri izvođačka ansambla (omladinski, dečiji i veterani), tri škole folklora i dva pripremna ansambla, orkestar (narodni i tamburaški), soliste i

grupe pevača, a u osnivanju je dramska sekcija koja treba da preraste u pozorište. Društvo od ove godine organizuje u parku Bukovičke Banje festival veterana KUD Srbije pod nazivom *Spomenar – memorijal Miodragu Markoviću - Šojki*.

Radničko kulturno-umetničko društvo *Elektroporcelan* – Aranđelovačka fabrika *Elektroporcelan* počela je sa radom davne 1954, a nakon samo dve godine omladinska i sindikalna organizacija pokrenuli su inicijativu za osnivanje folklorne grupe. Tako je zaživilo Radničko kulturno-umetničko društvo *Elektroporcelan*. Društvo je osnovano 1956. Za proteklih 50 godina kroz društvo je prošlo preko 2500 članova razvrstanih u više sekcija od kojih danas rade: folklorna sa dve grupe škole folklora, pet dečijih ansambla, dve postave prvog izvođačkog ansambla i grupom veteran. Pored ovih folklornih ansambala u KUD-u rade ženska i muška pevačka grupa, solisti kao i orkestar sa 15-20 članova. Trenutno društvo broji oko 400 članova. a za prethodnih 50 godina izvedeno je 2000 koncerata. Do sada su učestvovali na festivalima širom evrope: Grčka, Makedonija, Bugarska, Rumunija, Moldavija, Ukrajina, Poljska, Nemačka, Austrija, Francuska, Hrvatska, BiH, Italija. Više hiljada koncerata. Nebrojeno mnogo dobrotvornih i humanitarnih, su samerljivi bilans, a ono što se ne da egzaktno izmeriti je doprinos zaštiti tradicije folklora i trajnih vrednosti.

Danas društvo broji 430 članova, ima školu folklora, šest dečijih, prvi i ansambl veteran, muzičku sekciju. Uz sve aktivnosti redovno organizuje dve manifestacije Međunarodnu smotru folklora *Na izvoristima Bukovičke Banji* kao i Smotru dečjeg folklora *Oni koji dolaze*.

Kulturno-umetničko društvo *Šamot* osnovano je 1971. godine na inicijativu zaposlenih i sindikata Holding korporacije *Šamot – rudnici i industrija šamota* – Aranđelovac.

Kao mnoga radnička društva, i ovo je godinama delilo sudbinu svoje firme osnivača, tako da, na žalost, 1991. godine – prestaje sa radom.

U to vreme, u tadašnjim Partizanima, današnjoj Darosavi, veoma uspešno živi i radi KUD *Velja Gerasimović*, osnovano 1983. godine. Pošto iz godine u godinu društvo svojim radom prevazilazi mogućnosti Mesne zajednice, pojavljuje se potreba za sigurnijim izvorom finansiranja.

Godine 1996, postignut je dogovor sa poslovodstvom Holding korporacije *Šamot* da se ova dva društva spoje i tako nastaje današnji KUD *Šamot*. Od te 1996. godine, društvo, iz godine u godinu, ide uzlaznom razvojnom putanjom. KUD *Šamot* 2001. godine osniva Smotru folklora *Šumadijski opanak*, koja se, povodom gradske slave, Svetog Arhangela Gavrila, organizuje 26. jula. Tokom sedam godina trajanja ugostilo je preko 50 ansambala iz Srbije, Republike Srpske, Crne Gore i Slovenije.

Godine 2004, KUD je osnovao Sabor dečjeg folklora *Šumadijski biseri* koji se organizuje u julu, u Darosavi, povodom slave Mesne zajednice – nedelja po Petrovdanu. Proteklih četiri godine na Saboru je učestvovalo preko 20 dečijih ansambala iz Srbije. Obe manifestacije su 2007. godine uvrštene u zvanični kalendar kulturnih dešavanja u Srbiji koji izdaje Savez amatera Srbije.

Društvo sada broji 300 članova, svrstanih u dečije folklorne ansamble koji rade u Aranđelovcu, Darosavi, Bukoviku i Venčanima, pripremni folklorni ansambl, ansambl narodnih igara, ansambl veteran folklora i narodni orkestar.

Sport

U oblasti sporta, na teritoriji Šumadijskog okruga prepoznatljiv je Sportsko-rekreativni centar u Aranđelovcu po svojim uspesima na različitim nivoima takmičenja.

Sportsko-rekreativni centar Šumadija u svojim halama i na otvorenim terenima pruža mogućnosti za brojne sportske i rekreativne aktivnosti.

Raspolaže velikom halom kapaciteta od 2000 mesta koja ima potencijale za organizovanje većih nacionalnih takmičenja (rukomet, odbojka, košarka), malom salom kapaciteta od 300 mesta (košarka, odbojka, borilački sportovi), teretanom, otvorenim terenima za košarku, odbojku, fudbal.

U prostoru Sportsko-rekreativnog centra, na površini od 200 m², radi Svetski karate centar sa karate školom *Knjaz Miloš*; raspolaže tatami podlogom pogodnom za bavljenje i drugim borilačkim veštinama. U okviru aktivnosti Centra spada i istraživački rad u domenu karate sporta, čiji se rezultati mogu koristiti i u drugim, pre svega, borilačkim sportovima (video snimci i analiza treninga u vrhunskoj saraund tehnici). Prostor je klimatizovan, pruža i druge, prateće sadržaje, kao što su teretana i sauna.

U opštini Aranđelovac postoji 50 sportskih klubova i 3 saveza, od kojih su najaktivniji muški i ženski rukometni klubovi Šamot i Šumadija koji se takmiče u ligama najvišeg nacionalnog nivoa.

Pregled sportskih klubova u opštini Aranđelovac

Red. br.	Ime kluba	Sport	M/Ž	Br. članova	Mesto	Liga
1.	FK Šumadija	fudbal	M	120	Aranđelovac	zona
2.	FK Partizan	fudbal	M	80	Darosava	zona
3.	FK Banja	fudbal	M	40	Banja	opštinski
4.	FK Proleter	fudbal	M	40	Jelovik	opštinski
5.	FK Prvi srpski ustank	fudbal	M	20	Orašac	opštinski
6.	FK Mladi rudar	fudbal	M	20	Bukovik	opštinski
7.	FK Aranđelovac	fudbal	M	60	Aranđelovac	opštinski
8.	FK Šamot	fudbal	M	40	Aranđelovac	opštinski
9.	FK Šumadinac	fudbal	M	20	Stojnik	opštinski
10.	FK Vrbica	fudbal	M	20	Vrbica	opštinski
11.	FK 22. februar	fudbal	M	20	Tulež	opštinski
12.	FK Ranilović	fudbal	M	40	Ranilović	opštinski
13.	FK Venčani	fudbal	M	20	Venčani	opštinski
14.	FK Brezovac	fudbal	M	20	Brezovac	opštinski
15.	FK Gorski car	fudbal	M	20	Garaši	opštinski
16.	FK Kopljari	fudbal	M	20	Kopljari	opštinski
17.	FK B-2000	fudbal	M	20	Aranđelovac	opštinski
18.	FK Trešnjevica	fudbal	M	20	G. Trešnjevica	opštinski
19.	KMF Aranđelovac	m. fudbal	M	20	Aranđelovac	rekreativni
20.	ŽRK Knjaz Miloš	rukomet	Ž	200	Aranđelovac	super liga
21.	RK Šamot	rukomet	M	40	Aranđelovac	II liga
22.	RK Aranđelovac	rukomet	M	160	Aranđelovac	rekreativni

Red. br.	Ime kluba	Sport	M/Ž	Br. članova	Mesto	Liga
23.	ŽOK Šumadija	odbojka	Ž/M	100	Aranđelovac	II liga
24.	KK Stars	košarka	M	80	Aranđelovac	rekreativni
25.	KK Vukovi	košarka	M	70	Aranđelovac	rekreativni
26.	KK Knjaz	košarka	Ž/M	95	Aranđelovac	rekreativni

27.	SK Aranđelovac	streljaštv	Ž/M	300	Aranđelovac	rekreativni
28.	KK Knjaz Miloš	karate	Ž/M	100	Aranđelovac	rekreativni
29.	KK Elektroporcelan	karate	Ž/M	70	Aranđelovac	rekreativni
30.	KK Aranđelovac	karate	Ž/M	45	Aranđelovac	rekreativni
31.	ŠK Aranđelovac	šah	M	80	Aranđelovac	rekreativni
32.	BK Šumadija	biciklizam	M	15	Aranđelovac	rekreativni
33.	BK As	biciklizam	M	15	Aranđelovac	rekreativni
34.	AMKK Dijamant	motosport	M	15	Aranđelovac	rekreativni
35.	AMSK NB tim	motosport	M	5	Aranđelovac	rekreativni
36.	AMK Aranđelovac	motosport	M	5	Aranđelovac	rekreativni
37.	AG 19. septembar	bodibilding	M	55	Aranđelovac	rekreativni
38.	Kolos	bodibilding	M	15	Aranđelovac	rekreativni
39.	USR Bukulja	s. ribolov	M	35	Aranđelovac	rekreativni
40.	PSD Bukulja	pl.sm.sport	M/Ž	90	Aranđelovac	rekreativni
41.	PD Venčac	pl. sport	M/Ž	10	Aranđelovac	rekreativni
42.	AK Aranđelovac	atletika	M/Ž	10	Aranđelovac	rekreativni
43.	DžK Sretenje	džudo	M/Ž	40	Aranđelovac	rekreativni
44.	DžK Aranđelovac	džudo	M	-	Aranđelovac	rekreativni
45.	Target	pejtbol	M	15	Aranđelovac	rekreativni
46.	BK Šumadija	boks	M/Ž	5	Aranđelovac	rekreativni
47.	AK Aranđelovac	aikido	M	10	Aranđelovac	rekreativni
48.	Balkan	ekst. sport	M	1	Aranđelovac	rekreativni
49.	KK Kavallobjanko	konj. sport	M	10	Aranđelovac	rekreativni
50.	Sportski savez opštine				Aranđelovac	
51.	Fudbalski savez opštine				Aranđelovac	
52.	MO rukometni savez AR - Topola				Aranđelovac	

Izvor: Lokalna samouprava

Sportsko rekreativni objekti na području opštine Aranđelovac:

- 16 fudbalskih terena
- 15 terena za male sportove (mali fudbal, odbojka košarka)
- 2 balon sale
- 1 otvoren bazen
- Klizalište sa 6 linija
- Streljana
- Teniski tereni
- Konjička staza
- Jezero Garaši

Fudbalski teren FK Šumadija iz Aranđelovca se nalazi se na obodu banjskog parka, pored Hotela Izvor.

- Glavni teren fudbalskog igrališta (podloga od trave),
- Tribine za sedenje i stajanje kapaciteta 3 do 4 hiljade gledalaca,
- Pomoćni zemljani teren dimenzije 100 x 70m,
- Upravna zgrada sa 3 svačionice i kupatilom (za domaće igrače, goste i sudije),

FK Šumadija je osnovan 1929. godine. Najveći uspeh koji je postigao od postojanja do danas je ulazak u II Saveznu ligu 1970. godine. Tereni FK Šumadija se mogu koristiti za pripreme reprezentacija i odigravanje međunarodnih utakmica.

Pešačke staze

Planinarsko društvo „Bukulja“ se stara o pešačkim stazama na teritoriji opštine. Najpopularnije su: Park Bukovičke Banje - vrh Bukulje - Venčac - Aranđelovac i Orašac - Aranđelovac.

Pregled sportsko-rekreativnih manifestacija

Atletski kros	proleće, jesen
Sporteske igre sela - opštinske	jesen
Sporteske igre sela - republičke	jesen
Noćni m. Fudbalski turniri	leto
Odbojka na pesku	leto
Igre na vodi	leto
Karate turniri	jezen-zima
Rukometni turnir	proleće, jesen
Odbojkaški turnir	jesen
Kup u gađanju glinenih golubova	proleće
Kup u streljaštvu	zima
Sportska olimpijada OŠ	proleće
Konjiški višeboj	proleće
Bicklijada	proleće

Izvor: Lokalna samouprava

Informisanje

Pregled elektronskih i štampanih medija

Naziv medija	Vrsta medija	Godina osnivanja	Vlasništvo	Pokrivenost
JP za inf. RTV Šumadija Aranđelovac	elektronski	1973.	Društveno, osnivač opština	lokalna
RTV Sunce d.o.o	elektronski	1994.	Privatno, Dobrivoje Marinski	lokalna
RTV Fleš	elektronski	2005.	Privatno, Lazić Mirko	lokalna
AR Reporter	štampani	2006.	Privatno, Mikica Petronijević	Tiraž 2000 primeraka mesečno

Izvor: Lokalna samouprava

U opštini postoje 4 registrovana lokalna medija, 3 elektronska i jedan štampani. Od 3 elektronska medija jedno je u vlasništvu lokalne samouprave.

Pregled pokrivenosti nacionalnih i regionalnih medija

Naziv medija	Pokrivenost (odlična, srednja, loša)
RTS 1	Odlična
RTS 2	Odlična
Studio B	Odlična
B 92	Odlična
Avala	Odlična
IN Kragujevac	Odlična
Pink	Odlična
Šumadija	Odlična
Fleš	Odlična
Sunce	Odlična

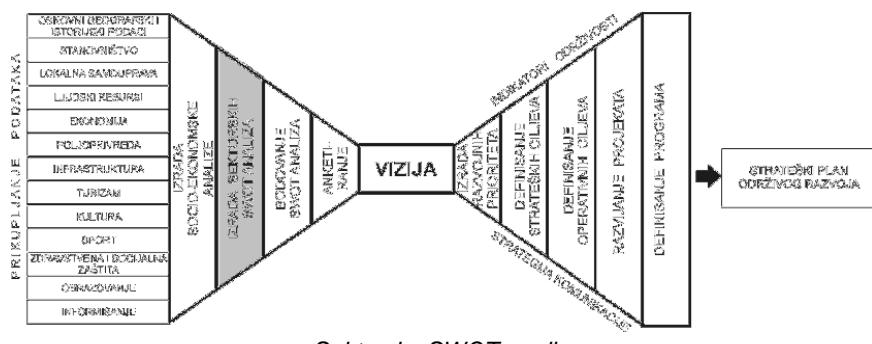
Izvor: Lokalna samouprava

Na teritoriji opštine zastupljeni su signali svih televizijskih stanica koji imaju nacionalnu frekvenciju. Kvalitet signala ovih stanica je odličan. Pored ovih, teritoriju opštine pokrivaju i signali više stanica koje poseduju regionalnu frekvenciju. Treba reći da na teritoriji opštine postoji i mogućnost priključka na kablovsku televiziju preko distributera Kopernikus d.o.o.

6 SWOT ANALIZA OPŠTINE ARANĐELOVAC

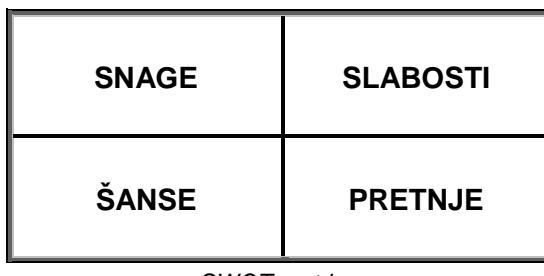
Sektorske SWOT analize

SWOT analiza (interna i eksterna samoprocena lokalna zajednice) je metodološki alat korišćen u cilju određivanja konkurenčke pozicije lokalne zajednice. Predstavlja osnovni input za definisanje strateških ciljeva, pre svega, deo analize koji se odnosi na slabosti. Naime, evidentirane slabosti služe kao osnova za kvalitetno planiranje razvoja, tako što će definisani strateški ciljevi ukazivati na potrebu i način eliminisanja tih slabosti.

Praktičnost i veoma široku primenljivost ove analize obezbeđuje joj njena jednostavnost predstavljena matricom 2 x 2 u kojoj se nalaze i četiri sastavna elementa SWOT analize: **snage, slabosti, šanse i pretnje**. Snage i slabosti su interni elementi na koje jedna lokalna zajednica može da utiče, dok šanse i pretnje predstavljaju eksterne elemente, odnosno faktore iz spoljašnjosti na koje ne može da utiče.

Snage su faktori koji daju jednom području prednost. Slabosti su, sa druge strane, faktori koji predstavljaju prepreke razvoju lokalne zajednice. Šanse su eksterne prilike koje treba iskoristiti, dok pretnje označavaju negativan eksterni faktor koji treba neutralisati.

SWOT matrica

U opštini Aranđelovac identifikovano je sedam (7) ključnih oblasti društveno-ekonomskog razvoja za koje su izrađene SWOT analize i koje predstavljaju subjektivizaciju Socio-ekonomiske analize opštine Aranđelovac:

- Ekonomija i preduzetništvo
- Infrastruktura i zaštita životne sredine
- Obrazovanje
- Poljoprivreda i ruralni razvoj
- Socijalna zaštita
- Turizam
- Zdravstvo

Svaka od ovih oblasti bila je predmet posebne analize Opštinskog foruma i za svaku od njih su precizno utvrđene snage, slabosti, šanse i pretnje, u cilju subjektivizacije svih podataka, prethodno navedenih u Socio-ekonomskoj analizi opštine Aranđelovac.

SWOT analiza: Ekonomija i preduzetništvo

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> – Obučeni radnici u industriji nemetalna i metalskoj industriji – Blizina autoputa – Razvijena elektro energetska infrastruktura (gas i elektrifikacija) – Postojanje značajnih rudnih bogatstava – Kontinuirana eksploatacija i prerada kamena – Postojanje magistralnog puta M4 – Nalazišta mineralnih i geotermalnih voda 	<ul style="list-style-type: none"> – Nedovršena privatizacija velikih privrednih sistema – Loša privatizacija – Nemotivisanost nezaposlenih (inertnost) – Nedovoljno definisane i izgrađene industrijske zone – Nepostojanje saradnje udruženja preduzetnika i lokalne vlasti – Nedovoljno udruživanje – Nedefinisane beneficije za investitore – Nepostojanje uslužnog centra za preduzetnike
Šanse	Pretnje
<ul style="list-style-type: none"> – Javna imovina – Decentralizacija lokalne samouprave – Povoljni uslovi za dobijanje finansijskih sredstva kod fondova za razvoj – Podsticanje saradnje sa donatorima i nadležnim ministarstvima – Regionalna saradnja 	<ul style="list-style-type: none"> – Nedovoljna mogućnost da se utiče na saglasnost za eksploataciju prirodnog bogatstva – Netransparentnost i teška dostupnost donatora – Neregulisani pravno-imovinski odnosi – Visoke i promenljive kamatne stope na kreditna sredstva za razvoj privrede – Svetska ekonomska kriza – Neravnomerni ekonomski razvoj u regionu

SWOT analiza: Infrastruktura i zaštita životne sredine

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> – Postojanje službi i institucija za rešavanje infrastrukturnih pitanja – Gasifikacija - 80% teritorije – Obezbeđeno vodosnabdevanje (jezero Garaši) – Postojanje prostornog i generalnog plana – Postojanje sanitарне deponije – Uspešna saradnja sa Regionalnom agencijom za ekonomski razvoj Šumadije i Pomoravlja – Bogatstvo prirodnim resursima – Prisustvo donatorskih sredstava – Povoljan geografski položaj 	<ul style="list-style-type: none"> – Kanalizacija - deo grada nije uključen u kolektor – Nepostojanje obilaznice oko grada – Postojanje divljih deponija – Zastarelost i mali kapacitet filter stanice za pijaču vodu – Nenamenska upotreba pijače, prečišćene vode – Neregulisani vodotokovi (u slivu kubrušnice) – Nepostojanje politike rešavanja problema industrijskog otpada (otpadi kamenorazačkih radnji) – Nedovoljan broj parking mesta – Neizvršeno zoniranje po kvalitetu vazduha i po pitanju buke – Deo prigradskih mesnih zajednica nema adekvatan tretman otpadnih voda – Nekvalitetni kolovozni zastori dela putne mreže – Problem u vodosnabdevanju-azbestne cevi – Problem stare deponije ispod Risovače-rekultivacija – Nedovoljno dobar kvalitet vode kao posledica ne izmuljivanja akumulacije Garaši – Preterana eksploatacija mermera sa planine Venčac

Šanse	Pretnje
<ul style="list-style-type: none"> – Izgradnja trafo-stanice – Priklučenje prigradskih naselja na gasovod – Uključivanje u realizaciju regionalnih projekata – Dostupnost nacionalnih fondova za finansiranje projekata iz oblasti infrastrukture i zaštite čovekove okoline – Postojanje institucionalnog okvira za podršku razvoja infrastrukture i zaštite čovekove sredine; – Dostupnost fondova EU za finansiranje infrastrukture i zaštite životne sredine 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapostavljenost opštine od strane Republike – Aero-zagađenja – Centralizacija državnih institucija i finansijskih tokova – Ekomska kriza

SWOT analiza: Obrazovanje

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> – Angažovanje za probleme školstva najšire lokalne zajednice (renovirane zgrade i nabavljena učila i nastavna sredstva) – Zadovoljavajuća mreža obrazovnih ustanova i objekata – Zadovoljavajuća obrazovna struktura i stručnost predavača – Značajna zainteresovanost mladih za sticanje novih znanja i veština 	<ul style="list-style-type: none"> – Nedovoljno materijalnih i kadrovske resursa lokalnih kapaciteta prilagođenih potrebama novih obrazovnih profila – Veliki broj zaposlenih ne obavlja posao u skladu sa stečenim obrazovanjem, – Neprilagođenost obrazovnog sistema potrebama tržišta radne snage – Neprilagođenost obrazovnog sistema potrebama privrede – Nedovoljno institucija i organizacija prilagođenih potrebama mladih za permanentno obrazovanje
Šanse	Pretnje
<ul style="list-style-type: none"> – Otvaranje novih preduzeća, nosilaca novih tehnologija – Uvođenje principa doživotnog učenja – Organizovanje kurseva za određene oblasti srednjoškolskog nivoa za koje postoji potreba, a redovno obrazovanje nema kapaciteta – Usklađivanje nastavnih programa i metodike rada standardima EU. 	<ul style="list-style-type: none"> – Ugrožen kredibilitet školstva zbog nedostatka radnih mesta – Umanjeno interesovanje učenika za školu zbog male šanse da nađu posao u struci – Sve manje učenika u seoskim školama dovode u pitanje koncept obrazovnog procesa – Mala mogućnost zapošljavanja – Loše vrednovanje diploma od strane poslodavaca iz razloga nedovoljnog praktičnog znanja koje dobijaju u školama

SWOT analiza: Poljoprivreda i ruralni razvoj

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> – Kvalitetno zemljište i prirodni resursi – Povoljni klimatski faktori za gajenje različitih kultura (voće, žitarice, povrće) – Ekološki očuvana sredina – Tradicija u gajenju i preradi voća – Dobar kvalitet vina, rakija i mlečnih proizvoda – Dobar rasni sastav u stočarstvu (ovčarstvo) – Dobar sortiment raznovrsnost voćnih vrsta koje se gaje u voćarstvu šljive (čačanska lepotica, rodna, stenli) – Formiran opštinski fond za poljoprivredu – Postojanje osnovne infrastrukture – Oko polovine stanovnika opštine živi u selima – Postojanje iskustava u projektima iz oblasti poljoprivrede – Odobren projekat izrade strategije ruralnog razvoja u okviru jmk donacije i potpisani ugovor 	<ul style="list-style-type: none"> – Neiskorišćene mogućnosti za dobijanje brenda za proizvode (rakiju) – Nepostojanje zadruga – Nepostojanje prerađivačkih, smeštajnih i otkupnih kapaciteta za poljoprivredne proizvode – Stara oprema i mehanizacija – Mali broj mladih na selu i loša demografska situacija u selima (staračka domaćinstva) – Loša infrastruktura u selima atarski putevi, električne instalacije, vodosnabdevanje i kanalizaciona mreža – Nezainteresovanost mladih za poljoprivredu – Pasivni povratak industrijskih radnika u poljoprivredu – Usitnjene poljoprivredne parcele; mali broj velikih parcela – Mali broj robnih proizvođača manje od 10% – Nedovoljno interesovanje za uvođenje standarda u polj. proizvodnju – Obrazovni nivo poljoprivrednika neprilagođen zahtevima savremene tržišne ekonomije - proizvodi se bez analize tražnje – Nepostojanje strategije za razvoj poljoprivrede – Velike površine neobrađenog poljoprivrednog zemljišta – Neuređeni vodotokovi i nepostojanje navike osiguranja useva od elementarnih nepogoda – Nepovoljna starosna struktura stanovništva – staračka domaćinstva
Šanse	Pretnje
<ul style="list-style-type: none"> – Otvoreni pristupni i predpristupni fondovi EU – Odobrena budžetska sredstva Republike Srbije – Formiranje velikih izvoznih firmi na nivou države ili regiona – Mogućnost razvoja seoskog turizma – Usvajanje novog Zakona o zadrugama – Bolja saradnja između Republike i lokalne samouprave – Veće interesovanje države za neke specifične autohtone sorte sa ovog područja (šljiva, darosavka crvenjača) 	<ul style="list-style-type: none"> – Zapostavljanje poljoprivrede na nivou države i loše društveno vrednovanje sela i seljaštva – Elementarne nepogode – Zapostavljanje razvoja poljoprivrede na nivou opštine od strane države – Otvorene makaze cena na štetu poljoprivrednih proizvođača – Nedovoljno brzo doноšење državne strategije oporavka poljoprivrede – Otvaranje prema EU i liberalizacija tržišta poljoprivrednih proizvoda – Standardizacija koju opština nije u stanju da prati zbog niske akumulativnosti u poljoprivredi – Nekonzistentna državna agrarna politika i mogućnost uspostavljanja kvota – Propadanje društvenog sektora u agro biznisu

SWOT analiza: Socijalna zaštita

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> – Postojanje institucija (Centar za socijalni rad, Crveni krst i udruženja građana) – Postojanje privatnih agencija za zbrinjavanje starih – Kvalitetna kadrovska struktura – Postojanje saradnje između institucija koje se bave socijalnom problematikom 	<ul style="list-style-type: none"> – Problem zbrinjavanja duševno obolelih i lica sa posebnim potrebama – Nepostojanje prihvatnog centra za beskućnike – Nepostojanje službe pomoći u kući - geronto domaćice – Nepostojanje sigurne kuće – Sve veći broj ljudi u stanju socijalne potrebe zbog gubitka posla – Problem narodne kuhinje – Sve više lica sa asocijalnim ponašanjem – Nepostojanje potpisanih protokola o saradnji između institucija – Nepostojanje porodičnog savetovališta
Šanse	Pretnje
<ul style="list-style-type: none"> – Postojanje Regionalnog centra za hraniteljstvo – Strane donacije – Postojanje nacionalnih strategija koje daju okvire i jasne smernice za razvoj socijalne i zdravstvene zaštite – Podrška nadležnih ministarstava – Pristupanje EU 	<ul style="list-style-type: none"> – Sve veći broj ljudi u stanju socijalne potrebe zbog gubitka posla – Sve više lica sa asocijalnim ponašanjem – Povećanje broja usamljenih staračkih domaćinstava – Neadekvatna podrška ministarstva nadležnih za podršku reformi socijalne i zdravstvene politike.

SWOT analiza: Turizam

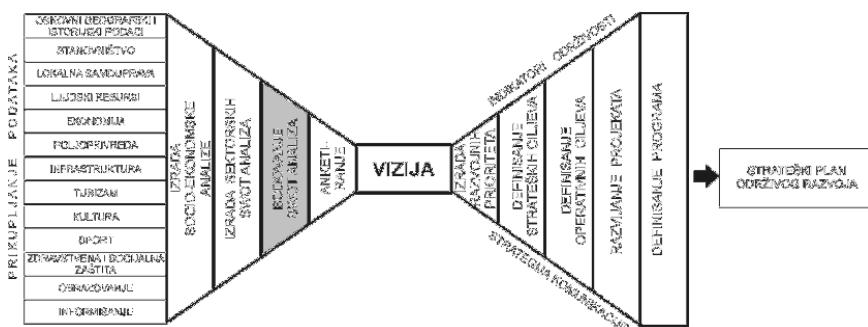
Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> – Urađena Strategija razvoja turizma – Blizina glavnog grada i aerodroma – Dobra saobraćajna povezanost drumskim saobraćajnicama sa Beogradom i Kragujevcem – Dobri uslovi za bavljenje pratećim delatnostima koje idu uz turizam – Raspolaganje prirodnim blagom kao što su izvori mineralne vode, pećina, planina Bukulja, očuvana priroda u selima i sl. – Uređen park Bukovičke Banje, uređena pećina, gradski Muzej – Postojanje lečilišnog turizma i duga turistička tradicija – Postojanje izgrađenih smeštajnih kapaciteta – Raznovrsnost turističke ponude (kulturna dobra, prirodne ljepote) – Otvaranje novih smeštajnih kapaciteta i u gradu i okolini – Zadovoljavajuće razvijena infrastruktura – Razvijena svest lokalne zajednice o značaju turizma kao privredno značajne grane – Dobar geografski položaj grada 	<ul style="list-style-type: none"> – Nedovoljno edukovani turistički radnici – Nerešeni imovinsko pravni odnosi između korisnika i vlasnika objekata – Neprilagođeni kapaciteti JKP <i>Bukulja</i> potrebama banjskog mesta – Nefunkcionalna autobuska stanica – Zapušteni hoteli uz nedostatak savremenih smeštajnih kapaciteta – Zastareli prateći sadržaji – Nedovoljno organizovani i loše povezani turistički subjekti – Razjedinjena turistička ponuda – Nedovoljni kapaciteti organizacija iz oblasti turizma (kadrovski finansijski i organizacioni) – Period od gotovo dve decenije sa smanjenom posetom gostiju – Prestanak rada hotela koji su bili biseri ponude ovog grada – Nedostatak smeštajnih kapaciteta – Marginalizovanje turizma kao privrednog resursa u odnosu na industriju – Neatraktivan izgled centralne gradske zone uzrokovan neplanskom gradnjom, kao i zapuštenim objektima i fasadama – Ekološki problemi zagadenih vodotoka i vazduha usled mlevenja kamena. – Neuređeni vodotoci i kanalizaciona mreža – Stečeni negativni stereotipi u vezi kvaliteta pijače vode u Aranđelovcu

Šanse	Pretnje
<ul style="list-style-type: none"> – Uspešna saradnja sa republičkim institucijama i javnim preduzećima – Ulaganje od strane novih velikih investitora koji su izvan opštine – Donošenje zakona o banjama i izvorima finansiranja banja – Vikend turizam usled ekonomске krize – Osnivanje fonda za razvoj turizma – Potencijal za seoski turizam – Saradnja sa susednim opštinama na izradi regionalne strategija – Pristupanje EU – Uspešan zavрsetak privatizacije – Razvoj aktivnih oblika odmora 	<ul style="list-style-type: none"> – Nerešeni imovinski odnosi na objektima i nezainteresovanost države za objekte u njenom vlasništvu – Nepostojanje zakona o banjama – Ne definisana korisnička prava i obaveze i stečene navike dosada zaposlenih u tirizmu – Proizvoljno tumačenje Strategije razvoja turizma – Smanjen broj gostiju usled ekonomске krize – Pogoršanje kvaliteta pijачe vode i uticaj ovakvih vesti na turiste – Loš pristup države rešavanju ekoloških problema – Strategija razvoja turizma Srbije ne pominje Aranđelovac i Bukovičku banju

SWOT analiza: Zdravstvo

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> – Postojanje ustanove primarne i sekundarne zaštite – Dovoljan broj i kvalitet kadrova – Blizina kliničkih centara - Beograd i Kragujevac – Centar za dijalizu 	<ul style="list-style-type: none"> – Nepostojanje jedinstvenog informacionog sistema – Problem pružanja zdravstvene zaštite u pojedinim udaljenim mestima – Zastarela oprema – Nedovoljan broj vozila – Nepostojanje preventivnog centra – Nedovoljna prosvećenost stanovništva – Problem porasta narkomanije – Nepostojanje psihijatrijskog odeljenja za lečenje bolesnika
Šanse	Pretnje
<ul style="list-style-type: none"> – Mogućnost vršenja sanitarnih pregleda – Strane donacije – Postojanje nacionalnih strategija koje daju okvire i jasne smernice za razvoj socijalne i zdravstvene zaštite – Podrška nadležnih ministarstava – Pristupanje EU 	<ul style="list-style-type: none"> – Problem porasta narkomanije – Umanjeni transferi prema opštinama usled ekonomске krize – Nedostupnost stranih donacija – Neadekvatna podrška ministarstva nadležnih za podršku reformi socijalne i zdravstvene politike.

Bodovanje SWOT analiza

Bodovanje SWOT analiza

Nakon definisanih SWOT analiza, sprovedena je klasifikacija i prioritetizacija slabosti po svim oblastima razvoja. Ovo je bilo veoma bitno za kasnije definisanu Viziju opštine Aranđelovac koja je, dobrim delom, proizašla iz potrebe za otklanjanjem ovih slabosti u budućnosti.

Kriterijumi koji su korišćeni za određivanje najprioritetnijih slabosti:

- Da li slabost pokazuje rastući, opadajući ili privremeni trend?
- Koliko dugo ima uticaj i kada se pojavila?
- Da li je uticaj snažan ili ne?
- Da li je moguće kontrolisati taj uticaj?

Korišćenjem ovih kriterijuma i bodovanjem slabosti od strane svakog od učesnika Opštinskog foruma, došlo se do najprioritetnijih, koje su poslužile za dalji rad na definisanju izjave o Viziji.

Rezultati ovog dela rada Opštinskog foruma prikazani su u tabeli prioritetnih slabosti:

Prioritetne slabosti						
Ekonomija I preduzetništvo	Infrastruktura I životna sredina	Obrazovanje	Poljoprivreda	Socijalna zaštita	Turizam	Zdravstvo
1. Nedovršena privatizacija velikih privrednih sistema	1. Zastarelost i mali kapacitet filter stanice za pijaču vodu, nemenska upotreba pijače, prečišćene vode i problemi u vodosnabdevanju – azbestne cevi	1. Nedovoljno materijalnih i kadrovske resursa i lokalnih kapaciteta prilagođenih potrebama novih obrazovnih profila	1. Nepostojanje zadruga, prerađivačkih, smeštajnih i otkupnih kapaciteta za poljoprivredne proizvode; stara oprema i mehanizacija	1. Sve veći broj ljudi u stanju socijalne potrebe zbog gubitka posla	1. Zapušteni hoteli uz nedostatak savremenih smeštajnih kapaciteta	1. Zastarela oprema i nedovoljan broj vozila
2. Loša privatizacija do sada privatizovanih preduzeća	2. Nepostojanje obilaznice oko grada	2. Neprilagođavanje obrazovnog sistema potrebama tržišta radne snage	2. Mali broj mladih na selu i loša demografska situacija u selima (staračka domaćinstva)	2. Problem zbrinjavanja duševno obolelih i lica sa posebnim potrebama	2. Nedovoljno organizovani i loše povezani turistički subjekti kao i razjedinjena turistička ponuda	2. Problem porasta narkomanije
3. Nedovoljno definisane i izgrađene industrijske zone	3. Kanalizacija – deo grada nije uključen u kolektor; deo prigradskih mesnih zajednica nema adekvatana tretman otpadnih voda	3. Nedovoljan broj institucija i organizacija prilagođenih potrebama mladih za permanentno obrazovanje	3. Obrazovni nivo poljoprivrednika neprilagođen zahtevima savremene tržišne ekonomije – proizvodi se bez analize tražnje; nedovoljno interesovanje za uvođenje standarda u poljoprivrednu proizvodnju	3. Nepostojanje službe pomoći u kući – geronto domaćice	3. Marginalizovanje turizma kao privrednog resursa u odnosu na industriju	3. Problem pružanja zdravstvene zaštite u pojedinim udaljenim mestima

Prioritetne slabosti						
Ekonomija I preduzetništvo	Infrastruktura I životna sredina	Obrazovanje	Poljoprivreda	Socijalna zaštita	Turizam	Zdravstvo
4. Nedefinisane beneficije za investitore	4. Postojanje divljih deponija		4. Loša infrastruktura u selima – atarski putevi, električne instalacije, vodosnabdevanje i kanalizaciona mreža; neuređeni vodotokovi i nepostojanje prakse osiguranja useva od elementarnih nepogoda	4. Nepostojanje prihvatnog centra za beskućnike	4. Nerešeni imovinsko – pravni odnosi između korisnika i vlasnika objekata	4. Nedovoljna zdravstvena prosvećenost stanovništva
5. Nepostojanje saradnje udruženja preduzetnika i lokalne vlasti	5. Nepostojanje politike rešavanja problema industrijskog otpada (otpadi kamenorezačkih radnji kao i preterana eksploatacija mermera sa planine Venčac)		5. Mali broj robnih proizvođača (manje od 10%)	5. Nepostojanje porodičnog savetovališta	5. Prestanak rada hotela koji su predstavljali veoma prepoznatljivu i priznatu turističku ponudu grada	5. Nepostojanje psihijatrijskog odeljenja za lečenje bolesnika

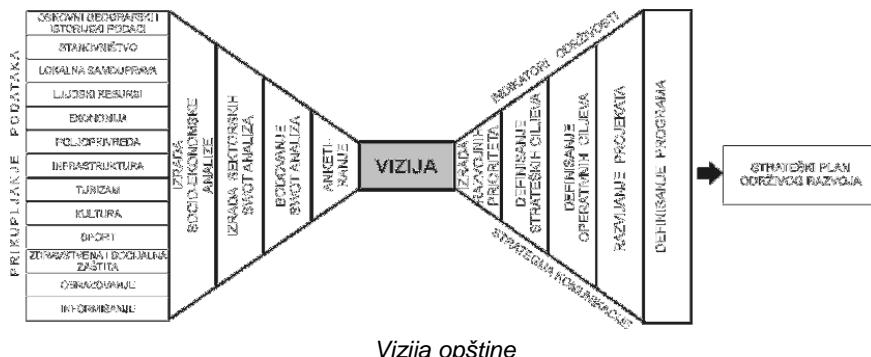
Prioritetne slabosti opštine Aranđelovac

7 VIZIJA OPŠTINE ARANĐELOVAC

Vizija opštine

Vizija je mentalna slika o tome kako stanovnici žele da njihova opština izgleda za 15 - 20 godina. Artikulisanjem izjave o Viziji i njenim uključivanjem u strateški dokument, stvara se slika destinacije do koje treba projektovati put.

Da bi jedna vizija bila kavalitetna i na pravi način predstavljala jednu lokalnu zajednicu, treba da ima sledeće karakteristike:

- Vizija treba da bude dogovorena od strane svih zainteresovanih strana
- Opisuje šta donosi budućnost, a ne opisuje kako se tamo stiže
- Fokusira se na ishode procesa sprovođenja Strategije
- Nije uvek u potpunosti ostvariva, ali daje zajednici jasno viđenje šta se želi postići
- Ona je opis kako zainteresovane strane vide svoju budućnost
- Proističe iz znanja formiranog kroz Socio-ekonomsku i SWOT analizu
- Daje se za period od 15 - 20 godina

U cilju definisanja izjave o Viziji koja zadovoljava prethodno navedene kriterijume i uključivanja šire zajednice, u radu su korišćena dva alata: anketiranje đaka i fokus grupa.

Anketiranje đaka je sprovedeno u srednjim i osnovnim školama. Anketirani su đaci iz ukupno 6 odeljenja (tri iz srednje i tri iz osnovne škole). Upitnik se sastojao iz 4 pitanja koja su poslužila za utvrđivanje mogućeg pravca za izradu izjave o Viziji. Nakon što je lokalni koordinator obradio sve prikupljene ankete, dobijen je generalni stav omladine sa teritorije opštine o problemima sa kojima se suočava opština i kako ih je, eventualno, moguće rešiti. Ovo je bio jedan od inputa za formulisanu Viziju.

Drugi input bio je rad fokus grupe putem kojeg su učesnici Opštinskog foruma došli do izjave o Viziji koja na pravi način odslikava želje, stavove čitave lokalne zajednice o tome gde ona sebe vidi za 15 godina, a sa kojom može da se poistoveti svaki žitelj lokalne zajednice.

Vizija opštine Aranđelovac glasi:

Opština Aranđelovac, atraktivna za investiranje, ekonomski je napredna sredina sa razvijenim sektorom malih i srednjih preduzeća, ruralnom ekonomijom, banjskim i drugim vidovima turizma, koja neguje proizvodnju tradicionalnih prehrambenih proizvoda i efikasnost u korišćenju vode, kameha i kaoliniske gline, poštujući principe održivosti.

Ona je urbanistički sredena sredina sa razvijenom privrednom infrastrukturom, očuvanim i razvijenim prirodnim, kulturnim i istorijskim celinama.

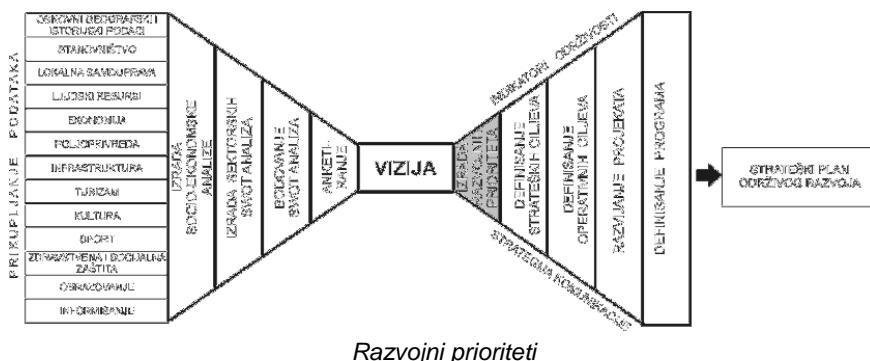
Predstavlja čistu sredinu sa visoko razvijenom ekološkom svešću svojih žitelja gde se poštuju principi očuvanja životne sredine.

Opština Aranđelovac je kulturni i umetnički centar Centralne Srbije, sa efikasnim obrazovnim sistemom, prilagođenim potrebama privrede i bezbednim uslovima za život svih stanovnika

8 RAZVOJNI PRIORITETI OPŠTINE ARANĐELOVAC

Razvojni prioriteti

Razvojni prioriteti su jasniji i konkretniji u odnosu na Viziju. Pre svega, zasnivaju se na kritičnim slabostima nastalim kao rezultat SWOT analize i suštinski poticu iz Vizije. Dakle, razvojni prioriteti predstavljaju specifične oblasti na koje se Strategija fokusira kako bi dostigla Viziju.

Kod izbora razvojnih prioriteta vodilo se računa o sledećim pitanjima:

- Da li se prioritet odnosi na specifičnosti društveno-ekonomskog i političkog okruženja?
- Da li prioritet logično proističe iz Vizije?
- Kakav je uticaj tako definisanog prioriteta na rešavanje problema?
- Koji je vremenski okvir za postavljene prioritete?

U izradi razvojnih prioriteta koji će proizvesti pozitivan uticaj na budućnost zajednice, korišćen je pristup koji je podrazumevao razmatranje situacije opisane u SWOT analizi i Viziji željene budućnosti. Pošlo se od negativne strane SWOT analize (prioritetne slabosti) kako bi se definisali pravci razvoja koji će uticati ne ublažavanje ili otklanjanje ovih slabih strana opštine.

Za jednu lokalnu samoupravu važne su sve oblasti razvoja. Ipak, jedan od elemenata kvalitetnog strateškog planiranja je fokusiranost. Razvojni prioriteti, pre svega, rezultat su zaključaka koji proizilaze iz analize indikatora, sadržanih u Socio-ekonomskoj analizi opštine Aranđelovac.

Poštujući sve, gore pomenute elemente, definisani su sledeći razvojni prioriteti opštine Aranđelovac:

Prioritet I:

Obezbediti uslove za razvoj turističke ponude u oblasti banjskog, seoskog, kongresnog, sportskog i drugih vidova turizma

Prioritet II:

Stvoriti povoljan ambijent za privlačenje investicija u oblasti MSP u prerađivačkoj industriji i uslugama na bazi postojećih resursa

Prioritet III:

Na bazi planskih dokumenata, razviti infrastrukturu prilagođenu održivom privrednom razvoju (voda, putna mreža, kanalizacija, gasifikacija, komunikacije)

Prioritet IV:

Kontinuirano raditi na očuvanju i revitalizaciji postojećeg stanja životne sredine, uz podizanje ekološke svesti stanovništva

Prioritet V:

Poboljšati uslove za život i rad stanovništva na selu

Prioritet VI:

Stvoriti povoljne uslove za kvalitetniji i bezbedniji život razvojem sistema zdravstvene i socijalne zaštite, efikasnim obrazovnim sistemom i programima sportskih i kulturnih aktivnosti celokupnog stanovništva sa posebnim osvrtom na mlade i ugrožene kategorije

Prioritet VII

Izgradnja kapaciteta Opštine kako bi se poboljšalo upravljanje opštinskim budžetom i upravljanje imovinom i resursima, ljudskim resursima, kao i unapredile usluge prema građanima.

U periodu između identifikovanja razvojnih prioriteta i narednih faza izrade lokalne Strategije održivog razvoja, oko svakog od razvojnih prioriteta formirana je po jedna Tematska radna grupa (TRG), za oblasti na koje se svaki od prioriteta odnosi:

- Turizam
- Ekonomija i preduzetništvo
- Infrastruktura
- Zaštita životne sredine
- Poljoprivreda i ruralni razvoj
- Zdravstvo i socijalna zaštita, obrazovanje, kultura i sport
- Izgradnja kapaciteta Opštinske uprave

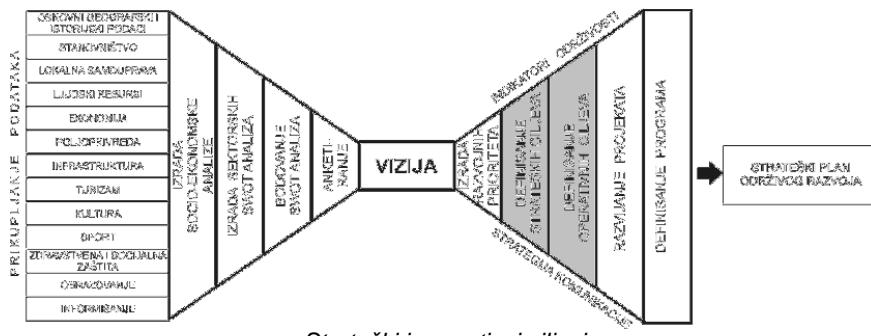
Zadatak svake od formiranih tematskih radnih grupa bilo je definisanje strateških i operativnih ciljeva i formiranje liste projekata i programa, za svaki od razvojnih prioriteta. Tematske radne grupe su formirane od članova Opštinskog foruma koji je dekomponovan, prema oblastima interesovanja i kompetencija, a koje su vezane za svaki od definisanih razvojnih prioriteta. Na taj način su formirana jezgra, proširena, naknadno, dodatnim predstavnicima zainteresovanih strana.

:

9 STRATEŠKI I OPERATIVNI CILJEVI OPŠTINE ARANĐELOVAC

Strateški i operativni ciljevi

Kao što je prethodno navedeno, formirane tematske radne grupe su, u ovoj fazi procesa strateškog planiranja, razvile strateške i operativne ciljeve u okviru razvojnih prioriteta.

Strateški ciljevi su formulisani dekomponovanjem definisanog prioriteta i jasno su povezani sa njegovim ključnim elementima. Oni su poslužili kao osnova za kasnije definisane operativne ciljeve po SMART principu.

Strateški ciljevi predstavljaju most između široko definisanih prioriteta i uže definisanih operativnih ciljeva, a ujedno su i generički naziv za srodne grupe operativnih ciljeva. Posebno su bitni jer daju osnovne smernice za kasnije grupisanje srodnih projekata u programe.

Za svaki od definisana četiri razvojna prioriteta, po utvrđenoj metodologiji, definisana su 2 - 5 strateških ciljeva:

- U okviru prvog prioriteta definisana su tri strateška cilja
- U okviru drugog prioriteta definisana su tri strateška cilja
- U okviru trećeg prioriteta definisana su tri strateška cilja
- U okviru četvrtog prioriteta definisana su dva strateška cilja

Strateški ciljevi su vezani za rezultate SWOT analize i u kombinaciji sa ključnim segmentima razvojnog prioriteta, dali su odgovor na pitanje ŠTA uraditi radi dostizanja postavljenog razvojnog prioriteta.

Sledeći korak u radu tematskih radnih grupa, grupisanih oko svakog od utvrđenih prioriteta, bio je definisanje operativnih za svaki od utvrđenih strateških ciljeva.

Kriterijumi, koji su korišćeni za definisanje operativnih ciljeva:

- Oni moraju da budu dosta precizniji i detaljniji
- Moraju da budu merljivi i da se lako prate
- Moraju biti zasnovani na nalazima SWOT analize
- Moraju biti komplementarni i ne smeju biti u koliziji sa drugim ciljevima
- Oni tragaju za prevazilaženjem slabosti i iskorišćavanjem mogućnosti
- Jedan strateški cilj može imati više operativnih ciljeva

Druga grupa kriterijuma koji se delimično poklapaju sa gornjim, a koje su definisani operativni ciljevi takođe morali da zadovolje, jesu oni koji se tiču SMART pristupa koji podrazumeva:

S (specific) – specifičan – Da li cilj precizno govori šta treba postići?

M (measurable) – merljiv – Da li je definisan da može biti merljiv?

A (achievable) – dostižan – Da li se uklapa u viziju?

R (realistic) – realan – Da li je realan posmatrajući resurse?

T (timely) – uvremenjen – Da li je vremenski ograničen?

Operativni cilj daje odgovor na pitanje KAKO ostvariti strateški cilj. Ideja vodilja pri definisanju operativnih ciljeva bio je fokus na kritična pitanja definisana u SWOT i Socio-ekonomskoj analizi.

Članovi tematskih radnih grupa su definisali jedanaest strateških ciljeva i u okviru njih trideset tri operativna cilja koji su jasno prikazani u sledećoj tabeli.

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta	
	Strateški cilj	Operativni cilj
1. Obezbediti uslove za razvoj turističke ponude u oblasti banjskog, seoskog, kongresnog, sportskog i drugih vidova turizma	1.1 Stvoriti povoljne uslove za razvoj turizma kroz unapređenje kapaciteta i pružanje institucionalne podrške	1.1.1 Unaprediti smeštajne kapacitete kroz povećanje broja ležaja za tri puta u odnosu na postojeće stanje do 2015. godine i povećati budžetsko izdvajanje u oblast turizma za 50% do kraja 2015. godine
		1.1.2 Unaprediti politiku privlačenja investitora putem skraćenja vremena odobravanja dozvola za 50% i smanjenja taksi i izdataka za pribavljanje dozvola za 30% do kraja 2010. godine
	1.2 Afirmisati tradicionalne vrednosti Bukovičke Banje i druge resurse u okviru savremenih svetskih trendova u razvoju banjskog i ostalih vidova turizma	1.2.1 Povećati broj poseta kulturno umetničkim i turističkim manifestacijama i istorijskim i prirodnim destinacijama za 50% do kraja 2015. godine
		1.2.2 Povećati broj noćenja turista u objektima turističke ponude za deset puta kroz njihovu rekonstrukciju, izgradnju i promociju do kraja 2015. godine
		1.2.3 Kompletno zaštитiti prirodne resurse i rekonstruisati izvore mineralne vode i objekte u parku Bukovičke banje do kraja 2015. godine
		1.2.4 Zaštititi planinu Bukulju i druge prirodne resurse kao prirodno dobro do kraja 2010. godine i rekonstruisati najmanje pet objekata do kraja 2015 godine
	1.3 Povećati nivo iskorišćenosti resursa za razvoj ruralnog turizma	1.3.1 Do 2015. godine povećati broj noćenja u ruralnom turizmu za 40% putem formiranja objedinjene ponude seoskih gazdinstava na teritoriji opštine i unaprediti promotivne i edukativne aktivnosti u oblasti seoskog turizma za 60% do kraja 2015. godine
		1.3.2 Izdvojiti iz budžeta sredstva za najmanje 25 seoskih gazdinstava kao podsticaj razvoju seoskog turizma, do kraja 2015. godine
2. Stvoriti povoljan ambijent za privlačenje investicija u oblasti MSP u prerađivačkoj industriji i uslugama na bazi postojećih resursa	2.1 Razviti prerađivačku industriju i privući investiciju uz proširenje kapaciteta i tehnološko osavremenjivanje	2.1.1 Nivo proizvodnje i prerađe kamenja i gline povećati za 60% do 2015. godine uz poštovanje principa zaštite životne sredine
		2.1.2 Nivo iskorišćenosti postojećih industrijskih zona povećati za 40% do 2015. godine uz stvaranje efikasnog lokalnog mehanizma za podršku investorima
	2.2 Intenzivirati stvaranje novih radnih mesta kroz razvoj MSP sektora i promociju preduzetništva	2.2.1 Nivo iskorišćenosti kreditnih i ostalih finansijskih podsticaja sa nacionalnog i međunarodnog nivoa povećati za 80% do 2015. godine
		2.2.2 Uvećati ukupan broj MSP sa teritorije opštine za 150 subjekata do 2015. godine

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta	
	Strateški cilj	Operativni cilj
3. Na bazi planskih dokumenata razviti infrastrukturu prilagođenu održivom privrednom razvoju (voda, putna mreža, kanalizacija, gasifikacija, komunikacije)	3.1 Poboljšati vodosnabdevanje i kanalisanje atmosferskih i otpadnih voda	<p>3.1.1 Povećati kapacitet sistema za vodosnabdevanja na 300 l/s do 2015. godine</p> <p>3.1.2 Poboljšati efikasnost na 50% distributivne mreže za normativ potrošnje do 2015. godine.</p> <p>Izgraditi kanalizacionu mrežu otpadnih voda za 25000 EC, do 2015. godine i katastar atmosferske kanalizacije</p>
	3.2 Pokriti teritoriju savremenom putnom mrežom	<p>3.2.1 Povezati 60% regionalnih i magistralnih pravaca i izraditi 30 km lokalnih puteva do 2015. godine</p> <p>3.2.2 Unaprediti gradske saobraćajnice i parking za prosečan godišnji dnevni saobraćaj od 3.500 vozila do 2015. godine</p>
	3.3 Obezbediti efikasan energetski sistem	<p>3.3.1 Uvesti obnovljive izvore energije do 2% ukupne potrošnje do kraja 2015. godine</p> <p>3.3.2 Pokriti 95% teritorije opštine kvalitetnom NN i gasno distributivnom mrežom do kraja 2015. godine</p>
	3.4 Rešiti problem svih vrsta otpada	<p>3.4.1 Formirati zone za odlaganje 80% građevinskog otpada i zemlje do 2012. godine</p> <p>3.4.2 Uspostaviti sistemsko upravljanje komunalnim otpadom do 2012. godine.</p>
	3.5 Izraditi urbanističke planove na bazi GUP - a	<p>3.5.1 Usaglasiti postojeće i izraditi nove planove u skladu sa zakonom i GUP – om do 2015. za 80% užeg gradskog jezgra</p> <p>3.5.2 Izraditi potrebne prostorne planove opštine i šireg regiona do 2012. godine</p>
4. Kontinuirano raditi na očuvanju i revitalizaciji postojećeg stanja životne sredine uz podizanje ekološke svesti stanovništva	4.1 Unaprediti stanje životne sredine kroz sistematsko praćenje i merenje parametara kvaliteta vode, vazduha i zemljišta, buke, vibracija, jonizujućeg i nejonizujućeg zračenja	<p>4.1.1 Oceniti sanitarno-higijensko stanje 50 % javnih izvorišta vode za piće i sanirati ih do 2015. godine.</p> <p>4.1.2 Uspostaviti sistematsko praćenje kvaliteta vazduha i nivoa komunalne i saobraćajne buke na teritoriji grada i prigradskih naselja, uspostavljanjem mreže mernih mesta, do 2012. godine</p> <p>4.1.3 Sistematskim praćenjem kvaliteta zemljišta u ruralnim oblastima opštine Aranđelovac obuhvatiti 1000 ha do 2015. godine</p>
	4.2 Poboljšati zaštitu bio i geo diverziteta i unaprediti sistem funkcionisanja komunalnih delatnosti	<p>4.2.1 Proceniti i poboljšati stanje bio diverziteta na 5 ruralnih i 5 urbanih lokacija teritorije opštine Aranđelovac, do 2015. godine.</p> <p>4.2.2 Podići ekološku svest kroz edukaciju učenika 11 osnovnih i 3 srednje škole i stanovnika opštine Aranđelovac, do 2015. godine</p> <p>4.2.3 Podići kapacitet lokalne samouprave iz oblasti rukovođenja životnom sredinom, formiranjem odgovarajućih službi do 2012. godine i uvođenjem standarda ISO 14000 u komunalne delatnosti do 2015 godine</p>
	5. Poboljšati uslove za život i rad stanovništva na selu	5.1 Razviti proizvodne, prerađivačke i skladišne kapacitete kao i uslužne delatnosti na selu

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta	
	Strateški cilj	Strateški cilj
5. Poboljšati uslove za život i rad stanovništva na selu	<p>5.2 Stimulisati i razvijati udruživanje poljoprivrednih proizvođača</p> <p>5.3 Poboljšati uslove za život i rad kroz izgradnju infrastrukture i revitalizaciju rada objekata društvenog standarda</p>	<p>5.2.1 Edukovati 20% poljoprivrednog stanovništva do 2012. godine o prednostima i neophodnostima udruživanja</p> <p>5.2.2 Poboljšati postojeće stanje putem rekonstrukcije 50 km seoskih puteva do 2015. godine</p> <p>5.3.1 Poboljšati postojeće stanje putem rekonstrukcije 50 km seoskih puteva do 2015. godine</p> <p>5.3.2 Ispitivanje mogućnosti poboljšanja vodosnabdevanja u min 5 sela sa mogućnošću korišćenja lokalnih izvorišta do 2012. godine i izgradnja najmanje 3 vodovodne mreže do 2015. godine</p> <p>5.3.3 Do 2015. godine najmanje 400 seoskih domaćinstava povezati na glavne kanalizacione kolektore, i izgraditi lokalne kanalizacione sisteme za najmanje 300 seoskih domaćinstava</p> <p>5.3.4 U minimum 50% sela revitalizovati rad kulturnih i sportskih objekata do 2015. godine</p> <p>5.3.5 Do 2015. godine sva sela obuhvatiti programom zaštite i uređenja vodotokova i slivova</p>
6. Stvoriti povoljne uslove za kvalitetniji i bezbedniji život razvojem sistema zdravstvene i socijalne zaštite, efikasnim obrazovnim sistemom i programima sportskih i kulturnih aktivnosti celokupnog stanovništva sa posebnim osvrtom na mlade i ugrožene kategorije	<p>6.1 Poboljšati sistem zdravstvene i socijalne zaštite kroz proširenje tehničkih, ljudskih i organizacionih kapaciteta ustanova i podizanje nivoa usluga</p> <p>6.2 Unaprediti programske sadržaje iz oblasti kulturnog života namenjenih domaćoj populaciji i turistima</p> <p>6.3 Stvoriti uslove za kvalitetno fizičko vaspitanje i masovno bavljenje sportom omladine i drugih kategorija stanovništva</p> <p>6.4 Osavremeniti sistem obrazovanja i prilagoditi obrazovne profile potrebama tržišta i savremenog društva</p>	<p>6.1.1 Proširiti postojeće i razviti nove oblike socijalne i zdravstvene zaštite ugroženih kategorija formiranjem najmajne 3 nova servisa (za mlade, za stare i za brak i porodicu)</p> <p>6.1.2 Stvoriti uslove za akreditaciju zdravstvene ustanove unapređenjem kvaliteta zdravstvenih usluga primarne zdravstvene zaštite za 30% do 2015. godine</p> <p>6.2.1 Povećati posećenost ustanova kulture za 50% do 2012. godine merama adaptacije i rekonstrukcije postojećih objekata (Dvorana Park, otvorena scena i Narodna biblioteka) i obezbeđenje prostora za savremenu galeriju</p> <p>6.2.2 Uvećati turističku posetu Aranđelovcu za 30% do 2012. godine putem objedinjavanja i unapređivanja ponude kulturnih ustanova i stvaranjem dve nove manifestacije</p> <p>6.3.1 Napraviti najmanje 2 i renovirati 3 postojeće sportske sale u većim školama do 2015. godine</p> <p>6.3.2 Obezbediti potrebna sredstva za rad sportskih klubova, naročito podmlatka, i obuhvatiti za 30% veći broj amaterskih sportista do 2015. godine</p> <p>6.4.1 Na osnovu utvrđenih potreba za stručnim kadrovima uvesti od 3-5 novih obrazovnih profila u srednjim školama do 2015. godine</p> <p>6.4.2 Opremiti školske ustanove za povećanje udela praktične nastave i primene stičenih znanja u praksi za 100% do 2015. godine</p> <p>6.4.3 Stvoriti organizacione i materijalne uslove za dopunsko i permanentno obrazovanje (zaposlenih i nezaposlenih) povećanjem broja obuhvaćenog stanovništva za 30% do 2012. godine i podršku posebno talentovanim pojedincima iz oblasti sporta nauke i umetnosti</p>

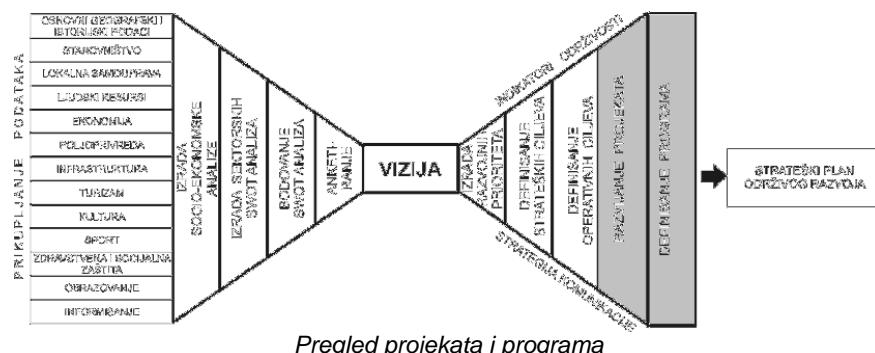
Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta	
	Strateški cilj	Strateški cilj
7. Izgradnja kapaciteta opštine	7.1 Unapređenje opštinskih finansija	7 1 1 Izrada i upravljanje budžetom
		7 1 2 Upravljanje imovinom Opštine i njenih direktnih i indirektnih korisnika
		7 1 3 Povećanje transparentnosti u postupcima javnih nabavki I povećanje efekata
		7 1 4 Uspostavljanje sistema interne finansijske kontrole i interne revizije
		7 1 5 Planiranje radne snage I upravljanje ljudskim resursima
		7 1 6 Fiskalna decentralizacija
	7.2. Povećanje uslužnosti prema građanima	7 2 1 Rad kontakt centra
		7 2 2 Umrežavanje institucija na lokalnom nivou
		7 2 3 Izrada document management sistema

Strateški i operativni ciljevi u okviru prioriteta

10 PROJEKTI I PROGRAMI

Pregled projekata i programa

Ishodište rada na izradi strateškog dokumenta su projekti čijom se planiranim realizacijom ostvaruje direktni uticaj na održivi razvoj opštine Aranđelovac.

Projekti su konkretizacija napora kroz koje se oblast planirane intervencije sužava od opšteg ka posebnom. Oni su vezani za svaki operativni cilj definisan radom TRG.

Članovi radnih grupa, u ovoj fazi, radili su na razvijanju konkretnih projektnih ideja, odnosno akcija koje će proizvesti buduće pozitivne promene u opštini Aranđelovac tokom narednih pet godina.

Svaka projektna ideja je obrazložena u projektnom obrascu koji sadrži ključne elemente svakog projekta:

- Naziv projekta
- Svrha projekta
- Podnositelj
- Operativni cilj iz Strategije
- Opis
- Očekivani rezultati
- Očekivani partneri
- Doprinos partnera
- Uslovi za implementaciju projekta
- Faktori rizika
- Vrednost projekta
- Trajanje
- Napomene.

Nakon usvajanja finalne liste projekata koja je podrazumevala kompletne projektne ideje u okviru svakog od operativnih ciljeva, svakog strateškog cilja, definisanog u okviru svakog prioriteta, prešlo se na grupisanje projekata u razvojne programe i to na bazi komplementarnosti projektnih ideja. Identifikacija programa je bitna zbog stvaranja mehanizama za finansiranje, a samim tim i konkretizaciju strateškog dokumenta.

U ovoj fazi su osnovnu ulogu imali definisani strateški ciljevi u okviru razvojnih prioriteta jer je od njihove obuhvatnosti zavisilo da li će programi biti identični sa samim ciljevima, ili će se, ako je u okviru ciljeva definisan veliki broj projekata, izvršiti podela ciljeva na nekoliko komponenti koje onda postaju programi.

Prethodno navedeni pristup, implementiran u opštini Aranđelovac, proizveo je sledeće rezultate:

- Upotpunjenu zbirnu tabelu od vizije do projekata sa definisanim 150 projekata i 8 programi
- Tabele sa rezultatima rada TRG, odnosno sažete verzije projektnih obrazaca, poređane po definisanim programima za svaku oblast - nazivi projekata, budžeti, podnosioci, trajanje utvrđenih projekata, raspoređenih po programima

Vizija opštine:

Opština Aranđelovac, atraktivna za investiranje, je ekonomski napredna sredina sa razvijenim sektorom malih i srednjih preduzeća, ruralnom ekonomijom, banjskim, i drugim vidovima turizma, koja neguje proizvodnju tradicionalnih prehrambenih proizvoda i efikasnost u korišćenju vode, kamena i kaolinske gline, poštujući principe održivosti.

Ona je urbanistički sređena sredina sa razvijenom privrednom infrastrukturom i očuvanim i razvijenim prirodnim, kulturnim i istorijskim celinama.

Predstavlja čistu sredinu, sa visoko razvijenom ekološkom svešću svojih žitelja, gde se poštuju principi očuvanja životne sredine.

Opština Aranđelovac je kulturni i umetnički centar Centralne Srbije, sa efikasnim obrazovnim sistemom, prilagođenim potrebama privrede, i bezbednim uslovima za život svih stanovnika

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta		Projekti
	Strateški cilj	Operativni cilj	
1. Obezbediti uslove za razvoj turističke ponude u oblasti banjskog, seoskog, kongresnog, sportskog i drugih vidova turizma	1.1 Stvoriti povoljne uslove za razvoj turizma kroz unapređenje kapaciteta i pružanje institucionalne podrške	1.1.1 Unaprediti smeštajne kapacitete kroz povećanje broja ležaja za tri puta u odnosu na postojeće stanje do 2015. godine i povećati budžetsko izdvajanje u oblast turizma za 50% do kraja 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> - Projekat građevinska rekonstrukcija krova Starog zdanja. - Projekat izrade projektne tehničke dokumentacije zaštite objekta Starog zdanja. - Projekat izrade studije poboljšanja smeštaja i usluga Hotela Šumadija - Rekonstrukcija i dogradnja spencijalne bolnice
		1.1.2 Unaprediti politiku privlačenja investitora putem skraćenja vremena odobravanja dozvola za 50% i smanjenja taksi i izdataka za pribavljanje dozvola za 30% do kraja 2010. godine	<ul style="list-style-type: none"> - Izraditi plan detaljne regulacije zone između parka i vojne pošte - Izraditi mapu resursa značajnih za razvoj turizma - Izraditi projektno tehničku dokumentaciju i investicionu studiju Sport hotela
	1.2 Afirmisati tradicionalne vrednosti Bukovičke Banje i druge resurse u okviru savremenih svetskih trendova u razvoju banjskog i ostalih vidova turizma	1.2.1 Povećati broj poseta kulturno-umetničkim i turističkim manifestacijama i istorijskim i prirodnim destinacijama za 50% do kraja 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> - Promocija grada programskim konceptom „Aranđelovac na četiri strane sveta“. - Muzej pruge uskog koloseka - Obuka turističkih vodiča
		1.2.2 Povećati broj noćenja turista u objektima turističke ponude za deset puta kroz njihovu rekonstrukciju, izgradnju i promociju do kraja 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> - Izrada štampanog i elektronskog turističkog vdiča opštine Aranđelovac. - Izrada projekta i katastra turističke i informativne signalizacije - Opremanje postojećih IC otvaranje novih i povezivanje u sistem - Postavljanje turističke i informativne signalizacije
		1.2.3 Kompletno zaštititi prirodne resurse i rekonstruisati izvore mineralne vode i objekte u parku Bukovičke Banje do kraja 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> - Izrada idejnog rešenja i nvesticione studije WELLNESS centra - Revitalacija objekta izvora Talpara - Rekonstrukcija Paviljona Knjaz Miloš - Rekonstrukcija staza u parku
		1.2.4 Zaštiti planinu Bukulju i druge prirodne resurse kao prirodno dobro do kraja 2010. godine i rekonstruisati najmanje pet objekata do kraja 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> - Uređenje izvora pijače vode na Bukulji - Uređenje konjičke staze sa neophodnim objektima - Popravka silaznog puta za automobile - Izgradnja trening stepenica

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

	1.3 Povećati nivo iskorišćenosti resursa za razvoj ruralnog turizma.	1.3.1 Do 2015. godine povećati broj noćenja u ruralnom turizmu za 40% putem formiranja objedinjene ponude seoskih gazdinstava na teritoriji opštine i unaprediti promotivne i edukativne aktivnosti u oblasti seoskog turizma za 60% do kraja 2015. godine 1.3.2 Izdvajati iz budžeta sredstva za najmanje 25 seoskih gazdinstava kao podsticaj razvoju seoskog turizma, do kraja 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> – Sačiniti bazu i kalendar seoskih manifestacija – Idejni projekat centra ruralnog turizma i tradicionalne proizvodnje hrane u G.Trešnjevici – Promocija edukacija i prikupljanje podataka i organizovanje sistema korišćenja potencijala u seoskom turizmu <ul style="list-style-type: none"> – Formirati kreditno podsticajni fond na nivou opštine za domaćinstava koja su registrovana za seoski turizam – Izgraditi potrebnu infrastrukturu za domaćinstava koja su registrovana za seoski turizam
2. Stvoriti povoljan ambijent za privlačenje investicija u oblasti MSP u prerađivačkoj industriji i uslugama na bazi postojećih resursa	2.1 Razviti prerađivačku industriju i privući investiciju uz proširenje kapaciteta i tehnološko osavremenjivanje	2.1.1 Nivo proizvodnje i prerade kamena i gline povećati za 60% do 2015. godine uz poštovanje principa zaštite životne sredine	<ul style="list-style-type: none"> – Istraživanje tržišta desk dostupnog – Formiranje klastera proizvođača kamena – Tradicionalna keramika
		2.1.2 Nivo iskorišćenosti postojećih industrijskih zona povećati za 40% do 2015. godine uz stvaranje efikasnog lokalnog mehanizma za podršku investitorima	<ul style="list-style-type: none"> – Obezbeđenje elektro energetskih postrojenja Uokviru preba potencijalnih investitora – Obezbediti mrežu puteva kroz zonu i do lokacija za koje posoji interes kod investitora
	2.2 Intenzivirati stvaranje novih radnih mesta kroz razvoj MSP sektora i promociju preduzetništva	2.2.1 Nivo iskorišćenosti kreditnih i ostalih finansijskih podsticaja sa nacionalnog i međunarodnog nivoa povećati za 80% do 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> – Formiranje centra za podršku biznisu-jedinstvenog šaltera – Aktivirati garantni fond – Intenzivirati korišćenje IT u sektoru malih i srednjih preduzeća
		2.2.2 Uvećati ukupan broj MSP sa teritorije opštine za 150 subjekata do 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> – Grant šema za samozapošljavanje – Promociju omladinskog preduzetništva u oblasti turizma – Podizanje kapaciteta udrušenja preduzetnika

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta		Projekti
	Strateški cilj	Operativni cilj	
3.Na bazi planskih dokumenata razviti infrastrukturu prilagođenu održivom privrednom razvoju (voda, putna mreža, kanalizacija, gasifikacija, komunikacije)	3.1 Poboljšati vodosnabdevanje i kanalisanje atmosferskih i otpadnih voda	3.1.1 Povećati kapacitet sistema za vodosnabdevanja na 300 l/s do 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> – Idejni i glavni projekat potisnog cevovoda od P.C. Bukulja do PPV sa izvođenjem radova – Idejni-glavni projekat zahvatljana dodatnih količina voda iz reke Kačer sa potisnim cevovodom do brane Garaši – Popravka cevovoda do bazena medvednik kao i odvod od bazena do krajnjih korisnika – Rekonstrukcija i dogradnja postrojenja za prečišćavanje pijave vode „Bukulja“ u Aranđelovcu
		3.1.2 Poboljšati efikasnost na 50% distributivne mreže za normativ potrošnje do 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> – Zamena ACC magistralnih vodovoda Ø200 – Zamena ACC magistralnih i sekundarnih vodvodnih razvoda u gradu od Ø50 do Ø200

		<p>3.1.3 Izgraditi kanalizacionu mrežu otpadnih voda za 25000 EC, do 2015. godine i katastar atmosferske kanalizacije</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Izrada katastra kišne kanalizacije – Izrada kanalizacije otpadnih voda u Mesnoj zajednici Banja – Izrada projektno tehničke dokumentacije kanalizacije otpadnih voda Baljkovica Ciglana sa krakom za Vojinovce – Izrada projektno tehničke dokumentacije kanalizacije otpadnih voda Seničani-Preseka 3 km
	<p>3.2 Pokriti teritoriju savremenom putnom mrežom</p>	<p>3.2.1 Povezati 60% regionalnih i magistralnih pravaca i izraditi 30 km lokalnih puteva do 2015. godine</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Rekonstrukcija regionalnog puta Brezovac-Vinča – Izgradnja trotoara na putu M4 od Aranđelovca do Bukovika i kroz deo Darosave – Izgradnja obilaznice „Južni poluprsten“
		<p>3.2.2 Unaprediti gradske saobraćajnice i parking za prosečan godišnji dnevni saobraćaj od 3.500 vozila do 2015. godine</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Rekonstrukcija ulice Nikole Pašića. – Rekonstrukcija ul. Kneza Lazara. – Rekonstrukcija ul. Knjaza Miloša sa pratećom infrastrukturom

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta		Projekti
	Strateški cilj	Operativni cilj	
3. Na bazi planskih dokumenata razviti infrastrukturu prilagođenu održivom privrednom razvoju (voda, putna mreža, kanalizacija, gasifikacija, komunikacije)	<p>3.1 Obezbediti efikasan energetski sistem</p>	<p>3.3.1 Uvesti obnovljive izvore energije do 2% ukupne potrošnje do kraja 2015. godine</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Omasovljavanje primene solarne energije – Idejni projekat korišćenja bio mase za sisteme individualnog centralnog grejanja
		<p>3.3.2 Pokriti 95% teritorije opštine kvalitetnom NN I gasno distributivno mrežom do kraja 2015. godine</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Izgradnja elektro energetskog postrojenja 110/20 kV, 20MVA u gradskoj južnoj industrijskoj zoni – Rekonstrukcija javne rasvete u ulici Kralja Petra I u Aranđelovcu – Izmeštanje nadzemnog dalekovoda 20kV u ul Kralja Petra I – Povećanje havarijskog kapaciteta TS 110/35/20/10 kV – Distributivna gasovodna mreža Aranđelovac VI – Distributivna gasovodna mreža Aranđelovac IX-gasifikacija seoskih mesnih zajednica Orašac, Stojnik, Kopljari – Distributivna gasovodna mreža Aranđelovac VII gasifikacija prigradskih naselja Orašački put I Vrbica
	<p>3.2 Rešiti problem svih vrsta otpada</p>	<p>3.4.1 Formirati zone za odlaganje 80% građevinskog otpada i zemlje do 2012. godine</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Uraditi projektno tehničku dokumentaciju za regulaciju Vukovića potoka kao zone odlaganja građevinskog otpada – Formiranje zone za odlaganje građevinskog otpada i zemlje u potezu Vukovića potok

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

		3.4.2 Uspostaviti sistemsko upravljanje komunalnim otpadom do 2012. godine.	<ul style="list-style-type: none"> – Izrada studije prikupljanja i odlaganja komunalnog otpada iz domaćinstava koja do sada nisu bila obuhvaćena nikakvim modelom uređenog odlaganja otpada – Opremanje sanitarne deponije uređajima za pranje vozila i merenje otpada
	3.3 Izraditi urbanističke planove na bazi GUP – a	3.5.1 Usaglasiti postojeće i Izraditi nove planove u skladu sa zakonom i GUP – om do 2015. za 80% užeg gradskog jezgra.	<ul style="list-style-type: none"> – Plan detaljne regulacije centralne gradske zone – Plan detaljne regulacije koridora železničkog zemljišta. – Plan detaljne regulacije severnog i južnog poluprstena. – Plan detaljne regulacije starog gradskog jezgra
		3.5.2 Izraditi potrebne prostorne planove opštine i šireg regiona do 2012. godine.	<ul style="list-style-type: none"> – Učešće opštine Aranđelovac u izradi prostornog plana centralne Srbije

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta		Projekti
	Strateški cilj	Operativni cilj	
4. Kontinuirano raditi na očuvanju i revitalizaciji postojećeg stanja životne sredine uz podizanje ekološke svesti stanovništva	4.1 Unaprediti stanje životne sredine kroz sistematsko praćenje i merenje parametara kvaliteta vode, vazduha i zemljišta, buke, vibracija, jonizujućeg i nejonizujućeg zračenja	4.1.1 Oceniti sanitarno-higijensko stanje 50 % javnih izvorišta vode za piće i sanirati ih do 2015. godine 4.1.2 Uspostaviti sistematsko praćenje kvaliteta vazduha i nivoa komunalne i saobraćajne buke na teritoriji grada i prigradskih naselja, uspostavljanjem mreže mernih mesta, do 2012. godine 4.1.3 Sistematskim praćenjem kvaliteta zemljišta u ruralnim oblastima opštine Aranđelovac obuhvatiti 1000 ha do 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> – Opremanje labaratorije JKP BUKULJA za kontrolu vode – Ispitivanje kvaliteta vode javnih izvorišta u gradu i obližnjim izletištima – Izrada katastra zagađivača, zagađujućih materija, izvora zagađenja i mernih mesta – Merenje komunalne i saobraćajne buke – Merenje kvaliteta zemljišta u cilju sertifikacije organske poljoprivrede – Merenje kvaliteta zemljišta u cilju sagledavanja ugroženosti saobraćajem industrijom i otpadnim vodama
	4.2 Poboljšati zaštitu bio i geo diverziteta i unaprediti sistem funkcionisanja komunalnih delatnosti	4.2.1 Proceniti i poboljšati stanje bio diverziteta na 5 ruralnih i 5 urbanih lokacija teritorije opštine Aranđelovac, do 2015. godine 4.2.2 Podići ekološku svest kroz edukaciju učenika 11 osnovnih i 3 srednje škole i stanovnika opštine Aranđelovac, do 2015. godine. 4.2.3 Podići kapacitet lokalne samouprave iz oblasti rukovođenja životnom sredinom, formiranjem odgovarajućih službi do 2012. godine i uvođenjem standarda ISO 14000 u komunalne delatnosti do 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> – Revitalizacija zelenila u parku Bukovičke Banje – Formiranje liničkog zelenila, drvoreda – Rekonstrukcija zelenih površina (Kosturnica, Partizansko groblje i Opština) – Obuka u osnovnim školama – Obuka u srednjim školama – LEAP opštine Aranđelovac – Formiranje odgovarajuće službe za zaštitu životne sredine – Uvođenje standarda ISO 14000 u JKP Bukulja

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta		Projekti
	Strateški cilj	Strateški cilj	
5. Poboljšati uslove za život i rad stanovništva na selu	5.1 Razviti proizvodne, prerađivačke i skladišne kapacitete kao i uslužne delatnosti na selu	5.1.1 Povećati površine pod novim zasadima šljive za 30% do 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> – Formiranje klastera proizvođača rakije od šljive i drugog voća uz brendiranje proizvoda – Podizanje novih zasada perspektivnih sorti šljiva – Krčenje zaraženih parcela pod šljivama
		5.1.2 Izgraditi najmanje 3 prerađivačka i 3 skladišna kapaciteta do 2015.godine	<ul style="list-style-type: none"> – Finansiranje projektno - tehničke dokumentacije za 3 prerađivačka i 3 skladišna kapaciteta – Pomoći investitorima u stvaranju infrastrukturnih uslova za podizanje prerađivačkih i skladišnih kapaciteta
		5.1.3 Povećati proizvodne kapacitete u oblasti stočarstva za 40% do 2013. godine (tov junadi i proizvodnja mleka)	<ul style="list-style-type: none"> – Formirati kreditnu liniju za investiranje u objekte stočarstva po projektnoj dokumentaciji – Intenziviranje govedarstva na marginalnom području opštine Aranđelovac – Unapređenje rada matične službe na teritoriji opštine Aranđelovac
		5.1.4 Unaprediti zanatske i druge uslužne delatnosti na selu kroz povećanje broja radionica za 50% u odnosu na postojeće stanje do 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> – Ustupanje prostora i pomoći kod opremanja prostora za početak rada preduzetničkih radnji na seoskom području – Obuka nezaposlenih na seoskom području za obavljanje zanatskih i uslužnih delatnosti
	5.2 Stimulisati i razvijati udruživanje poljoprivrednih proizvođača	5.2.1 Edukovati 20% poljoprivrednog stanovništva do 2012. godine o prednostima i neophodnostima udruživanja	<ul style="list-style-type: none"> – Edukacija o pravnoj regulativi i ekonomskim interesima udruživanja – Edukativna poseta uspešnim primerima udruživanja poljoprivrednih proizvođača u zemljama EU
		5.2.2 Poboljšati postojeće stanje putem rekonstrukcije 50 km seoskih puteva do 2015. godine.	<ul style="list-style-type: none"> – Pomoći udruženjima za organizovanje zajedničkih nastupa na sajmovima – Pomoći članovima udruženja u procesu implementacije standarda u proizvodnji

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta		Projekti
	Strateški cilj	Strateški cilj	
5. Poboljšati uslove za život i rad stanovništva na selu	5.1 Poboljšati uslove za život i rad kroz izgradnju infrastrukture i revitalizaciju rada objekata društvenog standarda	5.3.1	Poboljšati postojeće stanje putem rekonstrukcije 50 km seoskih puteva do 2015. godine
		5.3.2	Ispitivanje mogućnosti poboljšanja vodosnabdevanja u najmanje 5 sela sa mogućnošću korišćenja lokalnih izvorišta do 2012. godine i izgradnja najmanje 3 vodovodne mreže do 2015. godine
		5.3.3	Do 2015. godine najmanje 400 seoskih domaćinstava povezati na glavne kanalizacione kolektore, i izgraditi lokalne kanalizacione sisteme za najmanje 300 seoskih domaćinstava
		5.3.4	U minimum 50% sela revitalizovati rad kulturnih i sportskih objekata do 2015. godine
		5.3.5	Do 2015. godine sva sela obuhvatiti programom zaštite i uređenja vodotokova i slivova.

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta		Projekti
	Strateški cilj	Strateški cilj	
6. Stvoriti povoljne uslove za kvalitetniji i bezbedniji život razvojem sistema zdravstvene i socijalne zaštite, efikasnim obrazovnim sistemom i programima sportskih i kulturnih aktivnosti celokupnog stanovništva sa posebnim osvrtom na mlade i ugrožene kategorije	6.1 Poboljšati sistem zdravstvene i socijalne zaštite kroz proširenje tehničkih, ljudskih i organizacionih kapaciteta ustanova i podizanje nivoa usluga.	6.1.1 Proširiti postojeće i razviti nove oblike socijalne i zdravstvene zaštite ugroženih kategorija formiranjem najmajne 3 nova servisa (za mlade, za stare i za brak i porodicu)	<ul style="list-style-type: none"> - Savetovalište za brak i porodicu - Socio-terapijski klub za mlade
		6.1.2 Stvoriti uslove za akreditaciju zdravstvene ustanove unapređenjem kvaliteta zdravstvenih usluga primarne zdravstvene zaštite za 30% do 2015. godine.	<ul style="list-style-type: none"> - Nabavka opreme za DZ Aranđelovac - Izgradnja objekta za odvojen rad službe za zdravstvenu zaštitu predškolske dece i službe za zdravstvenu zaštitu školske dece - Otvaranje i opremanje preventivnog centra
	6.2 Unaprediti programske sadržaje iz oblasti kulturnog života namenjenih domaćoj populaciji i turistima	6.2.1 Povećati posećenost ustanova kulture za 50% do 2012. godine merama adaptacije i rekonstrukcije postojećih objekata (Dvorana Park, otvorena scena i Narodna biblioteka) i obezbeđenja prostora za savremenu galeriju.	<ul style="list-style-type: none"> - Rekonstrukcija objekta bioskopa "Dvorane park" - Aranđelovac - Adaptacija i uređenje prostora robne kuće kao kulturnog centra.
		6.2.2 Uvećati turističku posetu Aranđelovcu za 30% do 2012. godine putem objedinjavanja i unapređivanja ponude kulturnih ustanova i stvaranjem dve nove manifestacije.	<ul style="list-style-type: none"> - Festival kratkometražnog dokumentarnog filma - Letnji festival knjige
	6.3 Stvoriti uslove za kvalitetno fizičko vaspitanje i masovno bavljenje sportom omladine i drugih kategorija stanovništva	6.3.1 Napraviti najmanje 2 i renovirati 3 postojeće sportske sale u većim školama do 2015. godine.	<ul style="list-style-type: none"> - Balon sala Osnovne škole „Miloš Obrenović“ - Rekonstrukcija i opremanje višenamenske sale Doma kulture u Venčanima
		6.3.2 Obezbediti potrebna sredstva za rad sportskih klubova, naročito podmlatka, i obuhvatiti za 30% veći broj amaterskih sportista do 2015. godine.	<ul style="list-style-type: none"> - Organizovanje letnje škole odbojke, košarke i rukometa za učenike osnovnih šola sa seoskog područja. - Opremanje savremenom opremom ambulante sportske medicine pri specijalnoj bolnici „BB“
	6.4 Osavremeniti sistem obrazovanja i prilagoditi obrazovne profile potrebama tržišta i savremenog društva	6.4.1 Na osnovu utvrđenih potreba za stručnim kadrovima uesti od 3-5 novih obrazovnih profila u srednjim školama do 2015	<ul style="list-style-type: none"> - izgradnja i osnivanje srednje muzičke škole u aranđelovcu. - Uvođenje novog profila u srednjem stručnom obrazovanju – tehničar mehanotronike - Uvođenje novog profila u srednjem stručnom obrazovanju - operater za obradu kamena
		6.4.2 Opremiti školske ustanove za povećanje udela praktične nastave i primene stečenih znanja u praksi za 100% do 2015. godine	<ul style="list-style-type: none"> - Izrada etno učionice u školskom dvorištu u Venčanama. - Organizovanje praktičnog rada učenika na kontroli čvrstih i tečnih otpada kamenorezačkih radnji.
		6.4.3 Stvoriti organizacione i materijalne uslove za dopunsko i permanentno obrazovanje (zaposlenih i nezaposlenih) povećanjem broja obuhvaćenog stanovništva za 30% do 2012. godine i podršku posebno talentovanim pojedincima iz oblasti sporta nauke i umetnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Formiranje fonda za podršku talentima - Obuka nezaposlenih za rad na računarima i kompjuterskoj dijagnostici automobila

Prioritet	Strateški i operativni cilj u okviru prioriteta		Projekti
	Strateški cilj	Operativni cilj	
7. Izgradnja kapaciteta opštine	7.1. Unapređenje opštinskih finansija	7.1.1.Izrada i upravljanje budžetom	<ul style="list-style-type: none"> - Formulisanje opštinskog budžeta – izrada finansijskog plana i praćenje izvršenja – uvođenje sistema višegodišnjeg budžetiranja – uvođenje jedinstvene klasifikacije u budžetskom računovodstvu
		7.1.2.Upravljanje imovinom Opštine i njenih direktnih i indirektnih korisnika	<ul style="list-style-type: none"> - redovan inventar, klasifikacija i evaluacija – uvođenje jasnih struktura i procedura u upravljanju imovinom
		7.1.3 Povećanje transparentnosti u postupcima javnih nabavki I povećanje efekata	<ul style="list-style-type: none"> – definisanje tenderskih procedura – usaglašavanje sa standardima EU
		7.1.4 Uspostavljanje sistema interne finansijske kontrole i interne revizije	<ul style="list-style-type: none"> - uvođenje sistema kroz brojne treninge i edukacije i razvoj svesti o neophodnosti postojanja ovog sistema
		7.1.5 Planiranje radne snage I upravljanje ljudskim resursima	<ul style="list-style-type: none"> – smislena kadrovska politika i edukacija u skladu sa tim – -seminari, kursevi, istraživanja zaposlenih , podsticaji za aktivan rad i preduzimljivost
		7.1.6.Fiskalna decentralizacija	- Fiskalna decentralizacija
	7.2. Povećanje uslužnosti prema građanima	7.2.1.Rad kontakt centra	-otvaranje call centara kojima se građani mogu obratiti u slučaju da imaju pitanja vezana za poslovanje opštine
		7.2.2. Umrežavanje institucija na lokalnom nivou	- uspostavljanje jedinstvenog sistema za komunikaciju
		7.2.3. Izrada document management sistema	

Pregled programa za utvrđenu listu projekata

Program 1: Saobraćajna infrastruktura			
Naziv projekta	Podnosič	Budžet	Rok trajanja
Popravka silaznog puta sa Bukulje za automobile.	Lokalna samouprava	20.000,00 eur	1 god
Put Jelinac – Orašac 3km	Lokalna samouprava	120.000,00 eur	1 god
Preseka – Marićevići 1km	Lokalna samouprava	30.000,00 eur	1 god
Stojnik – Orašac 4km	Opština Aranđelovac	160.000,00 eur	1 god
Garaši – Radisavljević 2km	Opština Aranđelovac	25.000,00 eur	1 god
Garaško jezero – Markovići 3km	Opština Aranđelovac	70.000 eur	1 god
Trešnjevica – Bosuta 7km	Opština Aranđelovac	450.000,00 eur	2 god
Božići – Savića groblje 2km G.Trešnjevica	Opština Aranđelovac	30.000,00 eur	1 god
Žuti oglavak – Medvednjak 4 km	Opština Aranđelovac	60.000 eur	1 god
Bobovik (krst) – Jelovik 2 km	Opština Aranđelovac	30.000 eur	1 god
Vukosavci – Bosuta 4km	Opština Aranđelovac	120.000 eur	1 god
Vukosavci – Vetrilo 1km	Opština Aranđelovac	30.000 eur	1 god
Bukovik – Preseka 3km	Opština Aranđelovac	90.000 eur	1 god
Grujići – Žuti oglavak 2km	Opština Aranđelovac	60.000,00 eur	1 god
Stojnik – Izvor	Opština Aranđelovac	60.000,00 eur	1 god
Most na reci Bukulja	Opština Aranđelovac	40.000,00 eur	6 meseci
Risovački put-Prodanovića kraj	Opština Aranđelovac	120.000 eur	1 godina
Rekonstrukcija javne rasvete u ulici Kralja Petra I u Aranđelovcu	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	35.000,00 eur	5 meseci
Rekonstrukcija ulice Nikole Pašića.	JP za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	240.000,00 eur	6 meseci
Plan detaljne regulacije koridora železničkog zemljišta	Opština Aranđelovac	18.000 eur	12 meseci
Plan detaljne regulacije severnog i južnog poluprstena.	Opština Aranđelovac	28.000,00 eur	12 meseci
ul. Kneza Lazara	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	220.000,00 eur	12 meseci
Rekonstrukcija ul. Knjaza Miloša sa pratećom infrastrukturom.	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	540 000 EURA	24 meseca
Put Stojnik-Piramida-Ranilović	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	320000,00 eur	6 meseci
Obezbeđenje prilaznih saobraćajnica u okvirima industrijske zone 10 km	Lokalna samouprava	250.000 eur	12 meseci
Rekonstrukcija regionalnog puta Brezovac Vinča	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	100.000,00 eur	12 meseci
Izgradnja trotoara na putu M4 od Aranđelovca do Bukovika i kroz deo Darosave	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	120.000,00 eur	2 god.
Izgradnja obilaznice južni poluprsten	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	600.000,00 eur	3 god
Izrada projekta i katastra turističke i informativne signalizacije.	Lokalna samouprava	6.000,00 eur	1 god

Postavljanje turističke i informativne signalizacije.	Lokalna samouprava	35.000,00 eur	1 god
Ukupna vrednost programa: 4.017.000,00 eur			

Program 2: Komunalno i energetsko opremanje prostora

Naziv projekta	Podnositac	Budžet	Rok trajanja
Obezbeđenje elektro energetskih postrojenja u okviru ptreba potencijalnih investitora	Lokalna samouprava	150.000,00 eur	2 god
Idejni i glavni projekat potisnog cevovoda od P.C. Bukulja do PPV sa izvodjenjem radova	Opština Aranđelovac	950.000 eur	16 meseci
Idejni-glavni projekat zahvatanja dodatnih količina voda iz reke Kačer sa potisnim cevovodom do brane Garaši.	JP za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	200.000,00 eur	5 meseci
Razvod vodovodne mreže selo Garaši potez Brđani.	Opština Aranđelovac	50.000 eur	1 god
Napraviti projekat zaštite od poplave bujičnih voda na desnoj pritoci Peštana(bezimeni potok) od kolonije do lalović kuća u bukoviku.	Opština Aranđelovac	12000 eur	1 god
Popravka cevovoda do bazena Medvednik kao i odvod od bazena do krajnjih korisnika.	Opština Aranđelovac	35.000,00 eur	1 god
Rekonstrukcija i dogradnja postrojenja za prečišćavanje pijaće vode „Bukulja“ u Arandjelovcu	JP za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	2.500.000,00 eur	2 god
Zamena ACC magistralnih vodovoda Ø200	Opština Aranđelovac	150.000,00 eur	3 god
Zamena ACC magistralnih i sekundarnih vodvodnih razvoda u gradu od Ø50 do Ø200	Opština Aranđelovac	150.000,00 eur	3 god
Izrada katastra kišne kanalizacije	Opština Aranđelovac	50.000,00 eur	18 meseci
Izrada kanalizacije otpadnih voda u Mesnoj zajednici Banja	Opština Aranđelovac	600.000,00	24 meseci
Izrada projektne tehničke dokumentacije kanalizacije otpadnih voda Baljkovica Ciglana sa krakom za Vojinovče	Opština Aranđelovac	15.000,00	12 meseci
Izrada projektne tehničke dokumentacije kanalizacije otpadnih voda Seničani-Preseka 3 km	Opština Aranđelovac	7.000,00 eur	12 meseci
Omasovljavanje primene solarne energije	JP za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	200.000.eur	12 meseci

Program 2: Komunalno i energetsko opremanje prostora

Naziv projekta	Podnositac	Budžet	Rok trajanja
Idejni projekat korišćenja bio mase za sisteme individualnog centralnog grejanja	JP za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	12.000,00	12 meseci
Izgradnja elektro energetskog postrojenja 110/20 kV, 20MVA u gradskoj južnoj industrijskoj zoni	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	900.000,oo eur	36 meseci

Izmeštanje nadzemnog dalekovoda 20kV u ul Kralja Petra	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	50.000,00 eur	4 meseca
Povećanje havarijskog kapaciteta TS 110/35/20/10 kV	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	250.000,00 eur	12 meseci
Izrada studije prikupljanja i odlaganja komunalnog otpada iz domaćinstava koja do sada nisu bila obuhvaćena nikakvim modelom uređenog odlaganja otpada	Opština Aranđelovac	50.000,00 eur	12 meseci
Opremanje sanitarne deponije uređajima za pranje vozila i merenje otpada	JKP Bkulja	40.000,00 eur	18 meseci
Uraditi projektno tehničku dokumentaciju za regulaciju Vukovića potoka kao zone odlaganja građevinskog otpada	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	10.000,00 eur	12 meseci
Formiranje zone za odlaganje građevinskog otpada izemlje u potezu Vukovića potok	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	20.000,00 eur	24 meseca
Plan detaljne regulacije centralne gradske zone	Opština Aranđelovac	27.000,00 eur	12 meseci
Plan detaljne regulacije starog gradskog jezgra	Opština Aranđelovac	18.000,00 eur	12 meseci
Učešće opštine Aranđelovac u izradi prostornog plana centralne Srbije	Opština Aranđelovac	10.000,00 eur	12 meseci
Izradnja lokalnog vodovoda u selu Brezovac.	Mesna zajednica	70.000,00 eur	2 god
Ispitivanje mogućnosti i projektovanje i izgradnja lokalnog vodovoda sa izvora Ivančevac - Venčani.	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	15.000,00 eur	1 god
Ispitivanje mogućnosti i projektovanje i izgradnja lokalnog vodovoda sa izvora carevac G.Tresnjevica.	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	60.000,00 eur	2 god
Ispitivanje mogućnosti i projektovanje i izgradnja lokalnog vodovoda Baljkovica-Banja naselje panjevi .	Javno preduzeće za planiranje i izgradnju opštine Aranđelovac	45.000,00 eur	2 god
Povezivanje naselja Baljkovica Vrbica sa glavnim kolektorom kanalizacione mreže.	Opština Aranđelovac	80.000,00 eur	2 god
Kanalizacija Preseka- -Gajevi izrada projekta i sprovđenje projekta. Orašac	Mesna zajednica	120.000,00 eur	2 god

Program 2: Komunalno i energetsko opremanje prostora

Naziv projekta	Podnositelj	Budžet	Rok trajanja
Kanalizacija Venčane-Tulež izrada projekta i sprovđenje projekta.	Mesne zajednice Venčani i Tulež	250.000,00 eur	3 god
Kanalizacija Brezovac izrada i sprovđenje projekta	Mesna zajednica Brezovac	150.000,00 eur	2 god
Kanalizacija vrbica-vrbička reka izrada projekta i sprovđenje projekta.	Mesna zajednica Vrbica	170.000,00 eur	2 god

Pomoć investitorima u stvaranju infrastrukturnih uslova za podizanje prerađivačkih i skladišnih kapaciteta	Opština Aranđelovac	120.000,00 eur	2 god
Ukupna vrednost programa: 7.586.000,00 eur			

Program 3: Razvoj ljudskih resursa			
Naziv projekta	Podnositelj	Budžet	Rok trajanja
Edukacija o pravnoj regulativi i ekonomskim interesima udruživanja	Agrarni fond	5.000,00 eur	1 god
Edukativna poseta uspešnim primerima udruživanja poljoprivrednih proizvođača u zemljama EU	Opština Aranđelovac	15.000,00 eur	9 meseci
Obuka u osnovnim školama	Lokalna samouprava	7.000,00 eur	2 godine
Razvijanje ekološke svesti učenika srednjih škola	Lokalna samouprava	4.000,00 eur	2 godine
Obuka nezaposlenih za rad na računarima i kompjuterskoj dijagnostici automobila	Tehnička škola iz Aranđelovca	18.000,00 eur	15 meseci
Obuka nezaposlenih na seoskom području za obavljanje zanatskih i uslužnih delatnosti .	Opština Aranđelovac	12.000,00 eur	2 god
Tradicionalna keramika	Lokalna samoprava	17.000,00 eur	12 meseci
Intenzivirati korišćenje IT u sektoru malih i srednjih preduzeća	Lokalna samoprava	15.000,00 eur	2 god
Promociju omladinskog preduzetništva u oblasti turizma.	Lokalna samoprava	15.000,00 eur	1 god
Obuka turističkih vodiča.	Lokalna samoprava	15.000,00 eur	2 god
Promocija edukacija i prikupljanje podataka i organizovanje sistema korišćenja potencijala u seoskom turizmu.	Lokalna samoprava	15.000,00 eur	2 god
Ukupna vrednost programa: 138.000,00 eur			

Program 4: Programi finansijske podrške i grantovi nosiocima privrednog razvoja			
Naziv projekta	Podnositelj	Budžet	Rok trajanja
Ustupanje prostora i pomoć kod opremanja prostora za početak rada preduzetničkih radnji na seoskom području.	Opština Aranđelovac	35.000,00 eur	2 god
Formirati kreditno podsticajni fond na nivou opštine za domaćinstava koja su registrovana za seoski turizam	Lokalna samouprava	55.000,00 eur	3 god
Grant šema za samozapošljavanje	Opština Aranđelovac	80.000,00 eur	2 god
Unapređenje rada matične službe na teritoriji opštine Aranđelovac	Udruženje stočara	7.000,00 eur	2 god

Intenziviranje govedarstva na marginalnom području opštine Aranđelovac	Agrarni fond	45.000,00 eur	3 god
Formirati kreditnu liniju za investiranje u objekte stočarstva po projektnoj dokumentaciji	Opština Aranđelovac	150.000,00 eur	5 god
Finansiranje projektno – tehničke dokumentacije za 3 prerađivačka i 3 skladišna kapaciteta	Opština Aranđelovac	45.000,00 eur	1 god
Podizanje novih zasada perspektivnih sorti šljiva	Agrarni fond	100.000,00 eur	5 god
Formiranje klastera proizvođača rakije od šljive i drugog voća uz brendiranje proizvoda	Udruženje proizvođača	60.000,00 eur	2 god
Pomoći članovima udruženja u procesu implementacije standarda u proizvodnji.	Agrarni fond	50.000,00 eur	4 god
Pomoći udruženjima za organizovanje zajedničkih nastupa na sajmovima.	Agrarni fond	20.000,00 eur	5 god
Istraživanje tržišta desk dostupnih podataka.	Lokalna samouprava	8.000,00 eur	9 meseci
Formiranje lkastera proizvođača i prerađivača kamena	Udruženje preduzetnika	40.000,00 eur	2 god
Aktivirati garantni fond.	Lokalna samouprava	120.000,00 eur	2 god
Ukupna vrednost programa: 815.000,00 eur			

Program 5: Programi društvene nadgradnje (zdravstvena i socijalna zaštita prosveta sport i kultura)			
Naziv projekta	Podnositac	Budžet	Rok trajanja
Dom kulture Darosava	Mesna zajednica Darosava	270.000,00 eur	2 god
Dom kulture Orašac	Mesna zajednica Orašac.	140.000 eur	2 god
Savetovalište za brak i porodicu	Centar za socijalni rad, Aranđelovac	300.000,00 eur	5 god
OTVORENA VRATA Socio-terapijski klub za mlade	Centar za socijalni rad, Aranđelovac	300.000,00 eur	5 god
Pomoći starima u kući	Centar za socijalni rad, Aranđelovac	100.000,00 eur	5 god
Nabavka opreme za DZ Aranđelovac	ZC Aranđelovac	50.000,00	6 meseci
Otvaranje i opremanje preventivnog centra	ZC Aranđelovac	24.000,00	6 meseci
Izgradnja objekta za odvojen rad službe za zdravstvenu zaštitu predškolske dece i službe za zdravstvenu zaštitu školske dece	ZC Aranđelovac	250.000,00	24 meseci

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac

Rekonstrukcija objekta bioskopa "Dvorane park" - Aranđelovac	Centar za kulturu i obrazovanje opštine Aranđelovac	111.932 EUR	7 meseci
Adaptacija i uređenje prostora robne kuće kao kulturnog centra.	Centar za kulturu i obrazovanje opštine Aranđelovac	1.110.000 EUR	24 meseca
Letnji festival knjige	Centar za kulturu i obrazovanje opštine Aranđelovac	5.000,00 eur	5 godina
Festival kratkometražnog dokumentarnog filma	Centar za kulturu i obrazovanje opštine Aranđelovac	15.000,00 eur	5 godina
Balon sala Osnovne škole „Miloš Obrenović“	Osnovna škola „Miloš Obrenović“	200.000,00 eur	24 meseca
Rekonstrukcija i opremanje višenamenske sale Doma kulture u Venčanama	Osnovna škola „Velja Gerasimović“ Venčani	25.000,00 eur	12 meseci
Uvođenje novog profila u srednjem stručnom obrazovanju - operater za obradu kamena	Tehnička škola iz Aranđelovca	120.000,00 eur	24 meseca
Uvođenje novog profila u srednjem stručnom obrazovanju – tehničar mehanotronike	Tehnička škola iz Aranđelovca	60.000,00 eur	24 meseca
Izgradnja i osnivanje srednje muzičke škole u Aranđelovcu	Muzička škola „Petar Ilić“Aranđelovac	250.000,00 eur	3 god
Opremanje savremenom opremom ambulante sportske medicine pri specijalnoj bolnici BB	Specijalna bolnica za rehabilitaciju BB Aranđelovac.	8.000,00 eur	2 god
Organizovanje praktičnog rada učenika na kontroli čvrstih i tečnih otpada kamenorezačkih radnji.	Tehnička škola Mileta Nikolić, Aranđelovac	12.000,00 eur	12 meseci
Formiranje fonda za podršku talentima.	Opština Aranđelovac	12.000,00 eur	12 meseci
Organizovanje letnje škole odbojke košarke i rukometa za učenke osnovnih škola na seoskom području	Sportski savez opštine Aranđelovac	20.000,00 eur	3 godine

Ukupna vrednost programa: 3.382.932,00 eur

Program 6: Zaštita i unapređenje životne sredine			
Naziv projekta	Podnositac	Budžet	Rok trajanja
Krčenje zaraženih parcela pod šljivama.	Udruženje voćara	12.000,00 eur	1 god
Pošumljavanje	Agrarni fond opštine	45.000,00 eur	2 god
Zatravljivanje ugroženih površina erozijom	Agrarni fond opštine	35.000,00 eur	2 god
Čišćenje rečnih korita	Opština Aranđelovac	90.000,00 eur	3 god
Izrada katastra zagadjivaca, zagadjujucih materija, izvora zagadjenja i mernih mesta	Lokalna samouprava	50.000,00 eur	2 god
Merenje kvaliteta zemljišta u cilju sertifikacije organske poljoprivrede.	Lokalna samouprava	50.000,00 eur	2 god
Merenje kvaliteta zemljišta u cilju sagledavanja ugroženosti saobraćajem industrijom i otpadnim vodama	Lokalna samouprava	15.000,00 eur	2 god
Opremanje labaratorije JKP Bukulja za kontrolu vode.	Lokalna samouprava	12.000,00 eur	1 god

Ispitivanje kvaliteta vode javnih izvorišta u gradu i obližnjim izletištima	Lokalna samouprava	12.500,00 eur	2 god
Merenje komunalne i saobraćajne buke.	Lokalna samouprava	6.000,00 eur	2 god
Formiranje linijskog (trakastog) zelenila	J.K.P. "Zelenilo Aranđelovac"	45.393 eur	1 god
Zelene površine u sistemu zelenila,(„Kosturnica,Partizansko groblje i Opština“)	J.K.P. "Zelenilo Aranđelovac"	148.131 eur	1 god
Uređenje izvora pijaće vode na Bukulji	Lokalna samouprava	15.000,00 eur	1 god
Ukupna vrednost programa: 537.024,00 eur			

Program 7: Poboljšanje kapaciteta lokalne zajednice			
Naziv projekta	Podnositac	Budžet	Rok trajanja
Formiranje centra za podršku biznisu-jedinstvenog šaltera.	Lokalna samouprava	20.000,00 eur	2 god
podizanje kapaciteta udruženja preduzetnika .	Lokalna samouprava	18.000,00 eur	1 god
formiranje odgovarajuće službe za zaštitu životne sredine	Lokalna samouprava	10.000,00 eur	2 god
Uvođenje standarda ISO 14000 u JKP „Bukulja“.	JKP Bukulja	45.000,00 eur	3 god
LEAP - opštine Aranđelovac	Lokalna samouprava	40.000,00 eur	1 god
Opremanje postojećih IC otvaranje novih i povezivanje u sistem.	Lokalna samouprava	30.000,00 eur	1 god
Ukupna vrednost programa: 163.000,00 eur			

Program 8: Poboljšanje uslova za razvoj turizma			
Naziv projekta	Podnositac	Budžet	Rok trajanja
Revitalizacija zelenila na području parka Bukovičke banje.	J.K.P. "Zelenilo Aranđelovac"	112.766 eur	1 god
Projekat građevinska rekonstrukcija krova Starog zdanja	Lokalna samouprava	250.000,00 eur	2 god
Projekat izrade projektne tehničke dokumentacije zaštite objekta Starog zdanja	Lokalna samouprava	60.000,00 eur	2 god
Projekat izrade studije poboljšanja smeštaja i usluga hotela Šumadija	Lokalna samouprava	10.000,00 eur	1 god
Rekonstrukcija i dogradnja spencijalne bolnice	Specijalna bolnica BB Aranđelovac	900.000,00 eur	3 god
Izraditi plan detaljne regulacije zone između parka i vojne pošte	Lokalna samouprava	20.000,00 eur	1 god
Izraditi mapu resursa značajnih za razvoj turizma.	Lokalna samouprava	5.000,00 eur	1 god
Izraditi projektne tehničke dokumentacije i investicionu studiju SPORT HOTELA	Lokalna samouprava	50.000,00 eur	1 god
Promocija grada programskim konceptom „Aranđelovac na četiri strane sveta“.	Lokalna samouprava	30.000,00 eur	5 god
Muzej pruge uskog koloseka	Lokalna samouprava	65.000,00 eur	1 god

Izrada štampanog i elektronskog turističkog vdiča opštine Aranđelovca.	Lokalna samouprava	5.000,00 eur	1 god
Sačiniti bazu i kalendar seoskih manifestacija.	Lokalna samouprava	5.000,00 eur	1 god
Idejni projekat centra ruralnog turizma i tradicionalne proizvodnje hrane u G.trešnjevici.	Lokalna samouprava	60.000,00 eur	3 god
Izrada idejnog rešenja i nvesticione studije WELLNESS centra	Lokalna samouprava	25.000,00 eur	1 god
Revitalizacija objekta izvora Talpara	Lokalna samouprava	80.000,00 eur	2 god
Rekonstrukcija Paviljona Knjaz Miloš	Lokalna samouprava	150.000,00 eur	2 god
Rekonstrukcija staza u parku.	Lokalna samouprava	150.000,00 eur	2 god
Uređenje konjičke staze sa neophodnim objektima	Lokalna samouprava	25.000,00 eur	2 god
Izgradnja trening stepenica.	Lokalna samouprava	400.000,00 eur	2 god
Izgraditi potrebnu infrastrukturu za domaćinstava koja su registrovana za seoski turizam	Lokalna samouprava	120.000,00 eur	2 god
Ukupna vrednost programa: 2.522.766,00 eur			

Ukupna vrednost svih programa: 19.161.722,00 eura

11 PREPORUKE ZA RELIZACIJU STRATEGIJE

Preporuke za relizaciju Strategije

Teritorija opštine Aranđelovac prepoznata je kao područje velikih razvojnih potencijala. Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac evidentirala je sve ove potencijale i na osnovu njih ukazala na ciljeve i akcije koje treba realizovati u budućnosti. S obzirom da se celokupna izrada strateškog dokumenta zasnivala na participativnom pristupu koji je podrazumevao uključenje šire lokalne zajednice, isti pristup treba primeniti i prilikom implementacije Strategije. Naime, neophodno je obezbediti široko učešće aktera lokalne zajednice u realizaciji strateškog dokumenta, kako bi se obezbedio legitimitet procesa i njegovo uspešno sprovođenje. Na nivou opštine potrebno je sklapati partnerstva između javnog, biznis i NVO sektora u cilju zajedničkog rada na realizaciji aktivnosti predviđenih planom. Planski pristup, kontinuiranost zajedničkog rada aktera na implementaciji za sve vreme trajanja strateškog dokumenta, poštovanje pravila i svesnost potrebe za odgovornim sprovođenjem procesa implemenatcije, predstavljaju ključne elementa za ostvarivanje održivog razvoja opštine Aranđelovac, opisanog u okviru lokalne Strategije.

Gore pomenuti proces sadrži više faza, odnosno koraka, koji vode realizaciji istog. Prvi korak u ovom procesu je formiranje Komisije za praćenje realizacije lokalne Strategije održivog razvoja sa jasno definisanim poslovima i odgovornostima. Prvi zadatak Komisije je da koordinira izradu plana implementacije i akcionog plana za realizaciju Strategije. Komisiju, osim predstavnika lokalne zajednice, čine i predstavnici regionalnih instanci, odnosno Regionalne agencije za ekonomski razvoj Šumadije i Pomoravlja koja je učestvovala u izradi strateškog dokumenta u koordinaciji sa lokalnom samoupravom, pa je samim tim i opravdani učesnik narednog procesa.

Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac, sa izrađenim planom implementacije i akcionim planom, postaje osnov za izradu sektorskih strategija i uključuje se u rad svih službi lokalne samouprave, postajući alat za formiranje budžeta.

Na godišnjem nivou se vrši revizija strateškog dokumenta uz pomoć indikatora održivosti koji daju sliku promena u opštini, odnosno napretka nastalog realizacijom Strategije održivog razvoja opštine Aranđelovac. Oni će uspešno procenjivati efikasnost čitavog, gore navedenog mehanizma, iz godine u godinu, do isteka vremenskog perioda na koji se dokument Strategija održivog razvoja opštine Aranđelovac odnosi.